

Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Jaarverslag 2021

Dit jaarverslag is een uitgave van Stichting
Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Administrateur
APG DWS & Fondsenbedrijf N.V.
Postbus 637, 1000 EE Amsterdam

www.architectenpensioen.nl
bestuur@architectenpensioen.nl

datum
8 juni 2022

Inhoudsopgave

I. BESTUURSVERSLAG	2
Voorwoord van het bestuur	3
Kerncijfers	4
Dashboard	5
1 Beleid	7
1.1 Thema's 2021	7
1.2 Goed pensioenfondsbestuur	9
1.3 Communicatie	11
1.4 Externe toezichthouders	12
1.5 Vooruitblik naar 2022	13
2 Resultaten	14
2.1 Ontwikkelingen financiële positie	14
2.2 Actualisatie herstelplan	18
2.3 Toeslag	18
2.4 Kosten	19
3 Vermogensbeheer	25
4 Integraal Risicomanagement	35
4.1 Inrichting risicobeleid	35
4.2 Effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer	36
4.3 Ontwikkelingen 2021	37
4.4 Belangrijkste onzekerheden en vooruitblik 2022	38
5 Organisatie	40
5.1 Over het fonds	40
5.2 Beloningsbeleid organen	45
5.3 Bestuursbureau	46
5.4 Uitbesteding	46
6 Raad van toezicht	47
Reactie bestuur	48
7 Verantwoordingsorgaan	49
Reactie bestuur	51
II. JAARREKENING	52
1 Balans per 31 december	53
2 Staat van baten en lasten	54
Bestemming van het saldo van baten en lasten	55
3 Kasstroomoverzicht	56
4 Algemene toelichting	57
Algemene toelichting	57
Algemene grondslagen	58
Grondslagen voor de waardering van activa en passiva	59
Grondslagen voor de resultaatbepaling	64
Grondslagen kasstroomoverzicht	66
5 Toelichting op de balans	67
Activa	67
Passiva	73
Risicobeheer	80
6 Toelichting op de staat van baten en lasten	90
7. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en	90

werknemers)	
8. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	91
9. Overige baten	92
10. Pensioenuitkeringen	92
11. Pensioenuitvoeringskosten	92
12. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	94
13. Saldo overdrachten van rechten	95
14. Overige lasten	95
Belastingen	95
Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur	96

III. OVERIGE GEGEVENS

97

1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	97
2 Actuariële verklaring	98
3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	100
Verklaring over de jaarrekening 2021	100
Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie	101
Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole	101

IV. BIJLAGEN

103

1. Benoemende organisaties	104
2. Externe partijen	105
3. Gegevens pensioenregeling	107
4. Nevenfuncties	108
5. Samenstelling bestuursbureau	111
6. Begrippen en afkortingen	112

I. Bestuursverslag

Voorwoord van het bestuur

Dit is het jaarverslag over 2021 van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus (hierna: het fonds). Een jaar waarin bestuurlijk veel aan de orde was. Wij leggen in dit jaarverslag verantwoording af over het gevoerde beleid, de bereikte resultaten en het hierbij passende risicomangement. Ook leest u in dit verslag hoe we met de ontwikkelingen in zowel de pensioenwereld als de architectenbranche zijn omgegaan. Wij lichten toe hoe onze financiële situatie zich in positieve zin ontwikkeld heeft en welke invloed onder andere de rente op uw pensioen, de toeslagverlening en de premie heeft.

We leggen u uit wat we eraan doen om zo goed mogelijk voor uw pensioen te zorgen. Wij beleggen alle betaalde premies om de pensioenopbouw betaalbaar te houden. Dit doen we onder andere in aandelen, obligaties en andere beleggingsvormen. Het in 2021 behaalde rendement bedraagt 3,7%. Hierbij nemen we ook onze maatschappelijke verantwoordelijkheid door steeds oog te hebben voor de wereld van vandaag en morgen. Zo hebben we ons verbonden aan internationale afspraken over maatschappelijk verantwoord ondernemen vanuit het convenant voor Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen (IMVB) en hebben we voor ons beleggingsbeleid speerpunten op dit gebied bepaald. Belangrijke thema's voor ons zijn klimaatverandering en duurzaam vastgoed. We hebben voor de invulling van de beleggingsportefeuille fondsen geselecteerd die onze ambities op dit gebied reflecteren.

De premie bleef in 2021 23%. Door de structureel gedaalde rente is opbouw van pensioen steeds duurder geworden. Per 2021 was de premie dan ook niet meer toereikend voor een fiscaal maximale opbouw en hebben we de opbouw voor toekomstige aanspraken naar beneden moeten bijstellen tot 1,39%. Dit betekent dat actieve deelnemers in 2021 minder ouderdomspensioen hebben opgebouwd dan in de jaren daarvoor. We hebben de opgebouwde aanspraken echter niet hoeven te korten. Voor 2022 is de premie vastgesteld op 24,5% en hebben we het opbouwpercentage op een hoger niveau kunnen vaststellen, te weten op 1,50%. Onze financiële positie was goed genoeg om uw opgebouwde pensioen per 1 januari 2022 met 1,20% te verhogen. De dekkingsgraad is meer gestegen dan waar we in het herstelplan mee gerekend hebben. Hierdoor hebben we het herstelplan eerder kunnen beëindigen dan gepland. We hebben voldoende vermogen om de opgebouwde pensioenen nu en in de toekomst uit te keren.

De communicatie met onze achterban krijgt veel aandacht. Dit doen we steeds meer digitaal. Wij vinden het namelijk belangrijk u goed en snel te informeren over uw pensioen. Dat doen we onder andere met onze website, de digitale nieuwsbrieven, op de mijnomgeving en via LinkedIn. In 2021 hebben we digitale verkiezingen georganiseerd onder pensioengerechtigden voor zowel een bestuurslid als een lid voor het verantwoordingsorgaan.

Wij willen als fonds onze deelnemers een realistisch toekomstperspectief geven en helpen om bewuste keuzes te maken voor nu en later. Daarom informeren wij u ook in dit jaarverslag over wat de herziening van de tweede pijler van het pensioenstelsel voor u gaat betekenen. Van het pensioenakkoord zoals dit in juni 2019 tussen kabinet en sociale partners gesloten is, zijn de contouren inmiddels uitgewerkt in het Wetsvoorstel toekomst pensioenen. De afschaffing van de doorsneesystematiek en het met de economische ontwikkelingen laten meebewegen van de uit te keren pensioenen zijn hier belangrijke onderwerpen in. We zijn hiermee, samen met sociale partners, aan de slag gegaan om onze deelnemers van alle generaties een goed en reëel vooruitzicht te kunnen bieden.

Hebt u vragen, neem dan gerust contact met ons op. Wij helpen u graag verder!

Kerncijfers

(Bedragen x € 1.000)

	2021	2020	2019	2018	2017
Bureaus, deelnemers en pensioengerechtigden					
Aangesloten bureaus met personeel	1.340	1.314	1.380	1.313	1.166
Deelnemers	10.050	9.349	9.142	8.448	7.954
Gewezen deelnemers	25.185	25.334	25.772	25.708	26.351
Pensioengerechtigden	13.715	13.508	13.289	13.098	13.020
Premie en uitkeringen					
Premiebijdragen werkgevers en werknemers	64.792	60.246	56.633	49.860	47.299
Pensioenuitkeringen, inclusief afkopen	114.236	111.849	107.770	105.094	103.629
Beleggingen					
Totaal belegd vermogen	5.673.562	5.508.006	4.972.410	4.235.232	4.287.920
Beleggingsresultaten risico fonds	212.610	601.966	802.183	674	247.082
Gerealiseerd beleggingsrendement	3,70%	12,20%	18,89%	0,10%	6,19%
Saldo van baten en lasten					
Rekenrente ultimo boekjaar DNB RTS	470.367	89.041	160.246	-146.517	268.027
	0,58%	0,22%	0,76%	1,41%	1,53%
Voorzieningen en reserves					
Aanwezig eigen vermogen	1.071.284	600.917	511.876	351.630	498.147
Vereist eigen vermogen	845.887	893.082	832.271	750.600	757.997
Totale technische voorziening	4.616.283	4.927.192	4.470.985	3.886.965	3.807.174
Dekkingsgraad					
Beleidsdekkingsgraad	118,8%	105,1%	109,0%	112,9%	110,7%
Kosten					
Totale kosten vermogensbeheer exclusief transactiekosten *	14.946	11.690	13.469	13.298	13.993
Totale transactiekosten *	5.932	5.969	4.332	3.611	4.133
Totale kosten vermogensbeheer inclusief transactiekosten	20.878	17.659	17.801	16.909	18.126
Totale kosten vermogensbeheer exclusief transactiekosten als percentage van het GBV *	0,27	0,23	0,30	0,31	0,33
Totale transactiekosten als percentage van het GBV *	0,11	0,12	0,09	0,09	0,10
Totale kosten vermogensbeheer als percentage van het GBV	0,38	0,35	0,39	0,40	0,43
Totale administratieve uitvoeringskosten *	3.947	3.602	3.567	3.982	4.168
Totale administratieve uitvoeringskosten per deelnemer of pensioengerechtigde in euro's *	166	158	159	185	199

* Volgens Pensioenwet verplicht vermeld; GBV: in het verslagjaar gemiddeld belegde vermogen

Dashboard

De belangrijkste zaken in één oogopslag. In de diverse hoofdstukken staat een uitgebreidere toelichting.

Financiële positie: Per 31 december 2021 is onze actuele dekkingsgraad 123,2%. Onze beleidsdekkingsgraad is in 2021 gestegen van 105,1% naar 118,8%. Het fonds heeft niet langer een reservetekort. Het herstelplan, waarin volgens de voorgeschreven berekeningsmethode werd aangetoond dat het fonds binnen 10 jaar zonder aanvullende maatregelen kan herstellen, is beëindigd. De stijging van de dekkingsgraad werd gerealiseerd door met name het rendement op aandelen alsook een daling van de waarde van de verplichtingen als gevolg van rentebewegingen.

Resultaat: We hebben in 2021 een positief beleggingsresultaat behaald van 3,7%.

Toeslag: We hebben het toeslagmoment met ingang van 2021 aangepast van 1 juli naar 1 januari. In 2021 hebben we geen toeslag kunnen verlenen. De financiële situatie van het fonds per 31 december 2021 liet het echter wel toe om de pensioenen van pensioengerechtigden en de aanspraken van actieve en gewezen deelnemers per 1 januari 2022 te verhogen, en wel met 1,20%. Deze toeslag is niet volledig. Onze ambitie was 2,70% (CPI alle huishoudens).

Premiedekkingsgraad: De premiedekkingsgraad per 1 januari 2021 is met 65,2% laag. Hierdoor is er sprake van een zekere mate van subsidiëring van de oudere naar de jongere generatie. In 2022 bedraagt de premiedekkingsgraad op basis van de RTS per 31 december 2021 70,5%. Dit komt door de gestegen rentetermijnstructuur. De stijging van de premiedekkingsgraad wordt gedempt door de aanpassing van de UFR. In het nieuwe pensioenstelsel kan er geen sprake meer zijn van een lage of hoge premiedekkingsgraad, aangezien deelnemers dan de eigen pensioenpremie aan hun eigen pensioenkapitaal toevoegen.

Opbouwpercentages: De opbouw van het ouderdomspensioen is per 1 januari 2021 verlaagd van 1,738% naar 1,39% van de pensioengrondslag. Dit is lager dan dat wat fiscaal maximaal is toegestaan, hetgeen onze ambitie is. We hebben het opbouwpercentage in samenhang met de premie van 23% van de pensioengrondslag getoetst aan de voorschriften en rekenregels van DNB. Bij de besluitvorming hebben we, vanuit de solidariteit en collectiviteit die een pensioenfonds kenmerkt, oog gehad voor alle belanghebbenden: actieve deelnemers, slapers en pensioengerechtigden en de aangesloten werkgevers. We hebben geconcludeerd dat met het geheel van afspraken op evenwichtige wijze invulling gegeven wordt aan de belangen van deelnemers en pensioengerechtigden. Wij hebben hier gekeken naar het totaalpakket van de pensioenafspraken en niet alleen naar de afzonderlijke onderdelen. De opbouwpercentages van het partner- en wezenpensioen hebben we niet veranderd. Deze zijn respectievelijk 1,3125% en 0,2625% gebleven.

Verantwoord beleggen: We hebben niet alleen oog voor het halen van beleggingsrendement. Wij willen ook vanuit onze maatschappelijke rol bijdragen aan een leefbare, duurzame en sociale leefomgeving. Daarom hebben we ons gecommitteerd aan het IMVB-convenant. Ook hebben we in ons verantwoordbeleggenbeleid twee speerpunten opgenomen uit de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties. Dit zijn 'duurzame en betaalbare energie' en 'duurzame steden en gemeenschappen'. U leest meer over verantwoord beleggen in het hoofdstuk 'Vermogensbeheer'.

Vernieuwing in de architectenbranche: Als fonds werken wij samen met sociale partners om van pensioen een eigentijdse en beter passende arbeidsvoorwaarde te maken. We onderzoeken de mogelijkheden van de regeling om deelnemers in de toekomst meer flexibiliteit en keuzevrijheid te bieden in het treffen van financiële voorzieningen, en tevens om zzp'ers te bewegen tot deelname aan de regeling. Wij willen ervoor zorgen dat u als deelnemer tevreden met pensioen gaat en dit ook blijft.

Wetsvoorstel toekomst pensioenen: De overheid en sociale partners zijn het in de zomer van 2020 eens geworden over de hoofdlijnen van het pensioenakkoord. Het doel is om een duurzamer pensioenstelsel te creëren dat eerder perspectief biedt op een koopkrachtig pensioen. Daarbij worden de pensioenen transparanter en persoonlijker. Met sociale partners zijn we gestart met de verkenning van diverse bouwstenen die van belang zijn voor de nieuwe regeling.

Verkiezingen: In het bestuur én in het verantwoordingsorgaan kwam een zetel vrij voor een vertegenwoordiger namens pensioengerechtigden. Daarom organiseerden we digitale verkiezingen. Voor het verantwoordingsorgaan had zich één geschikte kandidaat gemeld en was er geen stemronde nodig. Er zijn 1.300 stemmen uitgebracht voor de bestuurszetel.

1 Beleid

Wij hebben in 2021 als fonds veel tijd besteed aan diverse werkzaamheden in het kader van de Wet toekomst pensioenen (hierna: WTP), het aanpassen van de pensioenregeling op dat wat gangbaar en gewenst is, en goed en integer pensioenfondsbestuur. In onze communicatie met de achterban hebben we meer nadruk gelegd op 'contact & samen'. Ook hebben wij blijvend ingezet op 'inzicht en handelingsperspectief' en 'herkenbaar en solide'.

In dit hoofdstuk leggen we verantwoording af over de beleidskeuzes die we in 2021 hebben gemaakt.

1.1 Thema's 2021

Wet toekomst pensioenen

In samenwerking met sociale partners zijn we in 2021 gestart met de werkzaamheden rondom de WTP. Dit is een complex en langdurig traject waarbij meerdere stakeholders betrokken zijn om de nieuwe pensioenregeling vorm te geven. Hierbij dienen sociale partners een keuze te maken tussen het solidaire contract of het flexibele contract. In beide contracten wordt pensioen geadmistreerd als de ingelegde premies en het gemaakte rendement. De wet treedt per 1 januari 2023 in werking en we hebben we tot 1 januari 2027 de tijd om de regeling aan te passen aan het nieuwe wettelijk kader.

We hebben het afgelopen jaar gebruikt voor de inrichting van de gewenste WTP-governancestructuur die passend is bij het fonds, en het opstellen van een programmaplan en een routekaart met mijlpalen. Onze bestaande governancestructuur – met diverse bestuurlijke commissies en de Protocolcommissie waarin de samenwerking met sociale partners is georganiseerd – is gebruikt om de eerste stappen te zetten. Het bestuursbureau wordt belast met de aansturing van het programma. Ondanks dat dit wel in de lijn der verwachting lag, hebben sociale partners gezamenlijk nog geen voorkeur uitgesproken voor een van beide contracten. Zij willen eerst meer inzicht in de effecten van de overstap van premie-inleg tot verwachte uitkomst. De risicopreferentie (risicocapaciteit en risicobereidheid) van onze deelnemers is een belangrijke factor voor het ontwerp van de nieuwe pensioentoezegging en voor het daaruit voortvloeiende beleid. Het uitvragen van de risicobereidheid wordt een belangrijk interactiemoment. Voorlopig wordt uitgegaan van onze eigen inschatting van de risicopreferentie van deelnemers; we noemen dit de conceptrisicopreferentie. In de loop van 2022 zullen we de risicopreferentie van de deelnemers daadwerkelijk onderzoeken.

Pensioenregeling

Als fonds streven wij samen met sociale partners naar een adequate en gangbare pensioenregeling met zo weinig mogelijk uitzonderingen. Dit draagt bij aan de begrijpelijkheid en houdt de uitvoeringskosten zo laag mogelijk. Sociale partners bepalen de regeling en het fonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de regeling.

In samenwerking met sociale partners onderzoeken we de mogelijkheden voor de toekomst van de regeling, zodat we er nog beter voor kunnen zorgen dat u als deelnemer tevreden met pensioen gaat en dit ook in de uitkeringsfase blijft. In 2021 bedroeg het opbouwpercentage 1,39% per jaar. Dit is lager dan het maximale opbouwpercentage dat fiscaal is toegestaan bij een pensioenleeftijd van 67 jaar. Wij hanteren een pensioenleeftijd van 67 jaar, omdat dit het meest aansluit bij wat wij in de praktijk als pensioendatum zien.

Toeslagbeleid

De datum voor het moment van toeslagverlening hebben we aangepast. Toekomstige toeslagen worden met ingang van 2021 niet langer per 1 juli verleend, maar per 1 januari in een jaar. Dit sluit beter aan bij hetgeen gebruikelijk is bij andere pensioenfondsen. Bovendien was dit een wens van het verantwoordingsorgaan, waar we gehoor aan hebben gegeven. Op 1 januari 2021 hebben we

geen toeslag kunnen verlenen. De financiële situatie van het fonds per 31 december 2021 liet het echter wel toe om de pensioenen van pensioengerechtigden en de aanspraken van actieve en gewezen deelnemers per 1 januari 2022 met 1,20% te verhogen. Deze toeslag werd volledig uit het vermogen van het fonds gefinancierd. In het geval de indexatiegrens door de minister wettelijk wordt verlaagd van 110% naar 105%, zullen wij bespreken of een aanpassing van de indexatie per 1 januari 2022 met terugwerkende kracht opportuun is.

AOW-leeftijd

De AOW-leeftijd van een deelnemer is voor ons fonds op diverse momenten bepalend. In het pensioenreglement hebben we hierbij aansluiting gezocht. Zo is de einddatum voor premievrije deelneming bij arbeidsongeschiktheid per 1 januari 2021 de AOW-leeftijd geworden. Ook als bij pensioeningang gekozen wordt voor een hoog-laagconstructie, is het moment waarop de uitkering van hoog naar laag gaat nu de AOW-leeftijd. Dit was in beide gevallen 67 jaar.

Premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid

Als deelnemers een WIA-uitkering ontvangen, betaalt het pensioenfonds meestal mee aan de pensioenpremie. Conform de aanbeveling van de Ombudsman Pensioenen hoeven deelnemers hier zelf niets voor te doen. Wij ontvangen deze gegevens van het UWV en we hebben geen termijn gesteld voor de aanvraag van premievrije voortzetting.

ALM-studie

We hebben in 2021 geen nieuwe ALM-studie gedaan. In 2020 hebben we geconcludeerd dat het gebruik van de maximale parameters ten behoeve van diverse beleidsaspecten, zoals premiebeleid en toeslagbeleid, voor alle belanghebbenden evenwichtig is. De studie heeft aangetoond dat het huidige beleggingsbeleid, gezien de huidige omstandigheden en mogelijkheden, het meest passend is. We hebben de uitkomsten van de ALM-studie gedeeld met sociale partners.

Incassoproces

Inzake het incassoproces proberen we zo kort mogelijk op de bal te spelen. Aan het bewaken van het incassoproces hebben we een tussentijdse servicecall naar de bureaus toegevoegd. Zij worden nu gebeld wanneer we merken dat de premiebetaling achterblijft. Bij niet-tijdige betaling staan de volgende middelen tot onze beschikking om de risico's te beperken: betaalherinnering, ingebrekestelling, servicecall en als laatste de overdracht naar een externe incassopartner.

Handhavingsactiviteiten

Wij dienen alle medewerkers van een architectenbureau dat onder de verplichtstelling valt, aanspraken toe te kennen. Ook als er geen premie is betaald (geen premie, wel recht). Wij lopen een juridisch en financieel risico als er bureaus zijn die onterecht niet aangesloten zijn of als bureaus die failliet gaan de pensioenpremie niet (meer) betalen. We hebben in 2021 extra handhavingsactiviteiten uitgevoerd met behulp van data-analyse om dit risico te verkleinen en hebben onze uitvoerder APG gevraagd hier in 2022 verder gevolg aan te geven.

Datakwaliteit

Wij zijn verantwoordelijk voor een zorgvuldige uitvoering van de pensioenregeling en wij waarborgen een beheerste en integere uitvoering. De kwaliteit van de data die hierbij gebruikt wordt, speelt een belangrijke rol en is het fundament om een goed en realistisch toekomstperspectief te kunnen bieden. Daarnaast is het essentieel om met het oog op de overgang naar het nieuwe stelsel het risico op fouten zoveel mogelijk te mitigeren. Daarom hebben wij een datakwaliteitbeleid opgesteld dat met name ingaat op de controles en monitoring van de kwaliteit van de data.

Algemene verordening gegevensbescherming

Wij hechten grote waarde aan een rechtmatige, behoorlijke en transparante verwerking van persoonsgegevens en daarmee bescherming van degenen van wie het fonds persoonsgegevens verwerkt. Daarbij stellen wij ons ten doel de privacywet- en -regelgeving aantoonbaar na te leven, in het bijzonder de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) alsook de daarvan voor de pensioensector afgeleide Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfonds van de Pensioenfederatie (Gedragslijn). Het fonds kan verklaren dat het dit verslagjaar de Gedragslijn heeft nageleefd. Het jaar 2021 stond in het teken van

diverse acties gericht op het nog meer waarborgen van de naleving van de Gedragslijn in de praktijk. Zo hebben we ons bewaartermijnenbeleid in samenwerking met APG in overeenstemming gebracht met de Gedragslijn.

1.2 Goed pensioenfondsbestuur

Code Pensioenfondsen

Wij vinden het als fonds van groot belang als 'goed huisvader' met het pensioenvermogen om te gaan. Wij leven hiervoor de normen uit de Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) na. Wij voldoen in 2021 aan alle bepalingen in de Code. Conform norm 64 uit de Code rapporteren wij in dit jaarverslag over de naleving van de normen volgens het pas-toe-of-leg-uitbeginsel. Hieronder treft u in de tabel de vindplaats in het jaarverslag van de door de Pensioenfederatie voorgeschreven specifieke normen.

Rapportagenorm	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats
Norm 5 Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	Het bestuur rapporteert in het hoofdstuk 'Beleid' over de beleidskeuzes die het bestuur maakte in 2021, het beleid dat het voerde en de gerealiseerde uitkomsten daarvan. Voor wat betreft de risico's verwijzen wij u naar de integrale risicoparagraaf.
Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Het bestuur rapporteert in het hoofdstuk 'Organisatie' onder 'Diversiteit' over de samenstelling van fondsorganen en de geschiktheid van de leden hiervan.
Norm 33 In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Ja	In het hoofdstuk 'Organisatie' onder 'Diversiteit' rapporteert het bestuur over de diverse samenstelling van fondsorganen en de doelen ten aanzien van diversiteit. Ook geven wij in het eerstgenoemde hoofdstuk aan dat wij een bijdrage leveren aan het vergroten van diversiteit in besturen door actief jonge stagiairs te begeleiden.
Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	De raad van toezicht betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak en rapporteert hierover in het rapport van bevindingen.
Norm 58 Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	In het hoofdstuk 'Organisatie' beschrijft het bestuur de missie, visie en strategie van het fonds.
Norm 62 Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Het bestuur licht in het hoofdstuk 'Vermogensbeheer' de overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.
Norm 64 Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	In het hoofdstuk 'Beleid' rapporteert het bestuur over de naleving van de gedragscode en de zelfevaluatie van het functioneren van het bestuur.

<p>Norm 65 Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.</p>	<p>Ja</p>	<p>In het hoofdstuk 'Organisatie' wordt gerapporteerd over de behandeling van klachten en geschillen. Aangezien er geen klachten of geschillen zijn behandeld, zijn er ook geen wijzigingen in regelingen of processen doorgevoerd naar aanleiding hiervan.</p>
<p>Norm 39 Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.</p>	<p>Ja</p>	<p>In het hoofdstuk 'Organisatie' wordt onder 'Het verantwoordingsorgaan' toegelicht dat inzake de benoeming van leden van het verantwoordingsorgaan het reglement conform norm 39 is aangepast. Ook de statuten zijn op dit nieuwe proces aangepast.</p>

Gedragcode

Wij hechten groot belang aan een integere bedrijfsvoering. Om dit te borgen hebben we voor alle verbonden personen (dit zijn leden van het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan, medewerkers van het bestuursbureau, externe leden van commissies en enkele andere personen die door het bestuur zijn aangewezen) het naleven van de gedragscode verplicht gesteld. De gedragscode geeft regels en richtlijnen voor het aannemen van geschenken en uitnodigingen en ter voorkoming van verstrengeling van belangen en misbruik en oneigenlijk gebruik van vertrouwelijke informatie. We hebben de gedragscode aan het eind van het jaar aangepast met betrekking tot het melden van voorkennis. Alle verbonden personen hebben de gedragscode ondertekend.

De gedragscode is voor iedereen beschikbaar op de website van ons fonds. Onze complianceofficer ziet toe op de naleving hiervan. De complianceofficer rapporteert eenmaal per jaar over de naleving van de gedragscode. Uit het verslag van de complianceofficer over 2021 blijkt dat er geen zaken zijn geweest die extra aandacht vroegen. Voldoen aan de regels voor goed pensioenbestuur is een vast onderwerp op onze bestuursagenda. Het is bedoeld om bestuursleden de gelegenheid te geven compliancezaken te melden en aan te geven welke uitnodigingen zijn ontvangen. Ook geven bestuursleden aan welke seminars, webinars en cursussen zij hebben gevolgd, of zij nieuwe nevenfuncties hebben en of zij over voorkennis beschikken. Dit draagt bij aan de bewustwording. Ook wordt bij elke bestuursvergadering actief uitgevraagd of er in het kader van de insidersregeling bestuursleden zijn die over koersgevoelige informatie beschikken.

Periodiek hebben we stilgestaan bij de integriteitsrisico's van het fonds aan de hand van de systematische integriteitsrisicoanalyse. Tijdens deze besprekingen hebben we stilgestaan bij mogelijke belangenverstrengeling en de risico's van de schijn van belangenverstrengeling. Wij voeren een zerotolerancebeleid met betrekking tot het integriteitsrisico. Er zijn in 2021 geen integriteitsissues geweest.

Regeling melden (vermoeden) onregelmatigheid, integriteitsincident of misstand

Onregelmatigheden die binnen ons fonds, de organen of bij partijen aan wie taken zijn uitbesteed, worden gesignaleerd, kunnen conform de Regeling melden (vermoeden) onregelmatigheid, integriteitsincident of misstand gemeld worden. De regeling is voor iedereen beschikbaar en staat op de website. Wij hebben een externe vertrouwenspersoon aangesteld waar verbonden personen contact mee kunnen opnemen indien hier aanleiding toe is. Uit het verslag van de vertrouwenspersoon over 2021 blijkt dat er geen zaken zijn geweest die extra aandacht vroegen. Wij voorzien vanuit aangepaste wetgeving (de Wet bescherming klokkenluiders) een aanpassing van onze regeling in 2022. Wij werken deze wetgeving samen met onze vertrouwenspersoon verder uit.

Incidentenregeling

We hebben onze incidentenregeling geactualiseerd. Deze regeling beschrijft aan de hand van een stroomschema de kaders en de handelwijze voor de omgang met (bijna-)incidenten die onze bedrijfsvoering kunnen bedreigen. Het protocol datalekken maakt hier nu ook onderdeel van uit.

Ontstentenis en belet

Op 1 juli 2021 is de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen (Wbtr) in werking getreden. De Wbtr introduceerde de verplichting voor alle rechtspersonen om te voorzien in een belet- en ontstentenisregeling en kent een regeling in geval van een direct en indirect persoonlijk tegenstrijdig belang. Om te allen tijde de continuïteit in het bestuur te kunnen waarborgen, hebben wij onze statuten hierop aangepast.

Geschiktheid

Het bestuur, maar ook de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan dienen als collectief en als individu te voldoen aan de eisen op het gebied van kennis, vaardigheden en gedrag. Wij hebben een geschiktheidsplan ter bevordering van geschiktheid en stellen budget beschikbaar voor het volgen van opleidingen of cursussen. Wij hebben in 2021 op regelmatige basis deelgenomen aan webinars en studiebijeenkomsten. Wij kennen een evaluatiecyclus, wat betekent dat de voorzitters jaarlijks evaluatiegesprekken met de individuele bestuursleden houden en inventariseren of er op bepaalde gebieden opleidingen wenselijk zijn. Wij borgen hiermee de vereiste geschiktheid zowel pensioeninhoudelijk als voor wat betreft competenties.

Zelfevaluatie

Ook houden wij jaarlijks een zelfevaluatie. Het gaat hierbij om het functioneren van het bestuur als geheel en om het functioneren van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Het doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en de teamwerking te bevorderen. In dit verslagjaar heeft onze zelfevaluatie onder externe begeleiding van TENEA plaatsgevonden. Een belangrijk onderdeel van de zelfevaluatie was de waardenscan. De conclusie was dat er over het algemeen een sterke alignment is op integriteit en dat de individuele alignment met het team een sterk homogeen beeld oplevert. Als aandachtspunten om op te pakken zijn met name anticiperende executiekracht en wendbaarheid benoemd, evenals communicatie en besluitvorming.

Evaluatie externe adviseurs

Jaarlijks houden wij conform ons uitbestedingsbeleid evaluatiegesprekken met onze externe adviseurs. Wij kijken hierbij naar de onderlinge communicatie, de geleverde kwaliteit, het kennisniveau, houding en gedrag, de continuïteit en het verandervermogen van de uitvoerder en het kostenniveau. Het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht worden van de uitkomsten van deze gesprekken op de hoogte gebracht.

Prudent person

Het fonds voert een beleggingsbeleid dat in overeenstemming met de prudentpersonregel is. Dit betekent dat wij beleggen in het belang van alle deelnemers en pensioengerechtigden. Onze certificerend actuaris beoordeelt jaarlijks onze risicohouding, de governance, de beleggingsportefeuille en -richtlijnen, derivaten en het risicomanagement. Ons beleggingsbeleid is ingericht op evenwichtige afweging van de risico's en de kwaliteit, de liquiditeit en het rendement van de portefeuille als geheel. Wij hebben onze organisatie zo ingericht dat er sprake is van goede procedures en controlemechanismen, dat er beleid is voor de beheersing van risico's en dat we zorg dragen voor de uitvoering van dit beleid. Hierbij staat voorop dat de externe uitvoerders de geldende wet- en regelgeving naleven.

1.3 Communicatie

1.3.1 Communicatiebeleidsplan

Communicatie vinden wij als fonds zeer belangrijk. Wij hebben een communicatiebeleidsplan met een looptijd van drie jaar (2019-2021). We zien dat het pensioen onzeker geworden is, dat absolute zekerheid geen gegeven meer is en dat pensioenen niet meer automatisch alleen maar stijgen. Wij willen deelnemers een goed en realistisch financieel toekomstperspectief bieden. Voor 2021 hebben we vier strategische speerpunten benoemd, te weten: samen, individueel inzicht, helpende service en helpende communicatie.

Met de pensioenplanner op de website kunnen mensen die een pensioenaanspraak bij ons hebben opgebouwd diverse individuele keuzemogelijkheden doorrekenen. Hier kunnen zij ook hun gegevens en overzichten inkijken, mutaties doorgeven en berichten ontvangen. Sinds 2021 kunnen deelnemers ook gebruikmaken van de app 'Pensioenchecker' om gemakkelijk inzicht te krijgen in hun pensioenaanspraken. Zo bieden we onze deelnemers meer inzicht en handelingsperspectief. Want alhoewel alle deelnemers op gelijke wijze pensioen opbouwen, hebben zij zelf invloed op hoe ze deze aanspraken laten uitbetalen. Deelnemers kunnen kiezen voor eerder met pensioen gaan of eerst een hoger en daarna een lager bedrag. Deelnemers kunnen ook het ouderdomspensioen en het partnerpensioen uitruilen. Bovendien kunnen ze met deeltijdpensioen gaan.

Naast het reguliere onderhoud van de website, is de aanwezige informatie uitgebreid, onder andere op het gebied van verantwoord beleggen. We communiceren steeds meer digitaal. Daarom zijn we continu bezig met het verzamelen van e-mailadressen van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden. Ook communiceren we op regelmatige basis via ons LinkedInaccount met korte berichten. Verder hebben we in 2021 veel aandacht besteed aan de communicatie-uitingen richting pensioengerechtigden rondom de verkiezingen die in het afgelopen najaar plaatsvonden.

In samenwerking met APG hebben we klanttevredenheidsonderzoeken gehouden onder onze betrokkenen. Als belangrijkste inzicht is hieruit gekomen dat we nog beter moeten laten zien en vertellen waar we voor staan en wat de waarde is van de pensioenregeling. Ook moeten we onze visie op maatschappelijke verantwoord beleggen en de wijze waarop we hieraan handen en voeten geven actiever uitdragen. Als laatste moeten we deelnemers meer inzicht geven in wat zij zelf kunnen doen en aangeven welke hulp we daarbij kunnen bieden. Deze verschillende inzichten hebben we meegenomen bij het opstellen van het nieuwe communicatiebeleidsplan voor 2022-2024.

1.3.2 Pensioenregister

De Stichting Pensioenregister is een initiatief van de gezamenlijke Nederlandse pensioenfondsen, de pensioenverzekeraars en de Sociale Verzekeringsbank. Op de website www.mijnpensioenoverzicht.nl kan iedereen zien hoe hoog zijn opgebouwde en op te bouwen pensioenaanspraken zijn. Ook als bij meerdere pensioenfondsen pensioen is opgebouwd. Deze opgebouwde en te bereiken nominale aanspraken worden alle op een vergelijkbare manier gepresenteerd, aangevuld met het te verwachten pensioen in een neutraal, optimistisch en pessimistisch scenario.

Volgens de richtlijn vanuit DNB hadden we uiterlijk 30 september 2021 de scenariobedragen bijgewerkt moeten hebben op basis van de nieuwe scenario-set voor de Uniforme Reken Methodiek (URM). Dit hebben wij verzuimd tijdig te doen, waardoor anderhalve maand niet de juist ingeschatte bedragen zijn weergegeven. Hier hebben we proactief melding van gemaakt bij DNB en maatregelen getroffen om herhaling in de toekomst te voorkomen.

1.4 Externe toezichthouders

DNB en de AFM (Autoriteit Financiële Markten) houden toezicht op pensioenfondsen. DNB beoordeelt de financiële aspecten en de AFM ziet toe op gedrag en communicatie. Op basis van artikel 96 van de Pensioenwet melden wij dat er in 2021 bij het fonds geen sprake was van:

- het opleggen van dwangsommen en boetes door de toezichthouder;
- een aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet;
- de aanstelling van een bewindvoerder door de toezichthouder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet;
- de beëindiging van de situatie, bedoeld in artikel 172 van de Pensioenwet, waarin de bevoegdheidsuitoefening van alle of bepaalde organen van een pensioenfonds is gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Er was wel sprake van een (geactualiseerd) herstelplan.

Wij hebben een open relatie met de toezichhouders. We hebben in 2021 geen regulier relatiegesprek met DNB gehad, aangezien dergelijke gesprekken nog maar eens per twee jaar worden gehouden. Wij zijn niet geselecteerd voor een specifiek toetsingsonderzoek. In 2022 zijn wij door de AFM uitgenodigd voor een verkennend gesprek over het WTP-communicatieplan.

Op 31 maart 2021 hebben wij een norm overdragende brief ontvangen van de AFM, waarin zij aangeeft dat er sprake is geweest van foutieve rapportage over de uitvoeringskosten in het jaarverslag over 2019. Er is geen formele maatregel opgelegd. De bevindingen in deze brief hebben wij verwerkt in het in 2021 vastgestelde jaarverslag over 2020.

1.5 Vooruitblik naar 2022

Op 24 februari 2022 is Rusland Oekraïne binnengevallen. Deze inval heeft verstrekken gevolgen en wij hebben onze afschuw uitgesproken over deze onacceptabele en verwerpelijke gebeurtenissen. Er is een stroom vluchtelingen op gang gekomen, er zijn doden en gewonden gevallen en er ontstaat schade aan gebouwen en infrastructuur. Ons medeleven gaat uit naar de mensen in het getroffen oorlogsgebied. Naast de menselijke impact zullen de economische consequenties aanzienlijk zijn. Europa is kwetsbaar gegeven de afhankelijkheid van de levering van Russisch gas. Het dichtdraaien van deze gaskraan kan leiden tot een energietekort, een forse toename van gasprijzen, hoge inflatie en productieverstoringen. We houden de ontwikkelingen in de regio dan ook nauwlettend in de gaten.

Samen met onze vermogensbeheerders bekijken we hoe we onze beleggingen in Rusland zo snel mogelijk kunnen afbouwen. Het gaat om 0,35% van onze beleggingsportefeuille, zo'n € 18,8 miljoen (stand 25 februari 2022).

De handel in Russische obligaties en aandelen is op dit moment echter niet mogelijk. Daardoor kunnen we onze bestaande belangen niet verkopen totdat in die situatie verandering komt. Onze beleggingen zijn in feite bevroren.

Het aandeel van de Russische economie en van de Russische aandelenmarkt in de wereldeconomie is klein. We zien wel dat de waarde van ons belegd vermogen ten opzichte van jaareinde 2021 is gedaald. Daarom monitoren we de bewegingen op de financiële markten nauwgezet. Eerdere geopolitieke crises leidden in het algemeen niet tot een langdurige terugval in de waarde van de beleggingen. De onzekerheid is echter groot en de beweeglijkheid kan verder toenemen bij een verdere escalatie van het conflict. Als pensioenfondsen zijn we een langetermijnbelegger. Daarmee reageren we niet direct op een waardedaling of -stijging, maar kijken we naar het verwachte rendement op de lange termijn. Vanuit dat oogpunt is er nu geen aanleiding om verder in te grijpen in onze beleggingsportefeuille.

In samenwerking met sociale partners zijn we in 2021 gestart met de werkzaamheden rondom de WTP. Dit is een complex en langdurig traject waarbij meerdere stakeholders betrokken zijn om de nieuwe pensioenregeling vorm te geven. Ondanks dat dit wel in de lijn der verwachting lag, hebben sociale partners gezamenlijk nog geen voorkeur uitgesproken voor een van beide contracten. Zij willen eerst meer inzicht in de effecten van de overstap van premie-inleg tot verwachte uitkomst. De risicopreferentie (risicocapaciteit en risicobereidheid) van onze deelnemers is een belangrijke factor voor het ontwerp van de nieuwe pensioentoezegging en voor het daaruit voortvloeiende beleid. Het uitvragen van de risicobereidheid wordt een belangrijk interactiemoment. Aan het begin van 2022 wordt nog geen uitvraag gedaan onder deelnemers. In plaats daarvan wordt uitgegaan van onze eigen inschatting van de risicopreferentie van deelnemers; we noemen dit de conceptrisicopreferentie. In de loop van 2022 zullen we de risicopreferentie van de deelnemers daadwerkelijk onderzoeken.

In 2022 intensiveren we ons beleid op het gebied van verantwoord beleggen en maken we vervolgstappen. Zo bouwen we diverse rapportages verder uit en maken we het MVB-beleid meer zichtbaar in onze communicatie-uitingen.

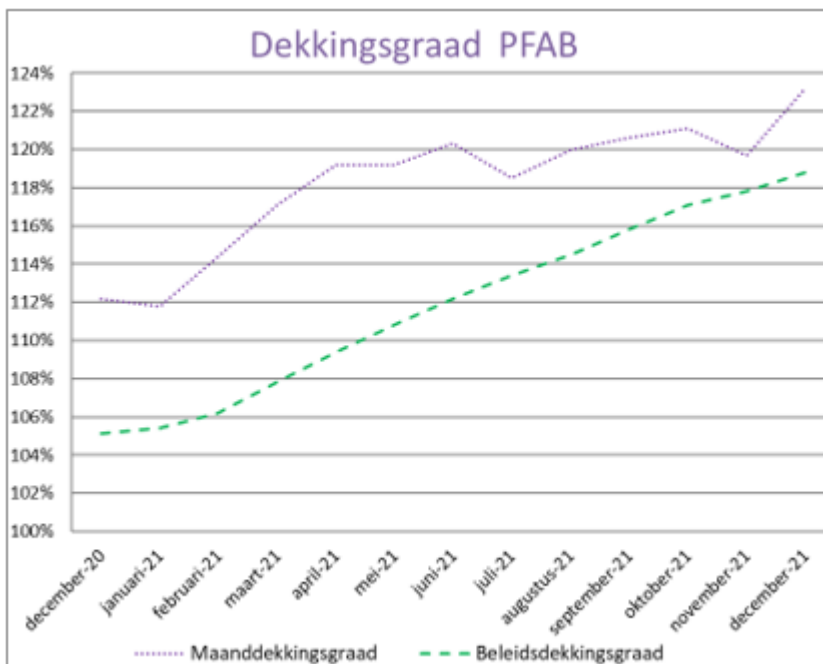
2 Resultaten

Wij willen aan onze statutaire doelstellingen voldoen, nu en in de toekomst. Het is dus belangrijk dat er altijd voldoende middelen zijn om (toekomstige) uitkeringen te kunnen betalen. Ons financiële beleid is vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota conform artikel 145.1 van de Pensioenwet.

2.1 Ontwikkelingen financiële positie

Ontwikkeling dekkingsgraden

De actuele dekkingsgraad van het fonds is in 2021 gestegen van 112,2% naar 123,2%. De stijging wordt voor het grootste deel verklaard door het rendement en de gestegen rente. De dekkingsgraad van het fonds is eind 2021 hoger dan de vereiste dekkingsgraad van 118,3%. De beleidsdekkingsgraad is in 2021 gestegen van 105,1% naar 118,8% en is hiermee hoger dan de vereiste dekkingsgraad van 118,3%. Het herstelplan van het fonds is hiermee tot een eind gekomen. Het verloop van de actuele dekkingsgraad in het afgelopen jaar is in de volgende grafiek weergegeven, evenals de beleidsdekkingsgraad.



Premie

Wij hebben er vanaf 2015 voor gekozen de kostendekkende premie te dempen op basis van een verwacht reëel rendement, waardoor de premie minder fluctueert en minder afhankelijk is van de rente. Zowel sociale partners als wij streven stabiliteit in de premie na met een gewenste bandbreedte van 18 tot 26% van de pensioengrondslag. Sociale partners zijn overeengekomen de pensioenbijdrage te verhogen van 23% in 2021 naar 24,5% in 2022. Uit de afspraken ten aanzien van de vaststelling van de kostendekkende premie en de wettelijke eisen omtrent kostendekkendheid volgt het jaarlijkse opbouwpercentage. Wij zijn als fonds wettelijk verplicht een kostendekkende premie vast te stellen.

Hierna wordt de samenstelling van de feitelijke premie, de zuivere kostendekkende premie en de gedempte kostendekkende premie weergegeven.

Omschrijving (bedragen * € 1.000)	2021	2020	2019	2018	2017
Beschikbaar					
Premie middelloon	64.795	60.300	56.570	49.938	46.708
Opslag voor premievrijstelling	-2.843	-2.644	-1.982	-1.688	-1.727
Opslag voor kosten	-2.482	-3.851	-3.617	-3.039	-2.882
Vrijval premies PVD *)					955
Benodigd					
Benodigd voor inkoop (incl. risicopremie)	91.922	85.499	64.087	54.571	57.560
Resultaat op premie	-32.452	-31.694	-13.116	-9.360	-14.506
Premie pensioenregeling	23%	23%	23%	23%	23%

*) vanaf 2018 niet meer van toepassing in verband met reservering op CW aanspraken in plaats van CW premies

Zuivere kostendeekkende premie (in % pensioengrondslag)	2021	2020	2019	2018	2017
Inkoop en risicopremie	32,6	32,6	26,1	25,1	28,2
Premievrijstelling AO	1,0	1,0	0,8	0,8	0,9
Solvabiliteit (VEV)	6,1	6,3	5,1	5,2	5,5
Kostenopslag	0,2	0,3	0,4	0,6	1,5
Totaal	39,9	40,2	32,4	31,7	36,1
Feitelijke premie	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Surplus (+) of tekort (-)	-16,9	-17,2	-9,4	-8,7	-13,1
Premiedekkingsgraad (ex post)	68%	67%	84%	86%	75%

Gedempte kostendeekkende premie (in % pensioengrondslag)	2021	2020	2019	2018	2017
Inkoop en risicopremie	11,5	9,4	9,3	9,3	9,6
Premievrijstelling AO	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Solvabiliteit (VEV)	2,1	1,8	1,9	1,9	1,9
Kostenopslag	0,2	0,3	0,4	0,6	1,5
Opslag voorwaardelijke toeslagen	7,9	6,1	5,8	8,7	9,2
Totaal	22,1	17,9	17,7	20,8	22,5
Feitelijke premie	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Surplus (+) of tekort (-)	0,9	5,1	5,3	2,2	0,5

Evaluatie premiebeleid

Door de lage rente wordt pensioen steeds duurder en is er meer premie nodig om het pensioen te kunnen financieren. Wij hebben de feitelijke premie voor 2021, net als voorgaande jaren, vastgesteld op 23% van de pensioengrondslag. De feitelijke premie is daarmee kostendekkend vastgesteld volgens de methode van de gedempte kostendekkende premie, waarbij rekening is gehouden met een toekomstig te behalen rendement. Wij maken voor de premie geen onderscheid tussen het geslacht, de leeftijd of de gezondheid van een deelnemer. 55% van de pensioenpremie wordt door de werkgever betaald. De werknemer betaalt 45%.

Vanaf 2021 wordt de gedempte kostendekkende premie gebaseerd op de verlaagde maximale verwachte rendementen. Als gevolg hiervan steeg de gedempte kostendekkende premie in 2021 fors, waardoor de feitelijke premie van 23% van de pensioengrondslag niet meer toereikend zou zijn om een opbouwpercentage van 1,738% te financieren. Sociale partners hebben de premie voor 2021 op 23% vastgesteld met als gevolg dat wij het opbouwpercentage naar beneden moesten bijstellen van 1,738% naar 1,39%. Hierdoor was het niet nodig om de feitelijke premie te verhogen en bleef de feitelijke premie hoger dan de gedempte kostendekkende premie. De pensioenregeling is hierdoor echter niet meer fiscaal maximaal. Het opbouwpercentage van het nabestaandenpensioen is gelijk gebleven.

De solvabiliteitsopslag is een opslag die bedoeld is om het vermogen op peil te brengen of te houden. Bij de vaststelling van de gedempte kostendekkende premie mag deze opslag worden verrekend met de opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Op dit moment is de vereiste solvabiliteitsopslag lager dan de opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Alleen het meerdere wordt gepresenteerd als opslag voor voorwaardelijke toeslagverlening. Ook voor de uitvoeringskosten van de pensioenregeling is een percentage vastgesteld, waarmee de pensioenpremie wordt verhoogd.

Evenwichtigheid van het premiebeleid

Net zoals in de voorgaande jaren hebben wij bij de voortzetting van het premiebeleid vanuit de solidariteit en collectiviteit die een pensioenfonds kenmerk, aandacht gehad voor het evenwichtigheidsvraagstuk. We behartigen de belangen van alle betrokkenen zo evenwichtig mogelijk. We accepteren hierbij een lage premiedekkingsgraad. Ondanks dat de premie in 2021 met 23% niet de volledige toename van de voorziening dekte, hebben we geconcludeerd dat de premie voldoet aan de voorwaarden van de evenwichtige belangenafweging. Op korte termijn wordt het verschil gedekt door het vermogen van het fonds. Dat vermogen is van alle deelnemers gezamenlijk. Op langere termijn zou het behaalde rendement voldoende moeten zijn om de opbouw te financieren, waarna verder rendement voor toeslagen is bestemd.

De evenwichtigheid van ons premiebeleid hebben we beoordeeld aan de hand van de aanvangshaalbaarheidstoets. Op grond van de resultaten hebben we geconcludeerd dat het premiebeleid evenwichtig uitpakt voor alle deelnemers in alle leeftijdscohorten. In het algemeen is de tijd tussen het moment van premiebetaling en het ontvangen van een uitkering namelijk voldoende om met het gemaakte rendement de kosten van de opbouw te kunnen dekken.

Voor de premieberekening hebben we de maximale rendementen van de commissie Parameters gehanteerd. Deze worden ook gebruikt in het herstelplan om te bepalen of het herstel voldoende is om niet te hoeven korten. Als ingecalculerde rendementen niet behaald worden, is er uiteindelijk te weinig vermogen om alle pensioenen inclusief toeslagen te financieren. Dit risico wordt gespreid over alle deelnemers aan het fonds, doordat alle pensioenen dan gekort worden. De afgelopen jaren zijn de daadwerkelijk behaalde rendementen hoger geweest.

Premiedekkingsgraad

Doordat we de premie berekenen met een verwacht rendement, komen wijzigingen in de rente niet direct tot uiting in de premie. De actuele rente bepaalt de voorziening die we op de balans moeten aanhouden voor de nieuwe pensioenopbouw. Die actuele rente is lager dan het verwachte rendement na aftrek van inflatie, waardoor de toename in de technische voorziening door pensioenopbouw hoger is dan de toename in het vermogen door de binnenkomende premie. Bij een premiedekkingsgraad van 100% wordt de aangroei van de technische voorziening precies gefinancierd. Bij een premiedekkingsgraad lager dan 100% wordt een deel van de pensioenopbouw gefinancierd uit het eigen vermogen en wordt dit pas op den duur naar verwachting goedge maakt door het rendement.

Wij hebben sociale partners geïnformeerd over de lage premiedekkingsgraad en zijn met hen in gesprek gegaan om de ambitie van de regeling in relatie tot de gewenste hoogte van de premie te bepalen. We hebben afgesproken dat in het geval dat het fonds vanwege een te lage beleidsdekkingsgraad de pensioenaanspraken moet korten, sociale partners en het fonds tot een afspraak komen over een premiedekkingsgraad die voldoende evenwichtigheid met zich meebrengt op het niveau van het pensioenresultaat.

Positief resultaat door met name de rentetermijnstructuur en beleggingen

In het boekjaar 2021 heeft het fonds een positief resultaat geboekt van € 470 miljoen. Dit resultaat is voor een belangrijk deel het gevolg van de wijziging van de rentetermijnstructuur en in iets mindere mate van de positieve beleggingsresultaten.

Rentetermijnstructuur

De voorziening pensioenverplichtingen berekenen we op basis van de verwachte toekomstige uitkeringen die volgen uit de huidige opgebouwde pensioenaanspraken. Deze uitkeringen worden contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur zoals vastgesteld en gepubliceerd door DNB. De gemiddelde rentevoet voor de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is in 2021 gestegen van 0,22% naar 0,58%. Hierdoor is de voorziening pensioenverplichtingen in totaal met circa 6,5% gedaald. Dit heeft geresulteerd in een positief resultaat van € 315 miljoen.

Beleggingsresultaten en interest

Ondanks het negatieve rendement op vastrentende waarden en rentederivaten als gevolg van de gestegen rente heeft het positieve rendement op zakelijke waarden per saldo tot een positief beleggingsrendement geleid van 3,7%. De positieve beleggingsresultaten (na aftrek van beleggingskosten) hebben in combinatie met de benodigde interest over de voorziening pensioenverplichtingen geleid tot een positief resultaat van € 239 miljoen.

Premie

Het resultaat op premie is voornamelijk het gevolg van de door het fonds gehanteerde systematiek van premiedemping op basis van verwacht rendement. De ontvangen premie is daardoor lager dan de toevoeging aan de voorziening als gevolg van nieuwe pensioenopbouw. Hierdoor is een negatief resultaat behaald van € 32 miljoen.

Toeslagverlening

Dankzij de gestegen dekkingsgraad kon er een gedeeltelijke toeslag verleend worden per 1 januari 2022 van 1,2%. Door toeslagverlening neemt de voorziening pensioenverplichtingen toe, resulterend in een negatief resultaat van € 54 miljoen.

Haalbaarheidstoets

Bij de invoering van het financieel toetsingskader (FTK) hebben we in 2015 voor het eerst een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. Het doel van de haalbaarheidstoets is om op basis van een stochastische doorrekening van het huidige fondsbeleid over een horizon van 60 jaar, op basis van een voorgeschreven scenario set, inzicht te verschaffen in de financiële positie van het fonds en het pensioenresultaat dat deelnemers naar verwachting kunnen behalen. Met de haalbaarheidstoets beoordelen we samen met sociale partners of het beleid nog aansluit op de ambitie en risicohouding. We zijn verplicht jaarlijks deze toets uit te voeren. Met de toets is aangetoond dat de financiële opzet en het verwachte pensioenresultaat aansluiten bij de risicohouding van het fonds. De toetsing aan de door sociale partners gestelde ondergrenzen in 2021 is in de volgende tabel samengevat:

Type grens	Grens	Toets 2021
Ondergrens verwacht pensioenresultaat	74,0%	97,1%
Maximale afwijking in een slechtweerscenario	45,0%	31,7%

Op grond van de haalbaarheidstoets 2021 hebben we geconcludeerd dat het beleid passend is. Indien uit de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat de gestelde grenzen worden overschreden, gaan we in overleg met sociale partners om de mogelijke effecten daarvan te bespreken en te bezien of aanpassing van de regeling of van beleid noodzakelijk is.

2.2 Actualisatie herstelplan

Op basis van de regels van het FTK was onze dekkingsgraad per 1 januari 2021 onvoldoende en moesten we op grond van artikel 138, lid 2 Pensioenwet een geactualiseerd herstelplan maken. In dit herstelplan laten we sinds 2015 door een door DNB voorgeschreven standaard rekenkundige exercitie zien dat er voldoende herstelcapaciteit aanwezig is om binnen de wettelijke termijn, zonder aanvullende maatregelen of korten, naar het vereist vermogen te herstellen. Jaarlijks, mits het fonds zich op het meetmoment nog steeds in een tekort bevindt, wordt het herstelplan geactualiseerd.

In het kader van een evenwichtige belangenafweging hebben we gekozen voor een hersteltermijn van 10 jaar. In deze periode verwachten wij zonder bijzondere maatregelen zoals kortingen de dekkingsgraad op tijd weer op het vereiste niveau te hebben. De prognose in het herstelplan 2021 gaf voor eind 2021 een dekkingsgraad van 115,5%. De beleidsdekkingsgraad is eind 2021 echter gelijk aan 118,8% en is daarmee hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Het fonds heeft daardoor per 31 december 2021 geen reservetekort meer en is formeel 'uit herstel'. We hebben daarom in 2022 geen herstelplan hoeven in te dienen.

2.3 Toeslag

Wij bepalen jaarlijks of, en in welke mate, onze financiële positie het toestaat om toeslag te verlenen op de opgebouwde aanspraken en pensioenuitkeringen. Wij reserveren hiervoor geen geld. De toeslagverlening wordt gefinancierd uit nog te behalen beleggingsrendement. Bij de vaststelling van de premie wordt daarom ook uitgegaan van financiering voor toeslagverlening uit rendement. De maatstaf voor toeslagverlening voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden is voor alle betrokkenen de stijging van het indexcijfer consumentenprijzen van het CBS (CPI alle huishoudens met referteperiode oktober tot en met oktober).

Wij hanteren het onderstaande toeslagenbeleid:

- Als de beleidsdekkingsgraad van het fonds lager is dan 110% wordt geen toeslag verleend.
- Als de beleidsdekkingsgraad zich bevindt tussen 110% en het niveau waarop een volledige toekomstbestendige toeslag kan worden toegekend, wordt een toekomstbestendige, gedeeltelijke toeslag toegekend.
- Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan het niveau waarop een volledige toekomstbestendige toeslag kan worden toegekend (ongeveer 125%), wordt de volledige toeslag toegekend. Ook kan dan eventueel herstel plaatsvinden van verlagingen van nominale pensioenen of niet volledig toegekende toeslagen in het verleden.

Een toekomstbestendige toeslag betekent dat de hoogte van de toeslag voor een jaar zodanig wordt berekend dat op basis van een voorgeschreven toekomstige stijging van de beleggingen dezelfde mate van toeslagverlening ten opzichte van de prijsinflatie in elk toekomstig jaar kan worden gegeven. Wij behouden ons het recht voor om in bijzondere gevallen af te wijken van het hiervoor beschreven beleid. In alle gevallen houden wij ons aan de in de Pensioenwet en in lagere regelgeving gestelde eisen inzake de maximale hoogte van de te verlenen toeslagen.

Aangezien de beleidsdekkingsgraad per 1 januari 2021 lager lag dan 110%, hadden we op basis van de beleidsstaffel én vanuit wettelijk perspectief geen ruimte om een voorwaardelijke toeslag toe te kennen. We hebben per die datum dan ook geen toeslag verleend. Per 1 januari 2022 hebben we in verband met de gestegen beleidsdekkingsgraad per 30 september 2021 de pensioenen wel kunnen verhogen met 1,20%. Onze ambitie was een verhoging van 2,70% aangezien de inflatie 2,70% bedroeg. De cumulatieve indexatieachterstand bedraagt voor actieve deelnemers 22,12% en voor niet-actieve deelnemers en pensioengerechtigden 23,68%.

Verhoging van de pensioenaanspraken in de afgelopen vijf jaar:

Peildatum	pensioenverhoging	prijsstijging
1 januari 2021	geen	0,96%
1 juli 2020	geen	1,40%
1 juli 2019	0,53%	2,80%
1 juli 2018	0,10%	1,10%
1 juli 2017	geen	0,10%

2.4 Kosten

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Wij hebben in 2019 het besluit genomen om alle expliciet toe te rekenen algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten toe te rekenen. De algemene kosten die niet een-op-een toe te rekenen zijn, worden vervolgens voor 50% aan de pensioenbeheerkosten en voor 50% aan de vermogensbeheerkosten toegerekend. De kosten per deelnemer zijn hierdoor beter vergelijkbaar met die van andere pensioenfondsen.

Kosten pensioenbeheer

Hierna is een overzicht van de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. Hierin zijn tevens de vergelijkende cijfers ten opzichte van 2020 opgenomen. De kosten worden gepresenteerd met inachtneming van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en de richtlijnen van de AFM. De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2021 € 3.947.000 inclusief btw (2020: € 3.602.000). Omgerekend is dit € 166 (2020: € 158) per deelnemer.

Bedragen in duizenden euro's

	2021	2020
Bestuur, advies en controle:		
Bestuurskosten	605	650
Bestuursbureau	563	489
Contributies en bijdragen	307	315
Controle- en advieskosten actuaire	104	259
Accountantskosten	74	72
Raad van Toezicht	66	64
Kosten adviseurs	141	31
Overig	27	40
Totaal	1.887	1.920
Waarvan toegerekend aan kosten vermogensbeheer	-859	-913
Administratie	2.919	2.595
Totaal pensioenbeheerkosten	3.947	3.602

	2021	2020
Actieve deelnemers	10.050	9.349
Gepensioneerden	13.715	13.508
Totaal	23.765	22.857
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	166	158

De pensioenbeheerkosten over 2021 zijn gestegen ten opzichte van de kosten van 2020. De voornaamste verschillen zien we terug bij de kosten van het bestuur, het bestuursbureau en de adviseurs en de controle- en advieskosten van de actuaaris.

De hogere kosten van het bestuursbureau komen vooral door onze keuze om de inzet van de risicomangementfunctie te verhogen. De hogere kosten voor adviseurs komen met name door de aanstelling van een specialist Communicatie.

De bestuurskosten liggen in 2021 met name lager, omdat de btw op de vergoedingen van bestuursleden en leden van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan is afgeschaft. De lagere kosten in 2021 voor controle- en advieskosten van de actuaaris worden verklaard doordat er in 2020 een uitgebreid onderzoek is gedaan naar het premiebeleid en er een ALM-studie heeft plaatsgevonden. In 2021 waren deze kosten er niet.

Als fonds streven wij samen met sociale partners naar een adequate en gangbare pensioenregeling met zo weinig mogelijk uitzonderingen. Dit draagt bij aan de begrijpelijkheid en houdt de uitvoeringskosten zo laag mogelijk. Dit streven vertaalt zich ook naar het serviceniveau van de pensioenuitvoering, waarbij het fonds aansluiting zoekt bij gangbare administratieve en communicatieve dienstverleningsconcepten en oplossingen.

Kosten zijn voor ons belangrijk. In onze missie hebben we daarom opgenomen dat we de pensioenregeling uitvoeren tegen acceptabele kosten. Dat dit niet vrijblijvend is, blijkt uit het feit dat we een taakstellende begroting hebben. De kosten van € 180 per deelnemer zijn hiervoor het uitgangspunt. De kosten over 2021 zijn gestegen ten opzichte van die over 2020. Met de alsmear toenemende ontwikkelingen rondom pensioenen, de eisen vanuit wet- en regelgeving en de toegenomen hoeveelheid werk als gevolg daarvan, zijn wij van mening dat de kosten verantwoord zijn en passen bij een fonds van onze omvang. Dat we als fonds gemiddeld minder kosten maken dan vergelijkbare pensioenfondsen sterkt ons in die gedachten.

Wij doen ieder jaar mee aan een extern kostenbenchmarkonderzoek. Het doel hiervan is om de kosten van ons fonds te toetsen aan die van vergelijkbare pensioenfondsen. Onze pensioenbeheerkosten waren in de periode 2018-2020 lager dan het gemiddelde bij vergelijkbare pensioenfondsen, te weten € 167 versus € 208 per deelnemer. Als we alleen naar het jaar 2020 kijken, dan zijn onze pensioenbeheerkosten ook lager dan de pensioenbeheerkosten bij vergelijkbare pensioenfondsen, te weten € 158 versus € 194 per deelnemer. We zijn hierbij uitgegaan van expliciete toerekening van de algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten. De kosten van het fonds zijn aanzienlijk lager dan die van vergelijkbare pensioenfondsen, maar ook aanzienlijk hoger dan het gemiddelde van alle pensioenfondsen (inclusief ABP en PFZW) in Nederland. Onze administratiekosten vormen een groot deel van de kosten.

Ook voor 2021 doet het fonds mee aan het kostenbenchmarkonderzoek. De resultaten hiervan worden opgenomen in het volgende jaarverslag.

Kosten vermogensbeheer

Wij volgen in de presentatie van de kosten van het vermogensbeheer de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. Alle onderstaande bedragen zijn X €1.000.

Overzicht kerncijfers inzake vermogensbeheerkosten

	2021	2020
Gemiddeld beheerd vermogen *	5.501.315	5.092.202
Beheerkosten inclusief performancegerelateerde kosten	14.946	11.690
Transactiekosten	5.932	5.969
% van het gemiddeld belegd vermogen		
Beheerkosten inclusief performancegerelateerde kosten	0,27%	0,23%
Transactiekosten	0,11%	0,12%
Totaal	0,38%	0,35%

* Het gemiddeld beheerd vermogen is het in het verslagjaar gemiddeld belegde vermogen

Toelichtingen op de vermogensbeheerkosten

Op basis van het gemiddeld belegd vermogen van € 5.501 miljoen zijn de gerapporteerde kosten van het vermogensbeheer met 0,03 procentpunt gestegen van 0,35% over 2020 naar 0,38% over 2021. De kosten in absolute zin zijn gedaald. Het totaal aan performancegerelateerde kosten nam toe van € 2,0 miljoen in 2020 tot € 4,4 miljoen in 2021. Dit is te wijten aan het hoge rendement dat behaald is op de categorie private equity. Het totaalrendement over 2021 op private equity bedroeg ruim 42% inclusief uitgekeerd dividend. Bij deze beleggingscategorie zijn de kosten deels gerelateerd aan het rendement (performancegerelateerd). Hierdoor waren de kosten in 2021 ook hoog. Het totaal aan transactiekosten en aan- en verkoopkosten nam af van € 6,0 miljoen in 2020 tot € 5,9 miljoen in 2021. Deze transactiekosten zijn mede gebaseerd op een proxy van bied- en laatprijzen.

De totale kosten die in dit overzicht worden gerapporteerd komen daarmee voor 2021 uit op € 20,1 miljoen (€ 17,7 miljoen in 2020). Per deelnemer/pensioengerechtigde bedragen de kosten € 879 (€ 773 in 2020). Aangezien wij grotendeels beleggen via beleggingsfondsen, zijn de vaste en variabele beheerkosten en de transactiekosten met betrekking tot deze fondsen onderdeel van de behaalde rendementen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat wij passief beheer waar mogelijk als uitgangspunt hebben. Dit is feitelijk enkel mogelijk bij de liquide beleggingen. Het relatieve beleggingsrisico van deze liquide beleggingen is zeer laag, omdat het doel is het zo goed mogelijk volgen van de desbetreffende benchmark. De behaalde rendementen liggen dan ook zeer dicht bij die van de betreffende benchmarks, waarbij de verschillen hoofdzakelijk worden veroorzaakt door de beheer- en transactiekosten van de beleggingsfondsen die de benchmark niet heeft. Met name de kosten van passief beheer zijn (daarom) relatief laag. Dit is mede een verklaring voor de relatief lage totale kosten van het vermogensbeheer versus vergelijkbare pensioenfondsen.

In het extern kostenbenchmarkonderzoek waar we ieder jaar aan meedoen, worden de vermogensbeheerkosten van ons fonds getoetst aan die van vergelijkbare pensioenfondsen. Onze vermogensbeheerkosten, gerekend als percentage van het gemiddeld belegd vermogen, waren in de periode 2018-2020 lager dan de gemiddelde vermogensbeheerkosten van vergelijkbare pensioenfondsen, namelijk 0,28% versus 0,34%. We zijn hierbij uitgegaan van expliciete toerekening van de algemene kosten aan de pensioenbeheer- dan wel vermogensbeheerkosten. Ook voor de kosten over 2021 doet het fonds mee aan het kostenbenchmarkonderzoek. De resultaten hiervan worden opgenomen in het volgende jaarverslag.

Beheervergoeding vermogensbeheerders

De performancegerelateerde kosten gelden alleen voor een aantal beleggingsfondsen die worden beheerd door PGGM en zijn gedurende 2021 niet gewijzigd. De hogere performance in verschillende fondsen ten opzichte van vorig jaar heeft ertoe geleid dat de performancegerelateerde kosten zijn toegenomen.

In de performancegerelateerde vergoedingen zijn de vergoedingen opgenomen die gebaseerd zijn op afgesproken resultaatdoelstellingen. De performancegerelateerde vergoedingen voor de private-equitymanagers zijn gebaseerd op de positieve resultaten in het huidige verslagjaar. Bij bepaling van de performancegerelateerde vergoedingen worden ook de resultaten van de private equity-beleggingen van voorgaande jaren meegenomen. Slechts 0,8% van het totale vermogen is in private equity belegd en deze categorie wordt in de toekomst afgebouwd. Om de performancegerelateerde vergoedingen te kunnen toerekenen aan het huidige verslagjaar, zijn aanvullende reserveringen gemaakt.

Transactiekosten

Transactiekosten vormen een aparte kostensoort, waarbij geldt dat de kosten worden bepaald door soort en omvang van de transacties die binnen de beleggingsportefeuille plaatsvinden. Wij beleggen voor een groot deel in beleggingsfondsen. Het kostenoverzicht is gebaseerd op volledige transparantie ('look through') van de transactiekosten in deze fondsen. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen toe- en uittreedvergoedingen en werkelijke transactiekosten.

De toe- en uittreedvergoedingen worden geheven indien participaties in de beleggingsfondsen worden gekocht of verkocht. Dit zijn vaste tarieven, gebaseerd op de verwachte werkelijke transactiekosten die moeten worden gemaakt als gevolg van de toe- of uittreeding. Het totaal aan vergoedingen van alle participanten dat een beleggingsfonds ontvangt, wordt als opbrengst toegerekend aan de participanten naar rato van ieders belang in het fonds. Zo krijgen wij ook een opbrengst toegerekend. Hoe meer participanten toe- of uittreedingen doorvoeren, hoe hoger deze opbrengst. De door het fonds betaalde toe- en uittreedvergoedingen worden daarmee gesaldeerd. Dit saldo is opgenomen onder 'Transactiekosten'.

Als de door ons betaalde vergoedingen lager zijn dan de toegerekende opbrengst, ontstaat een negatieve kostenpost in het kostenoverzicht. De werkelijke transactiekosten worden gemaakt als gevolg van bovengenoemde toe- en uittreedingen en voor de transacties voor het reguliere beheer van de beleggingsfondsen. Ook deze worden toegerekend naar rato van het belang in het beleggingsfonds.

De aan- en verkoopkosten bij directe beleggingen in beleggingstitels zoals staatsobligaties, rentederivaten en valutaderivaten, bestaan uit kosten van brokers en transactiekosten die deel uitmaken van de spread tussen bied- en laatkoersen.

Beoordeling kosten vermogensbeheer

Onze vermogensbeheerkosten en transactiekosten, als percentage van het gemiddeld belegd vermogen, waren in 2021 hoger dan in 2020. Absoluut gezien waren de kosten in 2021 afgerond € 3,2 miljoen hoger dan in 2020. Daarbinnen was er sprake van hogere beheerkosten vanwege het toegenomen belegd vermogen. De bewaarkosten waren in 2021 hoger dan in 2020 vanwege met name de hogere waarde van de aandelenbeleggingen. Wij zijn van mening dat de hoogte van de vermogensbeheer- en transactiekosten verantwoord is en past bij het beleggingsbeleid en de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven.

De evaluatie van de kosten voor vermogensbeheer is het meest zuiver als hierin ook het beoogde rendement, de risicospreiding, de omvang van het belegd vermogen en het behaald rendement worden meegenomen. Onze beleggingsbeginselen vormen het fundament van onze aanpak. Wij hebben bewust voor een passieve beleggingsstijl gekozen. Wij beleggen in beleggingsfondsen en streven naar een rendement conform de benchmark. Deze beleggingsstijl biedt de beste mogelijkheid om onze beoogde rendementsdoelstelling te behalen tegen zo gunstig mogelijke voorwaarden. Deze aanpak brengt lagere kosten met zich mee dan bijvoorbeeld een actieve beleggingsstijl waarbij een hoger rendement dan het benchmarkrendement wordt nagestreefd. Voor de volledigheid presenteren wij hierna aanvullend een uitsplitsing van de kosten per beleggingscategorie.

2021	Beheerkosten	Transactiekosten			Totaal
		Performance-gerelateerde kosten	Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	1.983		9	20	2.012
Aandelen	1.466	262		1.158	2.886
Alternatieve beleggingen	484	3.899	53	1	4.437
Vastrentende waarden	1.326		-154	3.109	4.281
Overige beleggingen	1.032	209	705	455	2.401
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	6.291	4.370	613	4.743	16.017
Kosten overlaybeleggingen	1.465		576		2.041
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	7.756	4.370	1.189	4.743	18.058
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfonds en bestuursbureau	859				859
Kosten fiduciair beheer	1.200				1.200
Bewaarloon	41				41
Advieskosten vermogensbeheer	368				368
Overige kosten	352				352
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.820				2.820
Totaal kosten vermogensbeheer	10.576				20.878

2020	Beheerkosten	Transactiekosten			Totaal
		Performance-gerelateerde kosten	Transactiekosten exclusief aan- en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	2.016	-	9	272	2.297
Aandelen	1.339	180	-	630	2.149
Alternatieve beleggingen	1.210	1.838	253	22	3.323
Vastrentende waarden	1.258	-	63	3.363	4.684
Overige beleggingen	45	-	2	343	390
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	5.868	2.018	327	4.630	12.843
Kosten overlaybeleggingen	1.149	-	1.012		2.161
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	7.017	2.018	1.339	4.630	15.004
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten vermogensbeheer pensioenfondsen en bestuursbureau	913				913
Kosten fiduciair beheer	1.279				1.279
Bewaarloon	36				36
Advieskosten vermogensbeheer	146				146
Overige kosten	281				281
Totaal overige vermogensbeheerkosten	2.655				2.655
Totaal kosten vermogensbeheer	9.672				17.659

3 Vermogensbeheer

Visie op vermogensbeheer

Ons uitgangspunt voor het beleggingsbeleid is om op lange termijn de verplichtingen van het pensioenfonds, rekening houdend met inflatie, te kunnen nakomen. Het uitgangspunt voor het te voeren beleid is de samenstelling van de ALM-basismix gebaseerd op de uitkomst van de laatst uitgevoerde ALM-studie.

De ALM-basismix bestaat uit verschillende onderdelen. Zakelijke waarden omvatten beleggingen waarvan de verwachting is dat ze op lange termijn beter renderen dan de ontwikkeling van de verplichtingen. Deze beleggingen zijn relatief risicovol – zowel op zichzelf als ten opzichte van de verplichtingen. Vastrentende waarden bevatten relatief veilige beleggingen die een deel van het renterisico afdekken.

Daarbij gelden de volgende uitgangspunten ('beliefs'):

- De beleggingen sluiten aan bij de verplichtingen en de ambities van het pensioenfonds. De keuze van het strategisch beleggingsbeleid is daarbij de belangrijkste beslissing in het beleggingsproces
- Er wordt alleen belegd in beleggingscategorieën waarvoor, naar verwachting, een passende risicopremie in verhouding tot het risico (ten opzichte van de verplichtingen) wordt ontvangen.
- Diversificatie over en binnen beleggingscategorieën en risicopremies verbetert het risico en rendementsprofiel van de portefeuille.
- Risicoanalyse en risicobeheersing zijn noodzakelijk voor een beheerste opstelling en uitvoering van het beleggingsbeleid.
- Verantwoord beleggen draagt bij aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en geeft tevens uitdrukking aan de maatschappelijke betrokkenheid van het pensioenfonds.
- Het pensioenfonds gelooft dat rente- en valutabewegingen niet te voorspellen zijn. Vanwege het belang dat wordt gehecht aan risicobeheersing worden deze risico's strategisch afgedekt, waarbij de mate van afdekking afhangt van de specifieke eigenschappen van het risico ten aanzien van verplichtingen en dekkingsgraad en de mogelijkheden om de afdekking efficiënt en beheerst uit te voeren.
- Financiële markten zijn in hoge mate efficiënt en daarmee is passief beleggen het uitgangspunt, tenzij markten als inefficiënt betiteld kunnen worden of indien passief beheer niet mogelijk is. Efficiënte financiële markten bieden namelijk geen ruimte om via actieve beleggingskeuzes extra rendement te behalen.
- Als langetermijnbelegger kan het fonds een deel van het vermogen beleggen in producten die niet direct te verkopen zijn, maar daardoor wel extra rendement opleveren.
- Het pensioenfonds belegt in producten die het zelf begrijpt en kan uitleggen.
- Individuele beleggingscategorieën moeten voldoende omvang hebben om een materiële bijdrage te kunnen leveren aan de portefeuille en om de toename van complexiteit van de portefeuille te kunnen verantwoorden.
- Kostenbewustzijn is essentieel bij het inrichten van een beleggingsportefeuille. Verwachte opbrengsten zijn onzeker, maar kosten merendeels niet.

Wij geloven dat verantwoord beleggen bijdraagt aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en geven hiermee tevens uitdrukking aan onze maatschappelijke betrokkenheid. Daartoe wordt in het beleggingsbeleid rekening gehouden met milieu-, sociale en governance-factoren. Dit betreft het integreren van deze factoren in onze beleggingsbeslissingen, in dialoog gaan met ondernemingen om gedragsverandering te bewerkstelligen, het uitsluiten van beleggingen die niet aan onze eisen voldoen en het kunnen aanhouden van specifiek op deze factoren gerichte beleggingen. Uitvoering vindt plaats binnen onze uitvoeringsorganisatie en binnen de fondsen waarin wordt belegd. De consequenties daarvan zijn zichtbaar in de inrichting van de portefeuille en deze monitoren wij. In de paragraaf 'Terugblik verantwoord beleggen 2021' is een uitgebreidere toelichting opgenomen ten aanzien van de beleidsontwikkeling en resultaten ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Wij kiezen zorgvuldig de benchmarks die worden gebruikt om sturing te geven aan de uitvoering van het vermogensbeheer. Bij deze keuze is het gewenste risicoprofiel het uitgangspunt. De beleggingsstrategieën sluiten daarop aan.

Wij hebben een voorkeur voor fysieke beleggingen. Derivaten worden alleen ingezet indien deze bijdragen aan het beperken van risico's voor het fonds of indien het gebruik van derivaten onvermijdelijk is voor efficiënt portefeuillebeheer.

Een gunstig beleggingsjaar

2021 stond in het teken van de COVID-19-pandemie, records op aandelenbeurzen en een oplopende inflatie. Onze hoop dat het COVID-19-virus na 2020 overwonnen zou worden is niet uitgekomen. Het COVID-19-virus bleef dan ook in 2021 een dominant thema. De economische groei veerde in het begin van het jaar op toen vaccinatieprogramma's in de westerse wereld op stoom kwamen en lockdownmaatregelen opgeheven konden worden. De zorgen omtrent het COVID-19-virus namen echter weer snel toe met de ontdekking van nieuwe agressievere (delta) en besmettelijkere (omikron) varianten van het virus.

Het marktvertrouwen werd positief beïnvloed door stimulerende maatregelen van centrale banken en overheden. Zo werd er in het begin van het jaar in de Verenigde Staten \$ 1,9 biljoen aan steunpakketten uitgerold, in november gevolgd door nog eens \$ 1 biljoen aan infrastructuurinvesteringen. In Europa werd besloten om als EU obligaties uit te geven om stimuleringen te financieren.

Een andere belangrijke trend van 2021 was de ongekende stijging van de inflatie. Terwijl in 2020 een hogere inflatie ver weg leek en deflatie zelfs nog als grootste gevaar werd gezien, is de inflatie in 2021 opgelopen tot niveaus die we niet meer gezien hebben sinds de jaren tachtig. De inflatie in de eurozone liep op tot bijna 5% over een periode van één jaar, terwijl deze in de VS zelfs tot 7% steeg. De belangrijkste oorzaak was in eerste instantie de grote herstelvraag van consumenten nadat de lockdowns waren teruggedraaid. De aanbodzijde kon deze sterke groei van de vraag niet bijhouden. Er ontstonden al snel grote problemen in de wereldwijde bevoorradingsketen, het beste getypeerd door het vastgelopen schip Ever Given in het Suezkanaal dat wekenlang het nieuws domineerde. Ook grondstoffenprijzen liepen fors op doordat de hoge vraag naar grondstoffen niet kon worden beantwoord. Tijdens de coronacrisis in 2020 zijn de investeringen in het winnen van grondstoffen namelijk sterk afgeschaald.

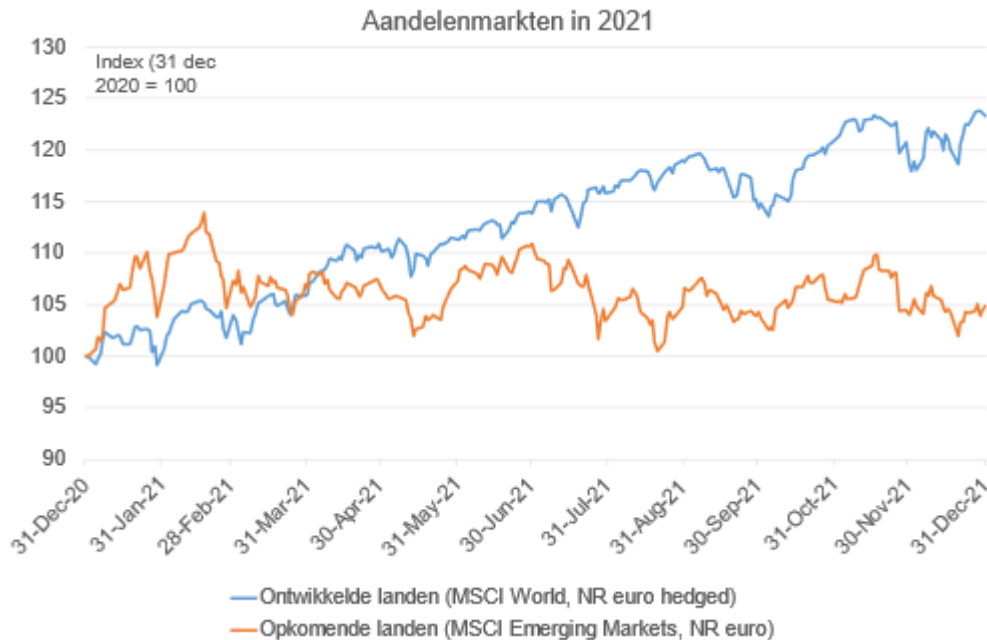
In eerste instantie was de marktperceptie dat de hoge inflatie slechts een tijdelijk fenomeen zou zijn en dat deze weer zou dalen als de bevoorradingsketen op orde was gekomen. Langzamerhand kwam echter het besef dat de hoge en stijgende inflatie toch ook structurele kenmerken heeft, zoals sterke stijging van woningprijzen en een groot tekort aan personeel in veel sectoren, wat leidt tot hogere lonen. Hoge inflatie en bijbehorende hogere rentes behoren nu tot de grootste zorgen van beleggers voor de komende jaren.

Een andere belangrijk thema van 2021 is dat het beeld van China zorgwekkender geworden is. Het Chinese overheidsbeleid heeft onder leiding van Xi Jinping een draai gemaakt, waarbij de overheid meer grip op de samenleving wil krijgen. Dit heeft er onder meer toe geleid dat technologiebedrijven tot de orde werden geroepen. Daarnaast kwam de vastgoedsector in China in de problemen, toen vastgoedbedrijf Evergrande niet meer aan zijn betalingsverplichtingen bleek te kunnen voldoen. En hoewel de Chinese overheid graag ziet dat de risico's in deze sector verminderd worden, kan het zich ook geen grootschalige faillissementen permitteren. Dit heeft geresulteerd in een balanceer-act ten aanzien van de vastgoedsector die nog wel even zal duren. Dit alles heeft er toe geleid dat, afgezien van de nog altijd voortdurende geopolitieke spanningen tussen China en de VS en Europa, er grote zorgen zijn over de economische groei in China. Aangezien China in de afgelopen jaren de belangrijkste component was in de groei van de wereld economie, leidt dit tot onzekerheid wereldwijd.

Aandelen

Een krachtig herstel van de economieën na de lockdowns van 2020, recordwinsten voor bedrijven en ongekende stimuleringsmaatregelen van centrale banken en overheden, leidden in 2021 tot sterk stijgende aandelenkoersen. Pas in november kregen de zorgen over hoge inflatie en stijgende rente de overhand en stopte de stijgende trend van aandelenkoersen. Aandelen ontwikkelde markten (MSCI World Index euro-hedged) behaalden een rendement van 22,5% in 2021. De Amerikaanse aandelenmarkt behaalde over 2021 zelfs een rendement van bijna 27,5% (S&P 500 index euro-hedged). De hoogste rendementen werden in de sectoren energie en vastgoed behaald.

Aandelen opkomende markten kenden echter een minder positief jaar met een rendement van 5% (MSCI Emerging Markets Index in euro). Opkomende markten hadden vooral te lijden onder de terugval van de Chinese economie, terwijl een sterkere Amerikaanse dollar ook tegenwerkte. De MSCI China Index (in euro) verloor in 2021 maar liefst 16%.



Wij hebben een gediversifieerde strategische portefeuille en beleggen hiervan 45% in zakelijke waarden en 55% in vastrentende waarden. De totale beleggingsportefeuille behaalde een rendement van 3,7%. Dit werd gedreven door een rendement van 16,5% in de returnportefeuille en een rendement van -10,3% in de matchingportefeuille. De matchingportefeuille daalde als gevolg van de gestegen rente, wat een gunstig effect had op de dekkingsgraad van het fonds. Het vermogen van het fonds was per ultimo december 2021 € 5,67 miljard.

De beleidsdekkingsgraad steeg per saldo in 2021 van 105,1% naar 118,8%. De actuele dekkingsgraad steeg van 112,0% naar 123,2%. De belangrijkste factor voor de stijging van de actuele dekkingsgraad was de per saldo gestegen aandelenmarkt.

Gevoerde beleid

Het in 2021 gevoerde beleggingsbeleid van het fonds hebben we vastgelegd in het beleggingsplan en de beleggingsrichtlijnen. De investment beliefs zijn een belangrijke leidraad geweest bij de totstandkoming van het strategische beleggingsbeleid op basis van de ALM-studie die in 2017 is verricht. In 2020 is de ALM-studie opnieuw uitgevoerd, hetgeen niet leidde tot een andere invulling van de strategische portefeuille. In de studie hebben we het strategische beleggingsbeleid getoetst aan onze risicohouding alsmede aan een aantal uitgewerkte stressscenario's. Op basis van de uitkomsten bleek aanpassing van het strategische beleggingsbeleid niet nodig.

Hieronder is het strategisch beleggingsbeleid weergegeven:

Zakelijke waarden	45%
Vastrentende waarden	55%

Onder vastrentende waarden vallen de relatief veilige categorieën staatsobligaties, hypotheeklen en bedrijfsobligaties, maar ook meer

risicovolle hoogrentende obligaties in de categorie emerging market debt. Onder zakelijke waarden vallen aandelen, vastgoed, private equity en infrastructuur. We hebben in 2021 conform ons strategisch beleggingsbeleid het renterisico voor 55,8% (marktbasis) afgedekt.

Voor de indeling van de portefeuille is een matching- en returnportefeuille gehanteerd. Daarbij vallen de relatief veilige vastrentende waarden in de matchingportefeuille en de hoogrentende vastrentende waarden en zakelijke waarden in de returnportefeuille.

Alle beleggingen hebben het doel de verplichtingen te betalen. Het doel van de matchingportefeuille is daarbij het verminderen van het renterisico en het doel van de returnportefeuille is het genereren van extra rendement voor herstel, indexatie en het betaalbaar houden van de regeling.

Overige ontwikkelingen

Rond de zomerperiode werd door PGGM aan het pensioenfonds medegedeeld dat PGGM haar beleggingsfondsen per einde 2022 wil gaan sluiten. Dit zou inhouden dat wij onze beleggingen die zijn ondergebracht in de beleggingsfondsen van PGGM, elders zouden moeten onderbrengen. Naar aanleiding van de mededeling vanuit PGGM zijn we in gesprek gegaan met PGGM om in kaart te brengen welke consequenties dit voor ons zou kunnen hebben en op welke wijze de negatieve gevolgen zoveel als mogelijk gemitigeerd zouden kunnen worden.

De behaalde rendementen

Het totale rendement kwam uit op 3,7%. Dit rendement is als volgt opgebouwd:

	portefeuille	benchmark	verschil *
Returnportefeuille (inclusief valuta-afdekking)	16,5%	15,9%	0,6%
Aandelen	28,0%	28,0%	0,0%
Hoogrentende obligaties	-2,1%	-1,9%	-0,2%
Vastgoed SAREF	9,0%	9,0%	0,0%
Vastgoed Bouwinvest	11,0%	11,0%	0,0%
Infrastructuur	3,8%	1,3%	2,5%
Venture capital	0,0%	4,6%	-4,6%
Onderhandse leningen	3,1%	-0,9%	4,1%
Private equity	16,4%	4,6%	11,3%
Matchportefeuille (inclusief renteafdekking)	-10,3%	-11,3%	1,0%
Staatsobligaties, liquiditeiten en swaps	-21,7%	-21,7%	0,0%
Bedrijfsobligaties	-0,9%	-1,1%	0,2%
Hypotheke particulier	1,9%	-3,1%	5,2%
Totaal	3,7%	2,9%	0,8%

* Het relatieve rendement is berekend op basis van de geometrische methode. Hierdoor is het verschil niet altijd gelijk aan het portefeuillerendement-benchmarkrendement

Het rendement op aandelen kwam uit op 28%. De aandelen uit opkomende landen presteerden met 8% het slechtst. De vastgoedbeleggingen behaalden net als vorig jaar een hoog rendement als gevolg van de ontwikkelingen op de Nederlandse woningmarkt. De categorie venture capital bestaat uit deelnemingen in twee Nederlandse stadsherstelfondsen en beslaat minder dan 0,1% van het vermogen. In de matchingportefeuille was het rendement op eurostaatsobligaties negatief als gevolg van de gestegen rente.

De performance van de vermogensbeheerders wordt beoordeeld ten opzichte van de benchmark, gebaseerd op het gemiddelde

marktrendement. De portefeuille wordt overwegend passief belegd en derhalve is het rendement van de portefeuille nagenoeg gelijk aan de benchmark. Het rendement op de private-equityportefeuille is exclusief het uitgekeerde dividend over 2021.

Verantwoordbeleggenbeleid

Wij geloven dat verantwoord beleggen bijdraagt aan verantwoorde, stabiele en goede beleggingsresultaten en geven hiermee tevens uitdrukking aan onze maatschappelijke betrokkenheid. Gedurende 2021 hebben wij aandacht besteed aan het in kaart brengen van het duurzaamheidsrisico in onze portefeuille en hebben we met PGGM en onze fiduciair manager afspraken gemaakt ten aanzien van de implementatie van ons beleid. Daarbij hebben we de ontwikkelingen op dit gebied meegenomen, zoals rondom IORP II, het IMVO-convenant en de Sustainable Development Goals (SDG's). In samenwerking met onze fiduciair manager hebben wij een integrale ESG-risicoscan ontwikkeld om aanvullend inzicht te krijgen in de klimaatrisico's van de portefeuille. Hierbij hebben we met name aandacht besteed aan de transitierisico's die met een veranderend klimaat samengaan. Hierbij hebben we aansluiting gezocht bij de methodiek die DNB heeft toegepast in de stresstest van pensioenfondsen.

Beleidsontwikkeling 2021

In 2021 hebben we het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid (MVB-beleid) verder uitgewerkt op basis van een onder (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden uitgevoerd onderzoek.

Wij hebben bij het vaststellen van de prioriteiten voor het MVB-beleid gekeken naar de relevantie en urgentie voor zowel de portefeuille als de maatschappij. Belangrijke randvoorwaarde hierbij is dat ondernemingen waarin wij beleggen niet structureel betrokken zijn bij bijvoorbeeld ernstige milieuvuiling, corruptie of mensenrechtenschendingen. Uit de consultatie van deelnemers blijkt dat klimaatverandering als een van de belangrijkste aandachtsgebieden wordt gezien. Wij onderstrepen dit en derhalve hebben wij klimaatverandering als een van de aandachtsgebieden opgenomen. Langetermijnwaardecreatie is een van de leidende principes voor ons beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen. Aan dit principe geven wij invulling door via de beleggingen een positieve bijdrage te leveren aan duurzame langetermijnontwikkeling en evenwichtige sociale verhoudingen.

In 2021 hebben we per beleggingscategorie een uitgebreide MVB-analyse laten uitvoeren. Dit was voor ons aanleiding om voor de categorie high yield aanvullende maatregelen te formuleren in het selectietraject om het ESG-risico van deze categorie te verlagen. Aangezien deze oplossing nog niet in de markt beschikbaar was, hebben wij samen met onze fiduciair manager en een aantal externe vermogensbeheerders samengewerkt om duurzaamheidscriteria expliciet en op een voor de markt relatief nieuwe manier in te vullen. High yield is een beleggingscategorie waar relatief veel ondernemingen actief zijn in olie- en gaswinning. Naast de uitsluitingen die wij hanteren en het engagementprogramma, hebben wij in het mandaat een CO2-reductiedoelstelling opgenomen van 30% ten opzichte van de benchmark. De reductietarget zal periodiek geëvalueerd en indien nodig aangepast worden.

Daarnaast hebben we ons belang in aandelen ontwikkelde markten ook tegen het licht gehouden en hebben we zogenaamde klimaatbenchmarks onderzocht. Wij zullen dit onderzoek in 2022 voortzetten.

Terugblik verantwoord beleggen 2021

Wij rapporteren transparant over zowel duurzaamheidsfactoren die van invloed zijn op onze beleggingen (financiële materialiteit) als over hoe onze beleggingen de samenleving en het milieu beïnvloeden (externe materialiteit/impact).

Via onze vermogensbeheeractiviteiten beleggen wij over de hele wereld, zowel direct als indirect, in bijna alle bedrijfssectoren, via een reeks verschillende activaklassen en met gebruikmaking van verschillende beleggingsstrategieën. Dit betekent dat wij via onze beleggingen blootgesteld zijn aan veel verschillende aspecten van de wereldeconomie. Nadelige effecten kunnen het gevolg zijn van of verband houden met de economische activiteiten van de activa waarin wij beleggen.

Wij meten Environmental, Social and Governance (ESG)-scores van de ondernemingen in onze portefeuille. In het Nederlands wordt ESG omschreven als Milieu, Maatschappij en Goed ondernemingsbestuur. De ESG-score is een cijfer voor de mate waarin een bedrijf duurzaam en verantwoord onderneemt. De ESG-score van de portefeuille wordt uitgedrukt in een cijfer variërend van 0-100.

In 2021 hebben de belangrijkste ESG-indicatoren zowel in absolute als relatieve zin een verbetering laten zien ten opzichte van december 2020. De overall ESG-score is gestegen van 62.7 naar 67.7. Hiermee is de ESG-score van de portefeuille nagenoeg in lijn met de score van de benchmark maar beter dan die van de MSCI. Dit is ook in lijn met de verwachting, omdat wij in passieve fondsen beleggen zonder een expliciete doelstelling op het gebied van ESG-scores.

De aandelenfondsen hebben een expliciete CO2-reductiedoelstelling en dat zien wij ook terugkomen in de carbonintensiteit van de portefeuille ten opzichte van de benchmark. In 2021 is de carbonintensiteit gedaald van 127 ton CO2 per \$M omzet naar 92 ton CO2 per \$M omzet. Ook ten opzichte van de benchmarks is een verbetering waarneembaar. Aan het begin van 2021 kende onze totale portefeuille een 25% lagere CO2-intensiteit versus de benchmark. Dit verschil is opgelopen tot 41% lagere CO2-intensiteit per einde 2021. Qua sectoren zien wij dat de grootste bijdrage komt uit materials (mijnbouw) en utilities (energiebedrijven). Overigens wordt in deze sectoren relatief ook de grootste winst behaald ten opzichte van de benchmark.

OESO-screening

Net als veel Nederlandse pensioenfondsen hebben wij samen met de Pensioenfederatie, niet-gouvernementele organisaties (ngo's), vakbonden en de Nederlandse overheid het Internationaal Verantwoord Ondernemen Convenant (IMVB-convenant) ondertekend. Dit convenant is bedoeld om pensioenfondsen te helpen een beter beeld te krijgen van de internationale beleggingsketen. Het belangrijkste doel van het akkoord is om negatieve effecten binnen de beleggingsportefeuille, zoals mensenrechtenschendingen en milieuschade, te identificeren, te beperken en te voorkomen. In deze overeenkomst streven partijen naar samenwerking om een duurzamere samenleving te creëren. De samenwerking heeft zowel betrekking op praktische en juridische mogelijkheden als op het rekening houden met de verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid onder de OESO-richtlijnen, de mensenrechtenprincipes van het VN Global Compact en de VN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs).

Om de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille te identificeren en te beoordelen op hun negatieve impact op mens en milieu, hebben wij een screeningmethode ontwikkeld, de zogeheten OESO-Screening. Voor deze screening gebruiken wij gegevens van erkende externe dataleveranciers. Wij vermijden investeringen die in zeer ernstige mate in strijd zijn met de genoemde richtlijnen. De uitvoering van deze screening is dan ook gericht op het uitvoeren van een OESO- en UN Global Compact-screening om specifieke controverses op te sporen waarbij ondernemingen betrokken kunnen zijn. Wij gebruiken deze screeningmethode sinds begin 2021 in onze aandelenportefeuilles. Voor de aandelenportefeuilles zijn veel gegevens beschikbaar die ons helpen om een beter beeld te krijgen van de betrokkenheid van een onderneming bij een controversie. Op basis van een score die wordt toegekend aan een specifieke controversie waar het bedrijf bij betrokken is, besluiten we om te desinvesteren of met het bedrijf in gesprek te gaan om bewegingen naar beter gedrag te stimuleren. In 2021 hebben we op basis van OESO-overtredingen bij 68 bedrijven gedesinvesteerd omdat deze bedrijven zich aantoonbaar niet hebben gehouden aan de normen. Met 66 bedrijven zijn we in gesprek gegaan om beter gedrag te stimuleren.

Totaal aantal ondernemingen met negatieve impact

OESO-onderzoek	134
Desinvesteringen	68
OESO-engagement	66

Voor private markten zijn de gegevens minder gemakkelijk beschikbaar. Niettemin hebben wij de uitdagende taak om onze OESO-Screening ook in particuliere activaklassen uit te voeren. Vanaf eind 2021 screenen wij dan ook onze bestaande private-equitybeleggingen, infrastructuur en privaat vastgoed op negatieve impact. Daarnaast worden nieuwe beleggingen in deze activaklassen onderworpen aan strenge criteria om de kans op beleggingen die een negatieve impact kunnen genereren, tot een minimum te beperken. In de geest van de OESO-richtlijnen gaat PGGM eerst in gesprek met de onderneming of fondsmanager. Als dit engagement mislukt, kan desinvestering een volgende stap zijn.

Waar wij niet in beleggen

Wij willen vermijden dat wij beleggingen doen die niet bij onze deelnemers passen. Dit is ook een onderwerp dat onze stakeholders

belangrijk vinden. In overeenstemming met ons MVB-beleid sluiten wij ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapen- en tabaksactiviteiten uit van de fondsen en intern beheerde mandaten van PGGM. Begin 2021 hebben wij steenkool en teerzand toegevoegd aan deze uitsluitingen op basis van producten. Ondernemingen die een groot deel van hun inkomsten halen uit kolenwinning, energieopwekking met kolen en oliewinning met teerzand, hebben bewezen de energietransitie niet te kunnen of willen omarmen. De bestaande beursgenoteerde beleggingen in dergelijke ondernemingen zijn in het eerste kwartaal van 2021 verkocht. Eind 2021 hebben we deze uitsluitingen van kolen en teerzand ook doorgevoerd voor (nieuwe) particuliere marktbeleggingen. In totaal werden 109 steenkoolbedrijven en 10 teerzandbedrijven uitgesloten.

Daarnaast beleggen wij niet in staatsobligaties van landen die onderworpen zijn aan sancties van de VN-Veiligheidsraad en/of de Europese Unie (EU). Ook kunnen wij ondernemingen uitsluiten in geval van verhoogde ESG-risico's. In dergelijke gevallen proberen wij eerst verbeteringen te realiseren door in dialoog te gaan met de onderneming. Een voorbeeld van zo'n uitsluiting in 2021 is de uitsluiting van een onderneming vanwege haar betrokkenheid bij het militaire regime in Myanmar. Deze onderneming heeft niet gereageerd op onze verzoeken om engagement.

Wij hebben voor de invulling van onze beleggingsportefeuille fondsen geselecteerd die onze ambities op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen reflecteren. Een belangrijk thema voor ons is klimaatverandering. Een van de doelstellingen van de aandelenportefeuille is de CO₂-uitstoot van de aandelen in de beleggingsportefeuille te halveren in 2021. Door aandelen te verkopen van de meest vervuilende ondernemingen in de meest vervuilende sectoren (energie, materialen en nutsbedrijven), verlaagt PGGM de CO₂-uitstoot van de beleggingsportefeuille. Daarnaast wordt in gesprek gegaan met de ondernemingen waarvan we aandelen bezitten en vragen wij ze minder CO₂ uit te stoten.

Onze ervaringen met CO₂-reductie over de afgelopen jaren geven aan dat het verloop onvoorspelbaar kan zijn. In 2018 werd de CO₂-intensiteit steeds intensiever, terwijl deze in 2020 door onvoorziene omstandigheden meer daalde dan verwacht. Dit onderstreept dat we terughoudend moeten zijn met harde conclusies op basis van één getal.

Daarnaast meten we de rendementsbijdrage van de CO₂-reductie op de aandelenportefeuille. Deze is over de afgelopen jaren met 0,06% per jaar licht positief en constant geweest. Dit is in lijn met het beoogde ontwerp: een forse reductie in de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille bewerkstelligen, zonder negatieve bijdrage aan het risico/rendement. Deze doelstelling is dus over beide dimensies behaald.

Actief aandeelhouderschap

Betrokken aandeelhouderschap vereist uithoudingsvermogen en vraagt de inzet van hoogwaardige kennis om een vruchtbare dialoog met een ondernemingsbestuur te kunnen voeren en maximale invloed uit te oefenen. Wij hebben daar jarenlang in geïnvesteerd en met resultaat. Ondernemingen zijn gebaat bij kritische, actieve aandeelhouders die prikkelen tot meer sturing op duurzaamheid. We streven hierbij naar coalities om samen met andere institutionele beleggers de dialoog aan te gaan. Dit vergroot onze impact doordat het totale aandeel groter is.

Onze beheerders hebben focus aangebracht in de engagementactiviteiten. Deze focus ligt op (i) Mens & Gezondheid en (ii) Klimaat, die gekoppeld zijn aan zeven corresponderende SDG's. Onze active-ownershipactiviteiten zijn grotendeels gericht op het creëren van positieve impact op deze SDG's. Ook gaat PGGM de dialoog aan met ondernemingen wanneer zich grote problemen voordoen. Deze reactieve betrokkenheid is uitgebreid als gevolg van de eerdergenoemde nieuwe OESO-screening die met ingang van 2021 is ingevoerd.

De engagements die PGGM uitvoert, worden bijgehouden in een speciaal daarvoor gebouwde database. PGGM documenteert in deze database projecten en discussies, stelt vooraf doelen en bewaakt de voortgang. Als de voortgang te beperkt is, kan PGGM besluiten om te desinvesteren. In 2021 is met 154 bedrijven samengewerkt. Er werden 15 resultaten behaald.

Verdeling van de engagementactiviteiten bij ondernemingen volgens de aandachtsgebieden in 2021

Concurrentieverstorend gedrag	7
Bedrijfsethiek	20
Behoorlijk bestuur	6
Mensenrechten	51
Arbeidsrechten	7
Landgebruik	1
SDG 1 (geen armoede)	3
SDG 3 (goede gezondheid en welzijn)	4
SDG 6 (schoon water en sanitair)	36
SDG 12 (verantwoorde consumptie en productie)	2
SDG 13 (klimaatactie)	28
Totaal	165

Klimaatverandering en actief eigenaarschap

Klimaatverandering is een van de grootste uitdagingen waar de wereld vandaag de dag voor staat. Wij geloven dat actief aandeelhouderschap de meest effectieve manier is waarop wij kunnen bijdragen. Op dit moment zijn wij betrokken bij 48 ondernemingsdialogen op het gebied van klimaat, waaronder bij vijf olie- en gasondernemingen. Onze engagementinspanningen zijn verdeeld over drie gebieden. Ten eerste werken wij via het samenwerkingsinitiatief Climate Action 100+ samen met vijf olie- en gasproducenten uit Europa en Noord-Amerika. Ten tweede zetten wij ons in voor 25 voedingsmiddelenbedrijven om ervoor te zorgen dat hun toeleveringsketens tegen 2030 ontbossingsvrij zijn. Daarbij maken we gebruik van satelliettechnologie om ontbossing op te sporen, waarover wij in gesprek gaan met onze investeerders. Ten slotte werken wij samen met 16 Aziatische banken die betrokken zijn bij de financiering van activa uit fossiele brandstoffen. Dit gebeurt via het Asia Transition Platform, een samenwerkingsinitiatief dat PGGM Investments heeft gelanceerd in samenwerking met vijf andere beleggers en wordt geleid door Asia Research & Engagement. De voortgang op weg naar 'Parijs alignment' wordt eind 2023 geëvalueerd op basis van het Transition Pathway Initiative; gebrek aan voortgang betekent verkoop van de aandelen.

Stemmen

Door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen oefenen wij onze invloed uit als aandeelhouder op de ondernemingen waarin wij beleggen. Stemmen stelt ons in staat om richtinggevende invloed uit te oefenen op tal van thema's: strategisch, financieel en maatschappelijk. Als basis voor het stemgedrag stelt PGGM jaarlijks (in overleg) een stemrichtlijn op, waarin is vastgelegd wat de visie is. De stemuitvoering is grotendeels geautomatiseerd. Uitgangspunt is dat er gestemd wordt zoals geadviseerd door onze stemdienstverlener, gebaseerd op de stemrichtlijn. We monitoren de stemactiviteiten actief op basis van meerdere stemdienstverleners en bronnen. In voorkomende gevallen voert PGGM ook het woord op aandeelhoudersvergaderingen, om zo onze stem kracht bij te zetten en publiekelijk het debat te voeren met bedrijven waarin wij geïnvesteerd hebben. Dit geldt in het bijzonder voor Nederlandse ondernemingen.

In 2021 heeft PGGM op 5.903 aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen voor ons gestemd. Op basis van het stembeleid werd er gestemd over meer dan 60.900 voorstellen.

Onderstaande figuur toont in welke regio's en over welke onderwerpen wij in 2021 hebben gestemd.

Stemmen 2021

Aantal aandeelhoudersvergaderingen	5.903
Aantal aandeelhoudersvergaderingen waarop wij hebben gestemd	5.900
Aantal aandeelhoudersvergaderingen waarop wij niet hebben gestemd	3
Aantal agendapunten waarover is gestemd	60.921
Percentage gestemd over	99,95%

Gerechtelijke procedures

PGGM voert namens haar klanten gerechtelijke procedures als dat nodig is, bijvoorbeeld om beleggingsverliezen te verhalen en goed ondernemingsgedrag af te dwingen. Dit doen wij als aandeelhouder in beursgenoteerde ondernemingen, zowel in Nederland als in het buitenland, waarbij wij een onderscheid maken tussen actieve en passieve procedures.

In 2021 is PGGM namens ons betrokken geweest bij 11 actieve juridische procedures. Zo hebben wij deelgenomen aan collectieve acties tegen Volkswagen (in Duitsland) en BHP Billiton (in Australië). In de Volkswagen-zaak maken wij deel uit van een groep aandeelhouders die schadevergoeding vordert voor verliezen als gevolg van het Dieseldgate-schandaal, waarbij de onderneming al schuldig is bevonden aan het opzettelijk misleiden van regelgevers en andere autoriteiten met betrekking tot emissieniveaus. De zaak tegen BHP Billiton heeft te maken met de instorting van een stuwdam in Brazilië, die mede-eigendom is van BHP Billiton en die (bewust) slecht werd onderhouden. Dit heeft uiteindelijk tot de instorting ervan geleid. Afgezien van de ecologische en menselijke tragedie rond deze instorting, hebben de aandeelhouders van BHP Billiton ook verliezen geleden waarvoor beleggers compensatie eisen. Een van de actief aangespannen zaken die in 2021 tot een schikking leidde en tot een betaling aan een van onze fondsen, was tegen het farmaceutische bedrijf Valeant in Canada. In 2021 hebben wij meer dan € 943.000 teruggevorderd in class actions. Dit zijn rechtszaken waarin we met andere partijen collectief een vordering bij de rechter brengen.

Belastinggedrag in de portefeuille

Belastingen spelen een belangrijke rol bij de financiering van de collectieve uitgaven van de samenleving, zoals gezondheidszorg, onderwijs en infrastructuur. Belastingbetalers hebben hierin ook een verantwoordelijkheid en daarom wil PGGM in zijn bedrijfsvoering op een duurzame manier omgaan met belastingen. De fiscale omgeving is veranderd en zal blijven veranderen. Zo zijn er de afgelopen jaren diverse internationale initiatieven ontplooid, zoals die van de OESO en de EU, die de nadruk leggen op meer fiscale transparantie en het voorkomen van agressieve belastingplanning. Daarnaast blijft taxplanning in het maatschappelijk debat naar voren komen. PGGM zal bij de beleggingen voor zijn klanten steeds oog hebben voor dergelijke ontwikkelingen.

Beleggingsstructuren kunnen worden gebruikt om (economische) dubbele belasting voor de pensioenfondsklanten en hun begunstigen te voorkomen. PGGM respecteert daarbij zowel de letter als de geest van de toepasselijke (internationale) fiscale wet- en regelgeving. Daarbij worden zijn fiscale uitgangspunten en fiscale standpunten, die zijn gepubliceerd in een Sustainable Tax Position Paper, in acht genomen. De raad van bestuur van PGGM is verantwoordelijk voor de opzet, werking en evaluatie van dit fiscale beleid.

Aandachtsgebied klimaat

Klimaatverandering is al jaren een zorg voor ons. Het is een urgente kwestie en een steeds belangrijker risico. Als mondiale belegger, met een gespreide portefeuille, verwachten wij dat klimaatverandering en de energietransitie impact zullen hebben op de beleggingen van onze klanten. Elk nieuw jaar worden eerdere inschattingen van klimaatrisico's vervangen door nieuwe en altijd meer materiële inschattingen. Dit onderstreept de noodzaak om klimaatrisico's volledig te integreren in onze processen en ons beleid voor financieel risicobeheer.

De relatie tussen klimaatverandering en beleggen is tweeledig. Enerzijds hebben de beleggingsbeslissingen een impact op het klimaat. Wij zien een maatschappelijke verantwoordelijkheid om de negatieve impact op het klimaat te verminderen. Aan de andere kant hebben klimaatverandering en de maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan invloed op de waarde van onze beleggingen. Het is onze fiduciaire verantwoordelijkheid om deze effecten te begrijpen en erop te reageren. Wij zien dit dan ook als een van onze materiële onderwerpen. PGGM draagt bij het beheer van onze beleggingsportefeuille effectief bij aan in de energietransitie in het belang van de deelnemers.

Ook maakt het deel uit van onze klimaatstrategie om klimaatrisico's voor alle beleggingscategorieën te identificeren en te mitigeren. Volledige integratie van klimaatrisico's, en breder: duurzaamheidsrisico's, in bestaand risicomangement wordt verder afgedwongen door nieuwe regelgeving zoals de Alternative Investment Fund Managers Directive (AIFMD) en de Markets in Financial Instruments Directive II (MiFID II). Stresstesten op klimaatrisico's worden naar verwachting vanaf 2022 verplicht gesteld door DNB. De komende jaren zullen PGGM en onze fiduciair manager meer inzicht moeten geven in klimaat- en andere duurzaamheidsrisico's in

beleggingsproducten die voldoen aan de eisen van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). SFDR is een Europese wet, geïntroduceerd om de transparantie in financiële markten voor duurzame beleggingsproducten te verbeteren en om greenwashing te voorkomen. Daarnaast zal de European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA) in 2022 een stresstest uitvoeren voor pensioenfondsen waarbij klimaatrisico's een belangrijk aandachtspunt zullen zijn.

Pensioenfonds voor de Architectenbureaus voldoet aan de EU-duurzaamheidswetgeving, waaronder de SFDR en EU Taxonomie. We verwijzen naar de website www.architectenpensioen.nl/over-ons/verantwoord-beleggen voor onze MVB-rapportages en specifieke SFDR en EU Taxonomie verslaggeving. Pensioenfonds voor de Architectenbureaus classificeert hiermee als een zogeheten SFDR Artikel 8 product dat ecologische of sociale kenmerken promoot. Daarnaast is op 1 januari 2022 de EU Taxonomie in werking getreden. Deze verplicht organisaties om vanaf boekjaar 2021 te rapporteren in hoeverre haar activiteiten een bijdrage leveren aan de ecologische doelstellingen van de EU Taxonomie. Op dit moment zijn er onvoldoende betrouwbare, tijdige en verifieerbare gegevens beschikbaar om dit vast te stellen. Daarom rapporteren we op dit moment een percentage van 0% Taxonomie-alignment.

Z-score

De z-score wordt ieder jaar berekend en laat het verschil zien tussen het werkelijke rendement van de portefeuille en het rendement van de benchmark. Een positief getal betekent dat de beleggingen beter hebben gereendeerd dan de markt. Bij een negatief getal geldt het omgekeerde. Bij de berekening worden ook de kosten meegenomen. De z-score voor het jaar 2021 bedraagt 0,77.

Ook stellen we elk jaar de cumulatieve performancetoets van het fonds vast. De cumulatieve performancetoets wordt over een periode van vijf jaar bepaald. Als de performancetoets gemeten over vijf jaar lager is dan nul, hebben we onvoldoende gepresteerd. Als dat het geval is, zijn werkgevers niet meer gebonden aan onze verplichtstelling. Dat wil zeggen dat zij dan, onder bepaalde voorwaarden, ervoor mogen kiezen hun pensioenregeling ergens anders onder te brengen. Onze cumulatieve performancetoets over de periode 1 januari 2017 tot en met 31 december 2021 is 0,79.

Economische vooruitzichten

Groei en inflatie

Vorig jaar was de verwachting dat de VS en de EU in 2022 zeer sterk zouden groeien. Hoewel de vooruitzichten iets zijn versomberd, zijn de prognoses niet echt veranderd.

Ook als we kijken naar de voorspellingen voor de inflatie gedurende het jaar, zien we dat er een verwachting is van een redelijke stijging.

4 Integraal Risicomanagement

4.1 Inrichting risicobeleid

Risicomanagement is voor ons een belangrijk onderdeel van de besluitvorming en uitvoering. Het draagt bij aan het realiseren van de doelstellingen van het fonds, een beheerste en integere bedrijfsvoering en aan het voldoen aan wet- en regelgeving. Het stelt ons in staat om ons over onze risicobeheersing te verantwoorden. Wij streven ernaar ons integraal risicomanagement continu te verbeteren als onderdeel van de strategische en operationele processen.

Risicogovernance

Wij hebben het risicomanagement ingericht langs de 'three lines of defence'. Het bestuur vormt met het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie de eerste lijn. Als bestuur zijn we gezamenlijk eindverantwoordelijk voor het risicomanagement. Het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie hebben een uitvoerende en monitorende verantwoordelijkheid voor de risicobeheersing binnen de reikwijdte van de commissies. Vanuit deze rol zien de commissies tevens toe op het risicomanagement bij onze dienstverleners.

De sleutelfuncties Risicobeheer en Actuarieel en de compliancefunctie vormen de tweede lijn. Het houderschap van de sleutelfuncties Risicobeheer en Actuarieel is belegd bij één bestuurslid. Dit is de sleutelfunctiehouder RAC. De vervulling van deze functies is ondergebracht bij Sprenkels & Verschuren.

De sleutelfunctie RAC heeft een adviserende, uitdagende en toetsende rol richting de eerste lijn. Vanuit deze rol monitort de sleutelfunctie RAC het dagelijks bestuur, de Beleggingsadviescommissie en de Communicatie- en Pensioencommissie, toetst de sleutelfunctie RAC adviezen uit de commissies aan het risicomanagementbeleid en adviseert de sleutelfunctie RAC het bestuur gevraagd en ongevraagd over risicomanagement. De sleutelfunctie RAC beheert daarnaast het integraalrisicomanagementbeleid. De sleutelfunctie RAC wordt in zijn taak ondersteund door de Risicocommissie. De raad van toezicht ziet toe op het beleid, de organisatie en processen inzake het risicobeheer en de compliance en geeft jaarlijks een evaluatie daarvan.

De derde lijn wordt gevormd door de sleutelfunctie Interne audit. De sleutelfunctie Interne audit toetst de eerste en tweede lijn. Het houderschap van de sleutelfunctie is sinds juni 2020 ingevuld door een externe specialist. De vervulling van deze functie is belegd bij accountantskantoor Mazars.

De risicogovernance is verankerd in de reglementen van het bestuur en de commissies, charters van de sleutelfuncties en onder meer in het integraalrisicomanagementbeleid.

Risicomanagementstrategie

De missie, visie en strategische doelstellingen en de risicohouding van het fonds zijn leidend voor de mate waarin we financiële en niet-financiële risico's wensen te lopen. Dit is geformuleerd als kaderstellende risicobereidheid. De risicohouding van het bestuur die is gespecificeerd naar vier risicodomeinen is in zijn geheel als kritisch aan te merken. De risicobereidheid wordt weergegeven door middel van risicobereidheidsprincipes en verder geconcretiseerd door middel van risicotolerantiegrenzen.

Risicoprocessen

We hanteren een integrale risicomanagementmethodiek die verankerd is in de strategische en operationele besturing van het fonds. Daardoor worden weloverwogen keuzes gemaakt ten aanzien van het gewenste geheel van beheersmaatregelen die bijdragen aan het 'in control' zijn. Door het op structurele wijze en uniform in kaart brengen van de risico's en de effectiviteit van de getroffen

beheersmaatregelen hebben we inzicht in de mate waarin we onze organisatie beheersen. Dit raamwerk is de basis waarop we beslissingen nemen.

Risico-identificatie

We maken gebruik van een dynamisch risicomanagementraamwerk voor de strategische en operationele risico's. Periodiek worden de mogelijke risico's en scenario's, de daarop van toepassing zijnde beheersmaatregelen en de nog openstaande acties vastgesteld.

Maken van de risico-inschattingen

Risico's worden kwalitatief beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van de gebeurtenis en de impact daarvan op het behalen van de strategische doelstellingen. Hierbij maken we een onderscheid tussen het inherente risico, het restrisico en het gewenste risico.

Het inherente risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het inherente risico is afhankelijk van de context waarbinnen het fonds opereert en de doelstellingen. Het restrisico is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op het inherente risico. Indien het restrisico op basis van de risicobereidheid (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot het gewenste risico te komen. Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomanagement is daardoor een continu proces van risicoanalyse, inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. We maken hierbij gebruik van een jaarplan integraal risicomanagement.

Risicobewustzijn

Integraal risicomanagement kan alleen effectief zijn als het gedragen wordt door het gedrag van bestuursleden, medewerkers en stakeholders. Wij streven naar een cultuur waarin transparantie, een constructief-kritische houding naar elkaar en integriteit vanzelfsprekend zijn. We zijn ons bewust van onze voorbeeldrol en geven hier onder meer vorm aan door bij voorgenomen besluiten een expliciete risico-overweging op te nemen met een toets door een van de commissies. We zien toe op een effectieve rolverdeling tussen de commissies onderling en nemen risicomanagement mee bij de zelfevaluaties van het bestuur en de commissies.

4.2 Effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer

Wij hebben de ambitie om op het gebied van de effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer in ieder geval het volwassenheidsniveau 3 ('voldoende' - gestructureerd en geformaliseerd) te bereiken. Deze ambitie hebben we al grotendeels bereikt.

De algehele effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer door het fonds worden vanuit verschillende invalshoeken jaarlijks geëvalueerd. De beoordeling van de effectiviteit en doelmatigheid van het risicobeheer van het fonds is onderdeel van de zelfevaluatie van de commissies en het bestuur. Daarnaast evalueert de RAC-functie die onafhankelijk van de zelfevaluatie van het bestuur. In 2021 zijn de doelmatigheid en de effectiviteit ook door het bestuur beoordeeld in het kader van het uitvoeren van een eigenrisicobeoordeling.

We hebben in 2021 structureel aandacht gehad voor zowel het strategisch risicomanagement als het operationeel risicomanagement. We hebben daarbij aandacht gehad voor het versterken van de strategische cyclus. Mede in het kader van de eigenrisicobeoordeling die we in 2021 hebben afgerond, hebben we het strategisch kader herijkt. We hebben de vastgestelde risicohouding tegen het licht gehouden en de strategische doelstellingen (her)bevestigd. De strategische doelstellingen behoeven, mede in het kader van de WTP, nog enige concretisering. De operationele risico's worden door de commissies structureel gemonitord. Ten aanzien van de financiële risico's is afgelopen jaar een verdere versterking gerealiseerd (verantwoordingsrapportage van de Beleggingsadviescommissie naar bestuur en evaluatie onderdelen beleggingsbeleid). De

samenwerking tussen de actuariële functies (uitvoerend actuaaris, adviserend actuaaris, actuariële functie en certificerend actuaaris) is erop gericht het bestuur optimaal in control te laten zijn over de actuariële risico's. Voor het jaarwerk 2020 is de rolverdeling in de certificering voor de eerste maal toegepast naar tevredenheid van de verschillende functies. De wijze van invulling van de tweede lijn en de samenwerking met de eerste lijn leidt ertoe dat wij voor onze besluitvorming kunnen steunen op voldoende interne expertise en countervailing power op alle thema's. Het fonds kan daarmee volledig steunen op de eigen governance met bijkomend positief effect voor de kwaliteit van de besluitvorming.

De ontwikkeling die in 2021 is voortgezet om te komen tot een volledig geïntegreerde tweedelijns RAC-functie met de ambitie om met name het strategische risicomanagement binnen het fonds (op bestuursniveau) verder te versterken, is zo goed als bereikt. De ontwikkelingen als gevolg van de WTP leiden er wel toe dat de passendheid van risicobeheer moet worden getoetst.

4.3 Ontwikkelingen 2021

Het bespreken van risico's is in elke bestuursvergadering een vast agendapunt geweest. Bij dit agendapunt heeft iedereen punten kunnen inbrengen die mogelijk een risico vormen. Onderwerpen die hierbij zijn besproken, zijn onder andere WTP, de ontwikkelingen bij PGGM, de ontwikkelingen op de financiële markten, ESG en maatschappelijk verantwoord beleggen.

Beoordeling belangrijkste risico's

Door de ontwikkelingen op de financiële markten, de lage rentestand en de volatiliteit op de beurzen hebben we het renterisico en het marktrisico als hoogste financiële risico's van het fonds aangemerkt. Deze risicocategorieën worden continu door de Beleggingsadviescommissie gemonitord. Steeds wordt beoordeeld of de risico's nog goed worden beheerst. Ook worden risico's integraal bekeken en beoordeeld op basis van het beleggingsbeleid en het risicomanagementbeleid.

Financiële risico's

Uitvoering beleid beheersing renterisico

Als de rente verandert, verandert ook de waarde van onze verplichtingen. Als de rente met 1% daalt, nemen de verplichtingen met ongeveer 20,4% in waarde toe. Deze 20,4 wordt ook wel de duration of rentegevoeligheid genoemd. De rentegevoeligheid vormt een groot risico voor het pensioenfonds en daarom dekken wij een deel van dit risico af. Het beleid is vastgesteld op basis van de ALM-studie die in 2020 opnieuw is herijkt. Op basis van de resultaten van de ALM-studie hebben we besloten om het afdekkingspercentage te handhaven op 55,8% van de rentegevoeligheid van de verplichtingen op basis van de marktrente, hetgeen correspondeert met 70% op UFR-basis. De feitelijke afdekking op basis van de marktrente per einde van het jaar was gelijk aan 56,4%. Rond het doelpercentage geldt een bandbreedte waarbinnen het feitelijke afdekkingspercentage zich moet bevinden. Deze bandbreedte is vastgesteld op +/- 4%.

De renteafdekking is ingericht op basis van vijf looptijdenbuckets om zodoende een hoge effectiviteit van de afdekking te bewerkstelligen, ongeacht voor welke rentelooptijden de veranderingen in de rentecurve zich voordoen. Daarbij wordt ook een bandbreedte per looptijdenbucket aangehouden voor tijdige bijsturing. Dit beleid is vastgelegd in de beleggingsrichtlijnen.

De uitvoering van het rentebeleid is uitbesteed aan BMO Global Asset Management op basis van de beleggingsrichtlijnen. Over de uitvoering wordt door BMO gerapporteerd in de vermogensbeheerrapportages die maandelijks en per kwartaal worden ontvangen. Daarnaast wordt per kwartaal een risicorapportage ontvangen waarin BMO meer gedetailleerd rapporteert over de renteposities en gevoeligheden. We hebben in 2021 de beheersing van het renterisico conform het beleid uitgevoerd binnen de gestelde risicolimieten en -grenzen.

Uitvoering beleid beheersing marktrisico

De strategische verdeling tussen de vastrentende waarden (matchingportefeuille) en zakelijke waarden (returnportefeuille) was voor 2021 vastgesteld op 55% versus 45%. Het vermogen dat is belegd in de matchingportefeuille bestaat uit hoogwaardige Europese

staatsobligaties, renteswaps, Nederlandse hypotheeken en hoogwaardige bedrijfsobligaties uitgegeven in euro's. Het vermogen dat is belegd in de returnportefeuille bestaat uit zakelijke en hoogvastrentende waarden. De feitelijke omvang van de twee deelpartefeuilles varieert vanwege marktontwikkelingen, maar dient zich te bevinden tussen 43,5% en 49,5% (matchingportefeuille) en tussen 50,5% en 56,5% (returnportefeuille). Als de omvang van deze portefeuilles zich daarbuiten bevindt, moet dit binnen drie maanden worden hersteld. Dit is in onze beleggingsrichtlijnen vastgelegd. De uitvoering is uitbesteed aan BMO.

In de vermogensbeheerrapportages die op maand- en kwartaalbasis worden ontvangen, rapporteert BMO over de omvang en de rendementen van de matching- en returnportefeuille. De custodian rapporteert hierover in de maandelijkse compliancerapportage.

4.4 Belangrijkste onzekerheden en vooruitblik 2022

Wij volgen de ontwikkelingen die zich afspelen in en om het pensioenlandschap, binnen de branche en binnen het fonds op de voet en bespreken deze op regelmatige basis tijdens bestuursvergaderingen. Deze ontwikkelingen kunnen kansen bieden, maar ook de nodige onzekerheden met zich meebrengen.

In 2022 hebben we onverminderd aandacht voor de ontwikkelingen rond het nieuwe pensioenstelsel en de bewegingen op de financiële markten. Ook zullen ESG-risico's, integriteitsrisico's, IT- en cybersecurityrisico's en datakwaliteit blijvend onze aandacht krijgen.

Wet toekomst pensioenen (WTP)

De aanstaande veranderingen in het pensioenstelsel brengen veel onzekerheden met zich mee. De overgang naar het nieuwe pensioenstelsel wordt beschouwd als een zeer ingrijpend en complex proces, waarbij een groot beroep wordt gedaan op het verandervermogen van pensioenfondsen en hun uitvoerders. De consequenties van de keuzes naar aanleiding van het nieuwe stelsel hebben potentieel grote impact op de deelnemers en organisatie van het fonds. Met de publicatie van het consultatiedocument WTP zijn de mogelijkheden, voorwaarden en eisen vanuit wet- en regelgeving voor het nieuwe pensioenstelsel duidelijker geworden. We zijn in 2021 aan de slag gegaan met de voorbereidingen op de WTP. Er bestaan nog wel veel afhankelijkheden, waarbij verschillende belanghebbenden zijn betrokken. We voorzien risico's op het gebied van communicatie richting deelnemers, besturing en uitvoering van de regeling.

De complexiteit van de nieuwe regeling en de verwachtingen die deelnemers en werkgevers mogelijk hebben, zullen veel vragen van onze communicatie. Gebrek aan goede communicatie over de nieuwe regeling kan het draagvlak voor het nieuwe contract negatief beïnvloeden. Ook de effectiviteit van de besturing en besluitvorming kan onder druk komen te staan als gevolg van onder andere de complexiteit van de besluiten over de uit te voeren pensioenovereenkomst door veranderende rollen van de verschillende stakeholders. We gaan de komende jaren een complex transitietraject in, terwijl de reguliere besturing en uitvoering ook door dient te gaan.

De risico's bij het nieuwe pensioenstelsel worden beheerst met de inrichting van een gestructureerd transitietraject, sociale partners en de uitvoerder.

Ontwikkelingen PGGM

PGGM heeft in 2021 de beslissing genomen om haar beleggingsfondsen te sluiten. Wij zijn onaangenaam verrast door het besluit van PGGM en zien geen reden om onze langjarige samenwerking te beëindigen. Het besluit van PGGM leidt ertoe dat wij vanuit onze zorgplicht naar onze deelnemers ons echter wel moeten voorbereiden op een transitie. Wij hebben de Beleggingsadviescommissie opdracht gegeven de mogelijkheden te onderzoeken.

Het dilemma hierbij is dat het fonds in het kader van de WTP de komende jaren een aantal ingrijpende keuzes moet maken over de pensioenregeling, de uitvoering daarvan en de wijze van voortbestaan van het fonds. Dit kan gevolgen hebben voor de eisen aan de inrichting van het vermogensbeheer.

Financiële ontwikkeling

Ondanks dat de beurzen zich behoorlijk hersteld hebben en de dekkingsgraad hierdoor gestegen is, zorgen de ontwikkelingen op de financiële markten, de lage rentestand en de volatiliteit op de beurzen voor onzekerheden voor het fonds op financieel vlak. Ook de ontwikkelingen rondom Rusland en Oekraïne en de impact daarvan op onze beleggingen dienen in de gaten te worden gehouden.

5 Organisatie

5.1 Over het fonds

5.1.1 Naam en vestigingsplaats

Ons fonds is opgericht op 26 juni 1958 en statutair gevestigd in Harderwijk. Bij de Kamer van Koophandel staan we onder nummer 41199584 ingeschreven. De laatste statutenwijziging vond plaats in januari 2022.

5.1.2 Verplichtstelling

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft onze regeling verplicht gesteld voor bureaus die zich voornamelijk bezighouden met architectenwerkzaamheden. In 2020 hebben wij onze representativiteit opnieuw aangetoond waardoor de pensioenregeling geldt voor alle werkgevers en werknemers die onder de werkingssfeer vallen. Dit is het geval als hoofdzakelijk architectenwerkzaamheden worden uitgevoerd. Dit betekent dat 50% of meer van de te besteden uren architectenwerkzaamheden betreffen. Aan de hand van SBI-codes en KVK-inschrijvingen doen we continu onderzoek of er bureaus zijn die zich ten onrechte niet bij ons aangemeld hebben.

Er is een aantal redenen waarom het systeem van verplichtstelling in het leven is geroepen en waarom wij vinden dat de verplichtstelling de belangen van de deelnemers dient.

- Gedeelde kosten: wij voeren voor een grote groep dezelfde regeling uit. De kosten worden op deze manier gedeeld met meerdere bureaus. Samen pensioen regelen en beleggen is goedkoper.
- Gedeelde risico's: wij beleggen een deel van de premie. Beleggen is nodig om de pensioenen betaalbaar te houden. De risico's worden solidair verdeeld over een grote groep, over een langere periode en over verschillende generaties. Ook delen we de arbeidsongeschiktheidsrisico's en sterfterisico's met elkaar.
- Verantwoord werkgeverschap: omdat we voor alle bureaus in de architectenbranche de pensioenregeling op dezelfde manier regelen, gaat dit niet ten koste van de onderlinge concurrentiepositie van bureaus.
- Gezamenlijke aanspraak: zowel de bureaus als de deelnemer dragen bij in de premie. Beide belangen worden in het bestuur en het verantwoordingsorgaan evenwichtig vertegenwoordigd en behartigd.

5.1.3 Onze doelstelling

Ons fonds heeft als doel alle belanghebbenden te beschermen tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en overlijden.

5.1.4 Onze missie

Om richting te geven bij besluiten hebben wij enkele jaren geleden een missie opgesteld. De deelnemer van het fonds staat hierbij centraal. Wij voeren op verzoek van sociale partners en op basis van het door hen vastgestelde risicoprofiel de pensioenregeling uit voor de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers uit de architectenbranche. Dit doen we duurzaam, met

helpende service, heldere communicatie en tegen een stabiele en aanvaardbare premie, acceptabele kosten en uitlegbare risico's. Wij willen (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers van alle generaties een goed en realistisch toekomstperspectief geven en hen helpen om goed te kunnen investeren in hun tijd later. Ons uitgangspunt daarbij is dat de deelnemers tevreden met pensioen gaan en dit daarna ook blijven.

5.1.5 Onze visie

We zien dat pensioen onzeker geworden is, dat absolute zekerheid geen gegeven meer is en dat pensioenen niet meer automatisch alleen maar stijgen. We zien dat de complexiteit, bestuurskracht en het voldoen aan wet- en regelgeving belangrijk zijn bij afwegingen inzake de zelfstandigheid van ons fonds. Fondsen worden steeds meer een vorm van administratieve solidariteit. We gaan bewust uit van het solidaire beginsel. We zien dat de uitkering van ons fonds slechts een van de zaken is die men ontvangt na het werkzame leven. We geloven dat aandacht nodig is om mensen inzicht in en handelingsperspectief op de kwaliteit van hun tijd later te geven. Die mogelijkheden willen we benutten.

We zien dat de architectenbranche erg in beweging is. De veranderende markt dwingt om sneller te veranderen. Er wordt meer flexibiliteit van ons verwacht. Meer arbeidskracht wordt geleverd door zzp'ers. Op termijn zal de omvang van de branche zich mogelijk niet meer verhouden tot de kosten die moeten worden gemaakt om de pensioenregeling optimaal uit te voeren. Draagvlak binnen de branche en herkenbaarheid voor deelnemers dient meegewogen te worden in de toekomstdiscussie.

5.1.6 Omvang van het fonds

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden

We behoren tot een van de 50 grootste pensioenfondsen van Nederland. Het aantal deelnemers dat bij ons fonds actief pensioen opbouwt, vertoont sinds 2014 een stijgende lijn. Eind 2021 waren het er 10.050. De technische voorziening voor actieve deelnemers vertoont sinds 2017 ook een stijgende lijn. Er is een hoge volatiliteit onder de deelnemers. Onderzoek toont aan dat herintreders ongeveer 45% van het aantal starters uitmaken.

Het aantal pensioengerechtigden is gestegen naar 13.715. Er zijn 25.185 gewezen deelnemers die onze bedrijfstak hebben verlaten voordat hun pensioenaanspraken tot uitkering zijn gekomen. Zij hebben hun pensioenaanspraken ook niet overgedragen aan een eventuele nieuwe pensioenuitvoerder. Door het hoge aantal gewezen deelnemers is de pensioenopbouw in relatie tot de kosten suboptimaal. De man-vrouwverhouding is ongeveer 2 staat tot 1.

Aangesloten bureaus

Het aantal aangesloten bureaus met personeel in dienst is het afgelopen jaar gestegen van 1.314 eind 2020 naar 1.340. Bureaus met een groot aantal deelnemers (meer dan 70) en kleine bureaus (tot 6 medewerkers) in nichemarkten zijn dominant. Een aantal bureaus neemt op vrijwillige basis deel aan het fonds. Bij het CBS stonden in 2021 ruim 5.000 architectenbureaus geregistreerd, waarvan de meeste bureaus met één werkzaam persoon (zzp'ers). Er zijn ongeveer 2.000 actieve zzp'ers.

Belegd vermogen

Het belegd vermogen is gestegen en bedraagt ruim € 5,5 miljard.

5.1.7 Samenstelling bestuur commissies en organen

Alle belanghebbenden kunnen erop rekenen dat wij deskundig en integer handelen en de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afwegen. Het bestuur is paritair samengesteld en ieder bestuurslid heeft stemrecht. We hebben een rooster van toe- en aftreden opgesteld om voor continuïteit te zorgen. Bij elke mutatie gaan we na of de geschiktheid nog voldoende aanwezig is. Er

hebben geen wijzigingen plaatsgevonden in het bestuursmodel. In de statuten hebben we vastgelegd hoe bestuursleden kunnen worden (her)benoemd, geschorst of ontslagen. Een termijn kent een duur van vier jaar, waarbij geldt dat er twee herbenoemingen mogelijk zijn. Onderstaand leest u de bezetting van het bestuur per 31 december 2021:

Leden werkgevers	Benoemd tot	Voordragende organisatie
Dhr. G.T.J. Meulenbroek, voorzitter (1968)	1 januari 2025	BNA
Dhr. R.G. Nagtegaal (1954)	1 juli 2025	BNA
Mevr. M.M.E.P. Groenen (1967)	1 juli 2025	BNA
Leden werknemers		
Mevr. J.G.E. van Leeuwen (1986)	1 januari 2023	FNV
Dhr. H.W.T. de Vaan, vicevoorzitter (1974)	1 september 2022	CNV Vakmensen
Leden pensioengerechtigden		
Dhr. I. Slikkerveer (1963) (gekozen na verkiezingen)	1 juli 2026	De Unie
Leden onafhankelijk		
Dhr. P. de Groot (1958)	1 juni 2026	Niet van toepassing
Dhr. A. Soederhuizen (1965)	1 juni 2026	Niet van toepassing

Wij hebben per 1 januari 2021 afscheid genomen van de heer W.M. Parént. We bedanken hem voor zijn jarenlange inzet als voorzitter van het fonds. De werkgeversorganisatie heeft de heer G.T.J. Meulenbroek als opvolger voorgedragen. Wij hebben de heer Meulenbroek per 1 januari 2021 als bestuurslid benoemd. Per 1 januari 2022 de heer Meulenbroek als voorzitter benoemd. DNB heeft met deze benoeming ingestemd. De functie van voorzitter wordt wisselend voor twee jaar bekleed door een bestuurslid van werknemerszijde en de functie van vicevoorzitter door een bestuurslid van werkgeverszijde en vice versa.

Per 1 juli 2021 is mevrouw Groenen voor een tweede termijn van vier jaar benoemd en is de heer Nagtegaal voor een derde en laatste termijn benoemd. Zij zijn beide door BNA voorgedragen. Ook hebben we de heer Slikkerveer herbenoemd. De heer Slikkerveer heeft deelgenomen aan de verkiezingen voor de zetel in het bestuur per 1 juli 2022 namens pensioengerechtigden. Van de 12.029 stemgerechtigden hebben 1.300 personen (10,81%) hun stem uitgebracht, waarvan 819 personen op de heer Slikkerveer.

Aan het begin van 2021 hebben we afscheid genomen van de heer M. Lindemulder. Wij hadden hem aangesteld als trainee vanuit Pensioenlab. De heer Lindemulder heeft onderzoek gedaan naar de ervaringen rondom mandatering, dat wij gebruikt hebben om zelf verder handen en voeten aan mandatering te geven om tot effectievere en efficiëntere besturing te komen. Wij dragen Pensioenlab een warm hart toe en willen bijdragen aan hun doelen om jongeren een stem te blijven geven in pensioenvraagstukken en diversiteit in pensioenfondsen te bevorderen. Door onze strikte interpretatie van onze statuten kunnen wij Pensioenlab niet sponsoren met een geldelijke bijdrag maar doen wij dit immaterieel door het actief begeleiden van trainees aan de hand van een specifieke opdracht. De trainee ontvangt hiervoor een vergoeding. In september 2021 hebben we de heer Van Nunspeet als trainee vanuit Pensioenlab aangesteld. Hij onderzoekt de gevolgen van het kunnen wegvallen van de grote verplichtstelling.

Diversiteit

Wij hechten veel waarde aan diversiteit en kijken hierbij verder dan alleen de zichtbare persoonlijke kenmerken. Dit draagt bij aan evenwichtige belangenafweging en effectieve sturing. Onze eis van geschiktheid prevaleert echter boven diversiteit. Een kandidaat-bestuurslid dient te allen tijde aan het objectieve criterium van geschiktheid te voldoen. Gedurende het verslagjaar hebben twee vrouwen en zes mannen zitting gehad in ons bestuur. Eén bestuurslid is jonger dan 40 jaar, de andere zeven bestuursleden zijn ouder dan 40 jaar. Wij voldoen hiermee aan de diversiteitseisen van de Code Pensioenfondsen.

Onderzoek heeft aangetoond dat de alignment van verschillende persoonlijke waarden van een groep mensen van grote invloed is op de samenwerking. Op het waardenniveau streven wij zoveel mogelijk homogeniteit na, aangezien dit de samenwerking en onderlinge betrokkenheid vergroot. De uitkomst van onze teamwaardenscan heeft aangetoond dat integriteit, duurzaamheid en daadkracht door alle bestuursleden als belangrijkste waarden zijn aangemerkt.

Vergaderingen

De meeste vergaderingen van het fonds hebben in 2021 digitaal plaatsgevonden, tenzij de aard van de bespreking om een fysieke bijeenkomst vroeg.

In verband met de hoeveelheid taken hebben we een aantal bestuurlijke commissies. Deze commissies doen voorbereidend en uitvoerend werk. Zij kunnen in de voorbereidingsfase dieper ingaan op de achtergronden en gevolgen van de beleidsbeslissingen. Om als bestuur meer tijd te hebben voor strategische en beleidsmatige onderwerpen hebben we diverse onderwerpen aan commissies gemandateerd. Onze hoofdregel is dat beleidsonderwerpen een bestuursaangelegenheid zijn en uitvoerende tot de verantwoordelijkheid van de commissies horen. De bevoegdheden van een commissie zijn vastgelegd in een commissiereglement. De commissie legt voor de uitoefening van haar taken verantwoording af aan het voltallige bestuur aan de hand van jaarplannen, voortgangsrapportages, zelfevaluatie van de commissie, de notulen van de commissievergaderingen en notities. In 2021 waren de volgende commissies actief:

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en de vicevoorzitter van ons fonds. Zij vertegenwoordigen het fonds in en buiten rechte. Het dagelijks bestuur neemt de dagelijkse beslissingen binnen het geformuleerde beleid. Daarnaast adviseert het dagelijks bestuur over die onderwerpen die niet al in andere commissies of werkgroepen zijn ondergebracht en monitort het de voortgang. Ook behandelt het dagelijks bestuur aanvragen voor vrijwillige aansluiting, vrijwillige voortzetting en vrijwillige verzekering. Verder kan het dagelijks bestuur al dan niet toestemming verlenen tot invordering van premies onder dreiging van een faillissement en tot het aanvragen van een faillissement. Vanaf 2022 is het dagelijks bestuur tevens belast met de regiefunctie op het WTP-programma.

Beleggingsadviescommissie

Wij hebben de voorbereiding van het beleggingsbeleid gedelegeerd aan de Beleggingsadviescommissie. Deze commissie houdt zich bezig met het volledige beleggingsbeleid van het fonds en, vanuit de eerste lijn, het risicobeleid ten aanzien van de vermogensbeheeractiviteiten. De Beleggingsadviescommissie houdt toezicht op de vermogensbeheerders, onder andere door monitoring en beoordeling van de rapportages.

Communicatie- en Pensioencommissie

Deze commissie adviseert over het communicatie- en pensioenbeleid en heeft een toezichthoudende taak op het pensioenbeheer. De Communicatie- en Pensioencommissie adviseert over en monitort het pensioenbeheer voor wat betreft de eerstelijns uitbestedings-, IT-, juridische en verzekeringstechnische risico's. In 2022 is deze commissie opgesplitst in een Communicatiecommissie en een Pensioencommissie.

Risicocommissie

De Risicocommissie vertegenwoordigt de tweede lijn binnen het zogenaamde three-lines-of-defencemodel en heeft een adviserende, uitdagende en toetsende rol richting de eerste lijn. Vanuit deze rol ziet de commissie toe op het bestuur, de Beleggingsadviescommissie, de Communicatie- en Pensioencommissie, het dagelijks bestuur en het bestuursbureau, toetst de commissie adviezen van voorgenomen besluiten aan de risicokaders en adviseert zij het bestuur gevraagd en ongevraagd over risicomanagement en uitbestedingsbeleid.

Werkgroep jaarwerk

Wij hebben een werkgroep jaarwerk. Deze werkgroep coördineert de werkzaamheden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

Verkiezingscommissie

In verband met de verkiezingen voor een bestuurslid namens pensioengerechtigden hebben we in 2021 een tijdelijke verkiezingscommissie gehad. Deze commissie werd bemenst door het dagelijks bestuur en was belast met de praktische organisatie en uitvoering van de verkiezingen. De Verkiezingscommissie heeft ook de wijzigingen in en actualisering van het verkiezingsreglement voorbereid.

Klachten- en geschillencommissie

Wij hebben een klachten- en geschillenprocedure opgesteld die voor iedereen eenvoudig toegankelijk is en op de website staat. Ons doel is om de serviceverlening van ons fonds te verbeteren. Als een klager het niet eens is met een beslissing, dan kan de klager de klacht daarna nog voorleggen aan de landelijke Ombudsman Pensioenen of aan de civiele rechter. De Klachten- en geschillencommissie bestaat uit drie onafhankelijke leden: mevrouw L. Berrich (voorzitter) en de heren B.J. Bodewes en F. Prins. Het reglement staat op de website. De Klachten- en geschillencommissie heeft in 2021 geen zaken behandeld. Op 16 november 2021 is er een klacht binnengekomen over een echtscheidingskwestie. Deze klacht is in 2022 behandeld door de commissie.

De raad van toezicht

De raad van toezicht is onze interne toezichthouder en houdt naast DNB toezicht op het beleid en op de algemene gang van zaken van ons fonds. Daarnaast staat de raad van toezicht ons met raad terzijde. De onafhankelijke leden handelen steeds in het belang van de doelstellingen van ons fonds, zonder specifieke opdracht en los van welk ander belang dan ook. De raad van toezicht volgt bij het uitoefenen van het toezicht de Code Pensioenfondsen en het VITP-normenkader. De raad van toezicht heeft hierbij specifieke aandacht voor de begrippen 'goed huisvaderschap' en evenwichtige belangenafweging. Een zittingstermijn kent een duur van vier jaar, waarbij geldt dat er een herbenoeming mogelijk is.

De raad van toezicht is per 31 december 2021 als volgt samengesteld:

Leden	Benoemd tot
Dhr. M.A. Bongers (1956)	1 juli 2022
Dhr. P.G.E. van Gent (1963)	1 juli 2025
Mevr. H.G.I.M Peters (1959), voorzitter	1 juli 2025

We hebben de heer Van Gent op bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan benoemd als lid van de raad van toezicht per 1 juli 2021. Hij heeft de heer Frentrop opgevolgd die na zeven jaar als lid van de raad van toezicht is afgetreden. Wij zijn de heer Frentrop erkentelijk voor zijn kritische blik richting het fonds. Hij is vanaf de oprichting van de raad van toezicht per 1 juli 2014 bij ons fonds betrokken geweest. Mevrouw Peters is door het verantwoordingsorgaan voor een tweede en laatste termijn bindend voorgedragen. Wij hebben haar voor een tweede termijn benoemd.

Het verantwoordingsorgaan

Via het verantwoordingsorgaan leggen wij verantwoording af aan de belanghebbenden over het beleid, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en de naleving van de Code Pensioenfondsen. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over ons handelen, over het gevoerde beleid en over onze beleidskeuzes voor de toekomst. Dit doet het onder andere aan de hand van het jaarverslag, vastgelegde beleidskeuzes en de bevindingen van de raad van toezicht over het uitgevoerde beleid. Het verantwoordingsorgaan dient vast te stellen in hoeverre het bestuur bij de besluitvorming op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle belanghebbenden bij het fonds.

Het verantwoordingsorgaan is per 31 december 2021 als volgt samengesteld:

Leden werkgevers	Aangewezen door	Benoemd tot
Mevr. E. Borgert (1981)	BNA	1 januari 2026
Dhr. G.J. Groeneveld, voorzitter (1962)	BNA	1 juli 2022
Leden pensioengerechtigden		
Dhr. B. van den Bos, vicevoorzitter (1950)	ANBO	1 november 2023
Dhr. T. Termond (1946)	De Unie	1 januari 2022
Leden actieve deelnemers		
Mevr. D. Verweij (1982)	CNV	1 november 2025
Dhr. S. Vink (1979)	FNV	1 januari 2023

Leden van het verantwoordingsorgaan worden conform de Code Pensioenfondsen benoemd door het bestuur. We hebben het reglement in 2021 op dit punt aangepast aangezien benoeming voorheen door sociale partners plaatsvond. Een termijn kent een duur van vier jaar, waarbij geldt dat er een herbenoeming mogelijk is. We zijn blij dat we mevrouw Verweij en de heer Kuijt hebben kunnen verwelkomen in het verantwoordingsorgaan. Wij bedanken de heer Termond en mevrouw Borghuis voor hun jarenlange inzet bij ons fonds.

In verband met het aanstaande aftreden van de heer G.J. Groeneveld per 1 juli 2022 hebben wij mevrouw W. Vester per diezelfde datum benoemd als nieuw lid van het verantwoordingsorgaan. Wij zijn verheugd dat zij al als toehoorder kan meedraaien in het verantwoordingsorgaan. Met drie nieuwe leden in het verantwoordingsorgaan hebben we tijd en geld beschikbaar gesteld om hen binnen afzienbare tijd op het gewenste kennisniveau te brengen. Hiermee creëren we countervailing power binnen de organen.

In verband met de verkiezingen voor een verantwoordingsorgaanlid namens pensioengerechtigden is er in 2021 een tijdelijke verkiezingscommissie ingesteld. Deze commissie werd bemenst door mevrouw Borgert en de heer De Vaan. De commissie was belast met de praktische organisatie en uitvoering van de verkiezingen. De verkiezingscommissie is gedurende het traject ontbonden aangezien maar één geschikte kandidaat zich verkiesbaar heeft gesteld.

5.2 Beloningsbeleid organen

Wij hebben een beheerst en duurzaam beloningsbeleid opgesteld dat in overeenstemming is met de doelstellingen van ons fonds en dat passend is binnen onze bedrijfstak. De beloningen staan in verhouding tot de verantwoordelijkheid, de aan de functies gestelde eisen en het hiermee gemoeide tijdsbeslag. Wij vinden het belangrijk om recht te doen aan de deskundigheid, professionaliteit en tijdsbesteding van de leden van de organen van ons fonds. We hebben de beloning voor het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan gebaseerd op een vast jaarbedrag. Hierdoor zijn de kosten beheersbaar, voorspelbaar en uitlegbaar. Wij hebben het beloningsbeleid in 2021 aangepast om te voldoen aan de SFDR-richtlijn. Dit betroffen tekstuele aanpassingen. De hoogte van de vergoedingen is niet aangepast.

Wij vinden het belangrijk dat het verantwoordingsorgaan een gedegen gesprekspartner voor ons is en over voldoende pensioen kennis beschikt. In afwijking van de andere organen ontvangen leden van het verantwoordingsorgaan dan ook een vergoeding van € 400 per studiedag voor het volgen van SPO-modules die opleiden tot Governance A-niveau.

Over de genoemde bedragen wordt geen btw in rekening gebracht. Op 6 mei 2021 heeft de staatssecretaris van Financiën een besluit gepubliceerd dat inhoudt dat bestuursleden, leden van de raad van toezicht en leden van het verantwoordingsorgaan niet langer gelden als een ondernemer voor de btw. Een belangrijke overweging hierbij was dat er geen individuele verantwoordelijkheid gedragen wordt, maar er als gremium geopereerd wordt.

De vergoeding voor reiskosten van alle leden bedraagt € 0,40 per gereden kilometer. In navolgend overzicht geven wij aan hoe dit

per individueel lid uitwerkt. De jaarfees voor de heren Frentrop en Van Gent en de dames Borghuis en Verweij zijn in verband met in- en uittredingen tijdens het verslagjaar niet in het geheel betaald.

De trainee die wij vanuit Pensioenlab hebben aangesteld betalen wij € 400 per maand als vergoeding.

Jaarfee per functie (in euro's, exclusief btw)	Periode	VTE	Betaald 2021	Jaarfee 2021	Jaarfee 2020	Uurtarief
H.W.T. de Vaan, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,3	46.080	46.080	46.080	80
G.T.J. Meulenbroek, vicevoorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,3	46.080	46.080	46.080	80
J.G.E. van Leeuwen, plaatsvervangend voorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,2	21.440	21.440	21.440	80
I. Slikkerveer	01/01 tot en met 31/12	0,2	21.440	21.440	21.440	80
M.M.E.P. Groenen	01/01 tot en met 31/12	0,2	30.720	30.720	30.720	80
R.G. Nagtegaal, plaatsvervangend vicevoorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,2	30.720	30.720	30.720	80
A. Soederhuizen	01/01 tot en met 31/12	0,2	38.600	38.600	38.600	100
P. de Groot	01/01 tot en met 31/12	0,2	38.600	38.600	38.600	100
H.G.I.M. Peters, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	0,2	22.500	22.500	22.500	80
P.M.L. Frentrop	01/01 tot en met 01/07	0,1	7.500	15.000	15.000	80
M.A. Bongers	01/01 tot en met 31/12	0,1	15.000	15.000	15.000	80
P.G.E. van Gent	01/07 tot en met 31/12	0,1	10.000	15.000	n.v.t.	80
G.J. Groeneveld, voorzitter	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	13.950	13.950	13.950	50
T. Termond	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	9.300	50
E. Borgert	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	9.300	50
B. van den Bos	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	9.300	50
D. Borghuis	01/01 tot en met 01/07	n.v.t.	4.650	9.300	9.300	50
S. Vink	01/01 tot en met 31/12	n.v.t.	9.300	9.300	9.300	50
D. Verweij	01/11 tot en met 31/12	n.v.t.	1.550	9.300	n.v.t.	50

5.3 Bestuursbureau

Wij beschikken over een onafhankelijk bestuursbureau. Als bestuur blijven wij als eindverantwoordelijke echter altijd zelf 'in charge'. Het bestuursbureau heeft een centrale rol in de beleidsvoorbereiding, monitoring en ondersteuning. Verder houdt het bestuursbureau ons op de hoogte van maatschappelijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in wet- en regelgeving. Het bestuursbureau is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van bestuursbesluiten. Tevens ondersteunt het bestuursbureau de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan bij de vervulling van hun taken en voert het bestuursbureau het secretariaat van het fonds. Vanaf 2022 stuurt de directeur van het bestuursbureau het programma WTP in de lijn aan.

5.4 Uitbesteding

Wij hebben een uitbestedingsovereenkomst met APG DWS & Fondsenbedrijf N.V. voor wat betreft de pensioenadministratie en met BMO Global Asset Management, PGGM Vermogensbeheer B.V., Syntrus Achmea Real Estate & Finance en Bouwinvest Real Estate Investment Management B.V. voor wat betreft het vermogensbeheer.

6 Raad van toezicht

Conform artikel 15 van de statuten heeft het fonds sinds 1 juli 2014 een raad van toezicht. De raad van toezicht bestond per 1 januari 2021 uit de heer M.A. Bongers (Risk), de heer P.M.L. Frentrop (Vermogensbeheer) en mevrouw H.G.I.M. Peters (Governance). Per 1 juli 2021 heeft de heer P.G.E. van Gent de heer Frentrop opgevolgd. De heer Van Gent heeft vanaf 1 februari 2021 in het kader van inwerken deelgenomen aan de vergaderingen van de raad van toezicht.

De raad van toezicht heeft tot taak onafhankelijk toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken bij het fonds. Belangrijke onderdelen zijn het toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad van toezicht vormt zich ook een oordeel over het functioneren van het bestuur.

De raad van toezicht ziet het als zijn taak bij te dragen aan de kwaliteit en effectiviteit van de governance, de besturing en de integere bedrijfsvoering van het fonds. In aanvulling op het toezicht zal de raad van toezicht derhalve het bestuur ook gevraagd en ongevraagd adviseren.

De raad van toezicht heeft in 2021 op basis van de wettelijke, reglementaire en statutaire taken bijzondere aandacht gegeven aan de volgende beleidsmatige toezichtthema's:

- de communicatie met de stakeholders;
- het project pensioenakkoord, de nieuwe pensioenregeling en de uitbesteding van de begeleiding aan APG in fase 1;
- de IORP II-governance;
- het auditplan;
- het functioneren van het bestuur;
- de (her-)benoemingen;
- de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

De reikwijdte van het toezicht door de raad van toezicht betreft het gehele bestuurspectrum met de volgende onderwerpen waarbij de raad van toezicht ook aanbevelingen heeft geformuleerd:

- algemeen beleid en functioneren bestuur;
- governance;
- financiële opzet;
- beleggingsbeleid en vermogensbeheer;
- uitbesteding en IT;
- communicatie en transparantie;
- risicomanagement;
- internal audit.

De raad van toezicht heeft de volgende reglementaire goedkeuringen gegeven in 2021:

- Het voorgenomen besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening en het jaarverslag over het jaar 2020. De raad is van mening dat het bestuur adequaat inzicht geeft in de bestuurlijke thema's in het bestuursverslag.
- Het voorgenomen besluit om de heer G.T.J. Meulenbroek als voorzitter namens werkgevers te benoemen.
- Het voorgenomen besluit om mevrouw M.G. Groenen namens werkgevers voor een tweede termijn te benoemen.
- Het voorgenomen besluit om de heer R.G. Nagtegaal namens werkgevers voor een derde en laatste termijn te benoemen.
- Het voorgenomen besluit om de heer I. Slikkerveer namens de pensioengerechtigden voor een tweede termijn te benoemen.

Daarnaast heeft de raad van toezicht zijn eigen profielschets vastgesteld en ingestemd met de aanpassing van het beloningsbeleid

in verband met SFDR-regelgeving en de benoeming van twee nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan.

De conclusie van de raad van toezicht is dat het bestuur op een adequate wijze de taken en verantwoordelijkheden heeft vervuld, waarbij de belangen van de verschillende belanghebbenden in ogenschouw zijn genomen om een evenwichtige belangenafweging, integere bedrijfsvoering en adequate risicobeheersing te bereiken.

De raad van toezicht spreekt waardering uit voor de inzet van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de medewerkers van het bestuursbureau en alle andere betrokkenen, voor de open dialoog en voor de prettige samenwerking die, ondanks alle COVID-19-beperkingen en het digitaal vergaderen, in 2021 heeft plaatsgevonden.

De raad van toezicht bedankt de heer Frentrop voor zijn deskundige en betrokken bijdrage aan het fonds de afgelopen jaren, heet de heer Van Gent van harte welkom bij het fonds en ziet uit naar een vruchtbare samenwerking.

Culemborg, 16 maart 2022

De heer drs. M.A. Bongers RE RA CBM

De heer ir. P.G.E. van Gent

Mevrouw mr. H.G.I.M. Peters RBA, CPE (voorzitter)

Reactie bestuur

Wij bedanken de raad van toezicht voor de fijne samenwerking en de nauwe betrokkenheid die de leden tonen bij het fonds. Wij hechten veel waarde aan de aanbevelingen vanuit de raad van toezicht. In het rapport van bevindingen zijn de punten uit de dialoog tussen bestuur en de raad van toezicht in het afgelopen jaar samengekomen. Wij waarderen de constructieve en betrokken wijze waarop de raad van toezicht onze werkzaamheden volgt en beoordeelt en zich opstelt als een sparring partner. Wij kijken uit naar de samenwerking in het komende jaar.

7 Verantwoordingsorgaan

Conform artikel 14 van de statuten van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus is sinds 1 juli 2014 het verantwoordingsorgaan in werking getreden als opvolger van de deelnemersraad die in juni 2014 is opgeheven. Het verantwoordingsorgaan heeft daarbij extra taken en bevoegdheden gekregen.

Het verantwoordingsorgaan bestond in het eerste halfjaar van 2021 uit de dames E. Borgert en D. Borghuis en de heren B. Van den Bos, G.J. Groeneveld, T. Termond en S. Vink. Vanwege het aflopen van de tweede termijn van mevrouw D. Borghuis is zij per november 2021 opgevolgd door mevrouw D. Verweij. Vanwege het aflopen van de tweede termijn van de heer T. Termond is hij in januari 2022 opgevolgd door de heer M. Kuijt.

In 2021 heeft het verantwoordingsorgaan twaalf keer vergaderd, waarvan drie in aanwezigheid van een vertegenwoordiger van het bestuur. Drie keer is met de raad van toezicht vergaderd. Drie keer is er door de voorzitters van de organen vergaderd. Er zijn in 2021 drie studiedagen geweest voor het verantwoordingsorgaan, waarvan twee tezamen met het bestuur en de raad van toezicht. Ook heeft het verantwoordingsorgaan één keer met de werkgroep Jaarwerk vergaderd. Vanwege de Covid-19 maatregelen hebben de vergaderingen grotendeels digitaal plaatsgevonden.

Een afvaardiging van het verantwoordingsorgaan heeft in 2021 een selectieproces gestart voor de invulling van een aankomende vacature in de raad van toezicht per 1 juli 2022.

Middels het jaarverslag en via het verantwoordingsorgaan legt het bestuur verantwoording af aan de belanghebbenden over het beleid, de wijze waarop het beleid is uitgevoerd en over de naleving van de Code Pensioenfondsen. Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat een groot deel van de door haar gedane aanbevelingen in 2021 door het bestuur is opgevolgd.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het gevoerde beleid en over de beleidskeuzes voor de toekomst. Dit doet het verantwoordingsorgaan onder andere aan de hand van het jaarverslag, vastgelegde beleidskeuzes en de bevindingen van de raad van toezicht. Het verantwoordingsorgaan stelt vast in hoeverre het bestuur bij de besluitvorming op evenwichtige wijze rekening heeft gehouden met de belangen van alle belanghebbenden bij het fonds.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2021 acht adviezen gegeven. Dit betroffen de volgende onderwerpen:

Onderwerp	Periode	Aard advies
1. Aanpassing van het toeslagbeleid en het toeslagbesluit voor 2021	januari 2021	Positief
2. Wijziging van het Uitvoeringsreglement	januari 2021	Positief
3. Wijziging van het Beloningsbeleid	februari 2021	Positief
4. Wijziging van het reglement verantwoordingsorgaan januari 2021	maart 2021	Positief
5. Wijziging van het reglement verantwoordingsorgaan juli 2021	mei 2021	Positief
6. Wijziging van de profielschets raad van toezicht	november 2021	Positief
7. Toeslagbesluit 2022	november 2021	Positief
8. Samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten 2022	november 2021	Positief

De raad van toezicht heeft verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Aan de hand van het rapport van bevindingen van de raad van toezicht over 2021 ten behoeve van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, heeft het verantwoordingsorgaan kennis genomen van de bevindingen en aanbevelingen van de raad van toezicht.

Ons integrale rapport met het normenkader, de bevindingen, het oordeel en de aanbevelingen is terug te vinden op de website. Hieronder staat een verkorte weergave per norm van ons oordeel:

Governance: Het verantwoordingsorgaan constateert dat het bestuur in 2021 goed en proactief heeft gefunctioneerd, waarbij er steeds kritisch wordt gekeken naar aanvulling in het bestuur of verbetering van de governancestructuur noodzakelijk of wenselijk is. De bezetting van de bestuursorganen en van de sleutelrolhouders was in 2021 goed ingevuld. De vacatures zijn vervuld. De communicatie tussen de verschillende organen is respectvol en hulpvaardig. Het verantwoordingsorgaan beveelt aan om aandacht te blijven houden voor de integrale verantwoordelijkheid van het gehele bestuur, gezien de belangrijke keuzes rondom de WTP.

Uitbesteding: Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur, ondanks een aantal issues, 'in control' is en de externe partijen inclusief de daarbij horende kwaliteit en kosten nauwlettend monitort.

Premiebeleid: Het verantwoordingsorgaan heeft geconcludeerd dat bij de premievaststelling voor 2021 voldoende rekening is gehouden met de gehanteerde kostencomponenten en met een evenwichtige belangenafweging. Het verantwoordingsorgaan beveelt het bestuur aan dat het blijft toezien op de kwaliteit van communicatie omtrent dit onderwerp naar de deelnemers toe.

Vermogensbeheer: Het verantwoordingsorgaan bevestigt dat het beleggingsproces is uitgevoerd in lijn met het beleggingsbeleid en de beleggingsbeginselen, zoals vastgesteld in het Beleggingsplan en de Beleggingsrichtlijnen van het fonds. Het verantwoordingsorgaan beveelt het bestuur aan om tijdig aandacht te besteden aan de eventuele gevolgen van de WTP op vermogensbeheer. Tevens beveelt het verantwoordingsorgaan aan om zichtbaarder te maken aan de deelnemers dat het fonds zich inzet voor maatschappelijk verantwoord beleggen.

Toeslagen: Het verantwoordingsorgaan oordeelt positief over de toekenning van de maximale toeslag van 1,20% per 1 januari 2022 die bestendig kan worden gefinancierd uit het vermogen boven een beleidsdekkingsgraad van 110% conform het toeslagbeleid van het fonds en op basis van de wetgeving in 2021. Hierbij heeft het bestuur rekening gehouden met een evenwichtige afweging van alle belangen van diegenen die betrokken zijn bij het fonds. Het verantwoordingsorgaan beveelt aan om bij de toeslagverlening per 1 januari 2023 rekening te houden met het wetsvoorstel per 1 januari 2022 waarin het is toegestaan om de pensioenaanspraken te indexerend vanaf een beleidsdekkingsgraad van 105%, waarbij er rekening gehouden dient te worden met een evenwichtige belangenafweging in het nieuwe pensioencontract conform de WTP.

Integraal risicomanagement: De rol van de Risicocommissie en de sleutelfunctiehouder Risicobeheer en Actuarieel en Compliance is verder ontwikkeld en dit is terug te zien in relatie/samenwerking/advisering aan bestuur en de diverse commissies. Het proactieve beleid is duidelijk te herkennen in de aangesneden onderwerpen, de adviezen en gestelde vragen gedurende het afgelopen jaar.

Communicatie: Bij de uitwerking van het communicatiebeleid is gebleken dat nog veel deelnemers niet bereikt worden. Het verantwoordingsorgaan beveelt het bestuur aan om (nog) meer aandacht te besteden aan het digitaal bereiken van de deelnemers en om een proactieve houding aan te nemen ten aanzien van de onderlinge communicatie met de deelnemers.

Toekomst: Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuur voldoende tijd reserveert om strategische onderwerpen, waaronder de toekomst, met elkaar te bespreken. Het bestuur heeft een actieve houding aangenomen, onder andere richting sociale partners, in de transitie naar het mogelijke nieuwe pensioencontract. Het bestuur heeft de aanbeveling uit het oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2020 opgevolgd, door ook te kijken naar de toekomst van het eigen fonds.

Het verantwoordingsorgaan waardeert de inzet van het bestuur en de raad van toezicht. De onderlinge samenwerking tussen bestuur, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan vindt plaats met een open en constructieve houding. Het verantwoordingsorgaan ziet de samenwerking voor het komende jaar met vertrouwen tegemoet.

Harderwijk, 6 mei 2022

E. Borgert

B. van den Bos (vicevoorzitter)

G.J. Groeneveld (voorzitter)

M. Kuijt

D. Verweij

S. Vink

Reactie bestuur

Wij bedanken het verantwoordingsorgaan voor deze managementsamenvatting en sluiten aan bij uw woorden over de prettige samenwerking. Uw inbreng in onze gesprekken en uw adviezen waarderen wij zeer en zijn van toegevoegde waarde in onze bestuurlijke besluitvorming. Ook de komende jaren zetten wij graag deze samenwerking met u voort. Wij zijn blij met uw oordeel. Wij lezen daarin waardering voor het werk dat we hebben verzet en de resultaten die zijn geboekt. Dat inspireert ons om op de ingeslagen weg verder te gaan, maar ook uw kritische noten nemen we ter harte.

II. Jaarrekening

In dit hoofdstuk presenteert het bestuur van de Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus de jaarrekening over boekjaar 2021 eindigend op 31 december 2021. In het hoofdstuk Overige gegevens volgen de verklaringen van de waarmerkend actuaaris en van de onafhankelijke accountant van het pensioenfonds.

1 Balans per 31 december

(Na bestemming van het saldo van baten en lasten, bedragen in duizenden euro's)

	31-12-2021	31-12-2020
ACTIVA		
Beleggingen voor risico pensioenfonds	(1)	
Vastgoedbeleggingen	431.404	395.171
Aandelen	2.389.475	2.063.702
Vastrentende waarden	2.656.438	2.940.721
Derivaten	307.499	577.902
Overige beleggingen	189.628	115.111
	5.974.444	6.092.607
Vorderingen en overlopende activa	(2)	6.582
Liquide middelen	(3)	10.861
	5.991.887	6.115.613
PASSIVA		
Stichtingskapitaal en reserves	(4)	1.071.284
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	(5)	4.616.283
Overige schulden en overlopende passiva	(6)	304.320
	5.991.887	6.115.613
	31-12-2021	31-12-2020
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad	123,2	112,2
Beleidsdekkingsgraad	118,8	105,1

2 Staat van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's)

	2021	2020
BATEN		
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	(7) 64.792	60.246
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(8) 212.610	601.966
Overige baten	(9) 580	23
	277.982	662.235
LASTEN		
Pensioenuitkeringen	(10) 114.236	111.849
Pensioenuitvoeringskosten	(11) 3.947	3.602
Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	(12)	
Pensioenopbouw	90.225	84.124
Toeslagverlening	54.475	-
Rentetoevoeging	-26.155	-14.436
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-117.197	-114.399
Wijziging marktrente	-314.819	607.057
Wijziging actuariële uitgangspunten	-1.501	-104.108
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-246	-2.067
Overige mutaties technische voorzieningen	4.309	36
	-310.909	456.207
Saldo overdrachten van rechten	(13) 295	1.492
Overige lasten	(14) 46	44
	-192.385	573.194
Saldo van baten en lasten	470.367	89.041

Bestemming van het saldo van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's)

	2021	2020
Algemene reserve	517.562	28.230
Volatiliteitsreserve	-47.195	60.811
	470.367	89.041

3 Kasstroomoverzicht

(Bedragen in duizenden euro's)

	2021	2020
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico pensioenfonds	65.609	58.818
Ontvangen waardeoverdrachten	3.096	2.787
Ontvangen overige baten	580	23
Betaalde pensioenuitkeringen	-114.165	-111.811
Betaalde waardeoverdrachten	-2.801	-4.780
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-3.605	-3.486
Betaalde overige lasten	-46	-44
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-51.332	-58.493
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	1.640.452	1.495.303
Betaald inzake aankopen beleggingen	-1.393.925	-1.687.248
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	56.900	58.134
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	30.214	-24.140
Mutatie onderpand in geld	-282.309	228.662
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-4.278	-4.341
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	47.054	66.370
Mutatie liquide middelen	-4.278	7.877
	2021	2020
Liquide middelen per 1 januari	15.139	7.262
Mutatie geldmiddelen	-4.278	7.877
Liquide middelen per 31 december	(3) 10.861	15.139

4 Algemene toelichting

Algemene toelichting

Inleiding

Het doel van de Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41199584, statutair gevestigd te Harderwijk (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte (gewezen) deelnemers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het pensioenfonds. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de branche Architecten verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

Het vestigingsadres van het fonds is Ceintuurbaan 2, 3847 LG te Harderwijk.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder RJ 610. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Het bestuur heeft op 8 juni 2022 de jaarrekening vastgesteld.

Continuïteit

De jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn, *op de hierna toegelichte schattingswijziging na*, ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

Schattingswijzigingen

Schattingswijzigingen voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Rentetermijnstructuur

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate

(UFR). De UFR werd tot en met 31 december 2020 gebaseerd op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 20-jaars forward rate. In 2019 is door de Commissie Parameters geadviseerd om de UFR-methode aan te passen, waarbij de UFR wordt gebaseerd op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 30-jaars forward rate. DNB heeft besloten deze nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke jaarlijkse stappen in te voeren. De wijziging van de UFR-methode betreft een schattingswijziging van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen. Het effect van de eerste stap van de UFR-wijziging per 1 januari 2021 zorgt voor een toename van de voorziening met € 75,1 miljoen en is onderdeel van de mutatie Wijziging marktrente.

Opslag wezenpensioen

Het bestuur heeft, met betrekking tot verslagjaar 2021, besloten tot een wijziging van de (actuariële) grondslagen die gehanteerd worden voor de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Het betreft een verlaging van de opslag voor wezenpensioen op de voorziening voor meeverzekerd partnerpensioen (van niet-pensioengerechtigden) van 0,8% naar 0,5%. Het effect van de schattingswijziging op de voorziening pensioenverplichtingen is een vrijval van de voorziening van € 1,5 miljoen.

Algemene grondslagen

Opname van een actief of verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9, Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d. worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Een transactie in vreemde valuta wordt bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de functionele valutakoers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten als indirecte beleggingsopbrengsten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Beleggingen voor risico pensioenfondsen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde; slechts indien de reële waarde van beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde, en zijn opgenomen onder de beleggingen. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingsfondsen en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (doorkijkbenadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het pensioenfonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Voor een deel van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto-contante-waardeberekeningen.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op periodieke door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties.

Beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de beurswaarde per balansdatum. Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd op de per ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Aandelen

Aandelenbeleggingsfondsen

Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurswaarde. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurswaarde. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers welke uitgaan van waardering op marktwaarde.

Private equity

Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in private equity worden gewaardeerd op het aandeel in de nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds. De nettovermogenswaarde van het beleggingsfonds is geschat door de externe manager, het management van de betreffende belegging of de leidende mede-investeerder.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van ter beurze genoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet ter beurze genoteerde participaties in vastrentende-waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Obligaties

Beursgenoteerde obligaties en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in obligaties zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurswaarde. Participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen die beleggen in

obligaties worden gewaardeerd op de intrinsieke waarde van het obligatiebeleggingsfonds.

Hypotheken

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is berekend op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. De gehanteerde parameters bij deze berekening zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Leningen op schuldbekentenis

Leningen op schuldbekentenis worden gewaardeerd op reële waarde. Deze reële waarde wordt berekend op basis van de contante waarde van de toekomstige kasstromen. De gehanteerde interestpercentages voor het contant maken zijn ontleend aan externe onafhankelijke partijen en afhankelijk van het kredietrisico van de tegenpartijen.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waardingsmodellen. Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Infrastructuur

De waarde van de beleggingen in infrastructuurfondsen wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

Geldmarktfondsen

De geldmarktfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde het aandeel van het pensioenfonds in de reële waarden van de financiële instrumenten die BMO Asset Management Netherlands bv aanhoudt voor rekening en risico van haar opdrachtgevers.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van mogelijke oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa worden onder meer liquide middelen opgenomen voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden betreft. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met

beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de vereiste reserves op het gewenste niveau zijn gebracht, en dient ter opvang van tegenvallers anders dan waarvoor een specifieke reserve respectievelijk voorziening is getroffen. Het streven is om in totaal reserves aan te houden die minimaal gelijk zijn aan het gesteld vereist vermogen op basis van het Financieel Toetsingskader (FTK). Het gesteld vereist vermogen wordt bepaald op basis van de standaardmethode voorgeschreven door De Nederlandsche Bank (DNB). Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Volatiliteitsreserve

De volatiliteitsreserve is gelijk aan het vereist eigen vermogen dat in de evenwichtssituatie benodigd is. De standaardtoets van DNB bepaalt hoe groot het vereist eigen vermogen moet zijn.

Technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen

De voorziening pensioenverplichtingen is de op basis van actuariële grondslagen berekende contante waarde van de pensioenaanspraken, waarop per balansdatum op grond van het reglement rechten zijn verkregen. De berekende voorziening betreft alleen de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen van het fonds. Verder is geen rekening gehouden met pensioenverplichtingen voortvloeiend uit toekomstige salarisstijgingen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Rekenrente

Als rekenrente wordt de markrente gehanteerd. De markrente komt overeen met de rentetermijnstructuur ultimo boekjaar zoals deze door DNB is gepubliceerd.

Overlevingstafels

De voorziening ultimo 2021 is berekend op basis van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2020, startkolom 2022 (2020: Prognosetafel AG2020, startkolom 2021). Hierbij wordt rekening gehouden met de ervaringssterfte door de overlijdenskansen te vermenigvuldigen met leeftijds- en geslachtsafhankelijke correctiefactoren.

Op bijvoorbeeld leeftijd 67 bedraagt de correctiefactor voor mannen 75% en voor vrouwen 80%. Voor medeverzekerden bedraagt de correctiefactor op leeftijd 67 voor mannen 70% en voor vrouwen 83%. Na leeftijd 67 lopen deze correctiefactoren geleidelijk op naar 100% op leeftijd 100.

Voor de wezen zijn geen sterftetekansen in aanmerking genomen.

Partnerfrequentie

Voor mannen en vrouwen worden separaat de partnerfrequenties vastgesteld op basis van CBS gehuwdheidscijfers van 2016.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast uitgesteld ouderdompensioen bedraagt de partnerfrequentie voor mannen 0,00 op 17-jarige leeftijd, vervolgens oplopend tot 0,80 op 67-jarige leeftijd en wordt bij ingang van het ouderdompensioen op 67 jaar op 100% gesteld.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast uitgesteld ouderdompensioen bedraagt de partnerfrequentie voor vrouwen 0,00 op 17-jarige leeftijd, vervolgens oplopend tot 0,76 op 36-jarige leeftijd, is 0,76 voor de leeftijden van 37 tot en met 42 jaar, neemt daarna af tot 0,70 op 67-jarige leeftijd en wordt bij ingang van het ouderdompensioen op 67 jaar op 100% gesteld.

Voor uitgesteld partnerpensioen naast ingegaan ouderdompensioen wordt gebruik gemaakt van het bepaalde systeem, waarbij alleen voor aanwezige partners een contante waarde wordt berekend.

Leeftijdsverschil man-vrouw

De man wordt verondersteld drie jaar ouder te zijn dan de vrouw.

Opslag excassokosten

In de technische voorziening is een opslag voor excassokosten opgenomen van 2,9% (2020: 2,9%).

Voorziening uitloopriscio Premievrije Deelneming (PVD)

De voorziening uitloopriscio PVD wordt berekend als de som van de PVD-opslagen van de laatste twee boekjaren. Hierdoor komt jaarlijks de PVD-opslag van boekjaar-2 beschikbaar ter dekking van de kosten van ingang premievrijstelling als gevolg van ingang arbeidsongeschiktheid voor deelnemers met een eerste ziekte dag in de loop van boekjaar-2.

Spaarfonds gemoedsbezwaarden

Het pensioenfonds kan individuele vrijstelling van deelneming aan de verplichte pensioenregelingen aan een werknemer verlenen, indien deze gemoedsbezwaren heeft tegen iedere vorm van verzekering. De werkgever is een spaarbijdrage aan het pensioenfonds verschuldigd. Deze spaarbijdrage is gelijk aan de premie die bij de werkgever in rekening zou zijn gebracht als er geen vrijstelling was verleend. Op grond van de CAO komt 45% van de spaarbijdrage ten laste van de werknemer. De spaarbijdragen worden op een fictieve spaarrekening gestort, waaraan jaarlijks rente wordt toegevoegd. Deze rente is tot aan de ingang van de pensioenvervangende uitkering gelijk aan het voortschrijdende gemiddelde rendement op de beleggingen van het pensioenfonds over de afgelopen vijf boekjaren en vervolgens verminderd met 0,5% en daarna naar beneden afgerond op een veelvoud van 0,25%. De gespaarde bijdragen van de gemoedsbezwaarde worden na het bereiken van de 67-jarige leeftijd in gelijke termijnen aan betrokkene gedurende 15 jaren uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde voordat de uitkeringen zijn ingegaan, wordt het saldo in gelijke termijnen gedurende 15 jaar aan de partner uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde na ingang van de uitkering, worden de uitkeringen gedurende de resterende periode voortgezet ten behoeve van de partner.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad (hierna: dekkingsgraad) wordt als volgt berekend:

$$\frac{\text{Aanwezig vermogen}}{\text{Technische voorzieningen}} \times 100\%$$

Het aanwezig vermogen in deze berekening bestaat uit alle bezittingen verminderd met de overige schulden en overlopende passiva.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de technische voorzieningen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen voor risico pensioenfondsen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen worden verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden verstaan rentebaten en -lasten, dividenden en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van

de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de waardeveranderingen.

Kosten van vermogensbeheer

Kosten van vermogensbeheer bestaan voornamelijk uit vergoedingen voor het beheer en bewaarloon. Dit zijn alleen de kosten die door het fonds zelf betaald worden. Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en partnerpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale markttrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Jaarlijks valt een bedrag van de opslag voor excassokosten (voor het lopende boekjaar 2,9%) van de in het jaar gedane uitkeringen vrij ter financiering van de gemaakte pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De vaststelling van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur. De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens en arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. Het effect van wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarden van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Overige mutaties technische voorzieningen

De onder deze post opgenomen mutaties van de voorziening hebben betrekking op de kanssystemen.

Saldo overdrachten van rechten

De post Saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 Toelichting op de balans

(Bedragen in duizenden euro's, tenzij anders vermeld)

Activa

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
2021						
Stand per 1 januari 2021	395.171	2.063.702	2.940.721	-6.699	115.111	5.508.006
Aankopen	15.350	58.000	1.277.737	-	42.838	1.393.925
Verkopen	-7.838	-282.138	-1.405.369	56.218	-1.325	-1.640.452
Overige mutaties	2.649	6.128	-58.241	281.179	20.241	251.956
Waardeveranderingen	26.072	543.783	-98.410	-324.081	12.763	160.127
	431.404	2.389.475	2.656.438	6.617	189.628	5.673.562
Bij: Derivaten met een negatieve waarde	-	-	-	300.882	-	300.882
Stand per 31 december 2021	431.404	2.389.475	2.656.438	307.499	189.628	5.974.444
2020						
Stand per 1 januari 2020	380.092	1.915.655	2.546.935	15.798	113.930	4.972.410
Aankopen	7.717	150.512	1.521.456	-	7.563	1.687.248
Verkopen	-154	-172.661	-1.248.501	-73.987	-	-1.495.303
Overige mutaties	-548	-1.033	41.675	-236.579	-8.037	-204.522
Waardeveranderingen	8.064	171.229	79.156	288.069	1.655	548.173
	395.171	2.063.702	2.940.721	-6.699	115.111	5.508.006
Bij: Derivaten met een negatieve waarde	-	-	-	584.601	-	584.601
Stand per 31 december 2020	395.171	2.063.702	2.940.721	577.902	115.111	6.092.607

Volgens de verslaggevingsregels worden derivaten met een negatieve waarde verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva; ook de Schuld inzake ontvangen zekerheden wordt onder de Overige schulden en overlopende passiva verantwoord. In het verloopoverzicht per beleggingscategorie wordt het verloop van de derivaten gesaldeerd weergegeven. Om te komen tot de positieve waarde van de derivaten onder de beleggingen voor risico pensioenfonds worden onderin de tabel de waarde van de negatieve derivaten en de schuld inzake ontvangen zekerheden bij de gesaldeerde eindstand van de derivaten opgeteld.

Het fonds kent geen beleggingen in aangesloten organisaties of premiebijdragende ondernemingen.

Overige mutaties

De overige mutaties hebben betrekking op mutaties inzake beleggingsdebiteuren, -crediteuren en liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerders.

Securities lending

Het pensioenfonds participeert niet direct in securities lending. Binnen de beleggingsfondsen is wel sprake van securities lending. De beleggingsfondsen kunnen een deel van hun beleggingen beschikbaar stellen voor securities lending. Op basis van doorkijk in de beleggingsfondsen is securities lending van toepassing. De omvang van de posities ultimo 2021 bedraagt € 22.228 (2020: € 19.568). De verkregen zekerheden per ultimo 2021 bedragen € 23.506 (2020 € 21.007).

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als regel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het pensioenfonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat altijd wordt gewerkt met onderpand. Tevens maken we voor de rentederivaten gebruik van centrally cleared renteswaps, waarbij dagelijks wordt afgerekend.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsdebiteuren, -crediteuren en liquide middelen zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor een deel van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen dan wel van taxaties uitgevoerd door onafhankelijke derden. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van netto-contante-waardeberekeningen dan wel andere methoden:

- Intrinsic waarde: de marktwaarde ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een onafhankelijke accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het pensioenfonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt. Beleggingen waarvan de waardering op basis van de intrinsic waarde plaatsvindt zijn in de tabel onder "Andere methode(n)" opgenomen. Daarnaast worden beleggingsfondsen waarvan door een externe partij de Net Asset Value (NAV) wordt opgegeven onder deze methode verantwoord.
- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden en banktegoeden.
- De netto contante waarde (NCW) wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrent. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.

Gehanteerde waarderingssystematiek op basis van RJ 290

In onderstaande tabellen is de verdeling naar gehanteerde waarderingssystematiek op basis van RJ 290 van de belegde waarden weergegeven.

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	totaal
Per 31 december 2021					
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	422.789	422.789
Aandelen	-	-	-	2.383.347	2.383.347
Vastrentende waarden	1.035.452	-	-	1.612.406	2.647.858
Derivaten	-	-	217.631	-	217.631
Overige beleggingen	-	-	-	169.388	169.388
Totaal	1.035.452	-	217.631	4.587.930	5.841.013

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekeningen	Andere methode(n)	totaal
Per 31 december 2020					
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	389.205	389.205
Aandelen	-	-	-	2.063.702	2.063.702
Vastrentende waarden	1.232.694	-	-	1.641.205	2.873.899
Derivaten	-	-	485.494	-	485.494
Overige beleggingen	-	-	-	115.111	115.111
Totaal	1.232.694	-	485.494	4.209.223	5.927.411

De vastrentende waarden vermeld onder genoteerde marktprijzen betreffen grotendeels staatsobligaties.

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2021	31-12-2020
Indirect vastgoed	422.789	389.205
Belegde waarden	422.789	389.205
Beleggingsdebiteuren	8.615	5.932
Liquide middelen	-	34
	431.404	395.171

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2021	31-12-2020
Aandelenbeleggingsfondsen	2.334.975	2.020.780
Private equity	48.372	42.922
Belegde waarden	2.383.347	2.063.702
Beleggingsdebiteuren	6.128	-
	2.389.475	2.063.702

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2021	31-12-2020
Obligatiebeleggingsfondsen	1.336.741	1.408.438
Staatsobligaties	824.042	916.940
Hypotheekfondsen	487.048	548.468
Leningen op schuldbekentenis	27	53
Belegde waarden	2.647.858	2.873.899
Beleggingsdebiteuren	8.580	19.434
Liquide middelen	-	47.403
Beleggingscrediteuren	-	-15
	2.656.438	2.940.721

Derivaten

De derivaten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

specificatie naar soort	31-12-2021	31-12-2020
Valutaderivaten positieve waarde	3.043	24.621
Rentederivaten positieve waarde	293.282	540.977
Belegde waarden	296.325	565.598
Beleggingsdebiteuren	11.174	12.304
	307.499	577.902

De posities van de rentederivaten worden dagelijks afgerekend. Het ontvangen onderpand in geld op rentederivaten met een positieve waarde wordt herbelegd. Voor de toelichting op de op derivaten ontvangen onderpand verwijzen we naar de toelichting op de Overige schulden en overlopende passiva.

Overige beleggingen

De overige beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2021	31-12-2020
specificatie naar soort		
Infrastructuur	169.388	115.111
Belegde waarden	169.388	115.111
Liquide middelen	20.240	-
	189.628	115.111

Voor de uitvoering van vermogensbeheer houdt BMO Asset Management Netherlands bv bankrekeningen en geldmarktinstrumenten aan voor rekening en risico van het pensioenfonds.

Het economisch eigendom van bedoelde bankrekeningen en geldmarktinstrumenten ligt bij het pensioenfonds en het juridisch eigendom ligt bij BMO Asset Management Netherlands bv. Ultimo verslagperiode is het saldo € 20.240 (ultimo 2020: saldo nihil). In de jaarrekening is dit gepresenteerd als Liquide middelen / Geldmarktfondsen onder de Overige beleggingen.

2. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2021	31-12-2020
Vorderingen op werkgevers	5.813	6.610
Vooruitbetaalde bedragen	726	743
Waardeoverdrachten	23	448
Pensioenen	20	66
	6.582	7.867

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Nadere specificatie vorderingen op werkgevers:

	31-12-2021	31-12-2020
Werkgevers	5.862	6.682
Voorziening dubieuze debiteuren	-49	-72
	5.813	6.610

In 2021 is een bedrag van € 23 onttrokken aan de voorziening dubieuze debiteuren (2020: € 68).

3. Liquide middelen

	31-12-2021	31-12-2020
ABN AMRO	10.851	15.127
Citibank	5	7
ING	5	5
	10.861	15.139

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerders zijn onder de beleggingen opgenomen.

Ultimo 2021 heeft het fonds bij ING Bank nv een kredietfaciliteit van € 4 miljoen. Hiervan wordt ultimo 2021 geen gebruik gemaakt.

Passiva

4. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Volatiliteitsreserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2021	893.082	-292.165	600.917
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-47.195	517.562	470.367
Stand per 31 december 2021	845.887	225.397	1.071.284

	Volatiliteitsreserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2020	832.271	-320.395	511.876
Uit bestemming saldo van baten en lasten	60.811	28.230	89.041
Stand per 31 december 2020	893.082	-292.165	600.917

Solvabiliteit

	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Pensioenvermogen	5.687.567	123,2%	5.528.109	112,2%
Af: technische voorzieningen	4.616.283	100,0%	4.927.192	100,0%
Eigen vermogen	1.071.284	23,2%	600.917	12,2%
Af: vereist eigen vermogen	845.887	18,3%	893.082	18,1%
Vrij vermogen	225.397	4,9%	-292.165	-5,9%
Minimaal vereist eigen vermogen	194.462	4,2%	205.920	4,2%
Dekkingsgraad		123,2%		112,2%
Beleidsdekkingsgraad		118,8%		105,1%

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de toelichting Risicobeheer.

De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / Technische voorzieningen * 100%.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.

Het verloop van de dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2021	2020
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	112,2	111,4
Premie	-0,8	-0,9
Uitkeringen	0,3	0,3
Toeslagverlening	-1,5	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	7,9	-13,3
Rendement op beleggingen	4,8	14,0
Wijziging grondslagen	-	2,7
Overige oorzaken en kruiseffecten	0,3	-2,0
Dekkingsgraad per 31 december	123,2	112,2

In het herstelplan geeft het fonds aan welke maatregelen worden genomen om binnen de maximale hersteltermijn van 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Volgens het herstelplan 2021 zou ultimo 2023 een beleidsdekkingsgraad van 120,0% (en daarmee herstel van het fonds) bereikt kunnen worden. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs.

De dekkingsgraad is in het verslagjaar gestegen van 112,2% naar 123,2%, ten opzichte van het herstelplan 2021 is de dekkingsgraad ultimo boekjaar 7,7 procentpunt hoger dan verwacht.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2021 (van 118,8%) is hoger dan de vereiste dekkingsgraad (118,3%). Ultimo boekjaar is er dus geen sprake meer van een reservetekort waarmee per 31 december 2021 het herstelplan is beëindigd.

In 2021 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2021	Herstelplan 2021
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	112,2	112,0
Premie	-0,8	-0,8
Uitkeringen	0,3	0,3
Toeslagverlening	-1,5	-
Verandering van de rentetermijnstructuur	7,9	-
Rendement op beleggingen	4,8	4,1
Wijziging grondslagen	-	-
Overige oorzaken en kruiseffecten	0,3	-0,1
Dekkingsgraad per 31 december	123,2	115,5

Als gevolg van het verschil tussen de ontvangen premies en de actuarieel benodigde inkoop voor nieuwe aanspraken gedurende het jaar is de dekkingsgraad afgenomen met 0,8%.

De uitkeringen hadden een verhogend effect op de dekkingsgraad van 0,3%.

De verandering van de rentetermijnstructuur gedurende 2021 leverde een stijging van de dekkingsgraad op van 7,9%.

Het feitelijk (over)rendement op de beleggingsportefeuille heeft geresulteerd in een stijging van de dekkingsgraad van 4,8%. Ten opzichte van het rendement waarmee in het herstelplan rekening was gehouden is de dekkingsgraad als gevolg van het feitelijk rendement op beleggingen 0,7% meer gestegen dan verwacht.

De wijziging grondslagen had afgerond geen effect op de dekkingsgraad.

De toeslagverlening per 1 januari 2022 (van 1,2%) had een verlagend effect op de dekkingsgraad van 1,5%.

Overige oorzaken en kruiseffecten leverden een stijging van de dekkingsgraad op van 0,3%.

5. Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds:

	31-12-2021	31-12-2020
Voorziening pensioenverplichtingen	4.610.007	4.921.830
Voorziening uitloopriscio PVD	5.487	4.626
Spaarfonds gemoedsbezwaarden	789	736
	4.616.283	4.927.192

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2021	2020
Stand per 1 januari	4.927.192	4.470.985
Pensioenopbouw	90.225	84.124
Toeslagverlening	54.475	-
Rentetoevoeging	-26.155	-14.436
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-117.197	-114.399
Wijziging marktrente	-314.819	607.057
Wijziging actuariële uitgangspunten	-1.501	-104.108
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-246	-2.067
Overige mutaties technische voorzieningen	4.309	36
Stand per 31 december	4.616.283	4.927.192

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds:

	31-12-2021		31-12-2020	
	aantal	bedrag	aantal	bedrag
Deelnemers	10.050	1.192.319	9.349	1.281.242
Gewezen deelnemers	25.185	1.715.303	25.334	1.885.793
Pensioengerechtigden	13.715	1.702.385	13.508	1.754.795
Overigen		6.276		5.362
	48.950	4.616.283	48.191	4.927.192

Onder overigen zijn opgenomen:

Voorziening uitlooprisico PVD € 5.487 (2020: € 4.626)

Spaarfonds gemoedsbezwaarden € 789 (2020: € 736)

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het pensioenfonds betreft een middelloonregeling.

Het ouderdomspensioen is in 2021 gelijk aan 1,39% van de som van de pensioengrondslagen, waarover premie aan het pensioenfonds is betaald. De pensioengrondslag is gelijk aan het (gemaximeerde) pensioensalaris minus de franchise.

De vroegste aanvangsleeftijd is 21 jaar, de pensioendatum is de 67-jarige leeftijd. Het is mogelijk het pensioen te vervroegen. De vroegst mogelijke pensioendatum is 5 jaar voor de AOW-leeftijd en de laatst mogelijke pensioendatum is 5 jaar na de AOW-leeftijd.

Het partnerpensioen bedraagt 1,3125% van de som van de pensioengrondslagen. Per kind bedraagt het wezenpensioen 20% van het verzekerde partnerpensioen. Werknemers die jonger zijn dan 21 jaar zijn op risicobasis verzekerd voor partner- en wezenpensioen.

Directeuren in de branche kunnen vrijwillig bij het pensioenfonds verzekerd zijn.

Toeslagen

De toeslagverlening op de pensioenaanspraken van de deelnemers, de gewezen deelnemers en van de pensioengerechtigden is voorwaardelijk. Er bestaat geen recht op jaarlijkse toeslagen. Of er toeslag wordt verleend en in welke mate is afhankelijk van de financiële middelen van het pensioenfonds en van het oordeel van het bestuur en de adviserend actuaaris over de financiële positie van het pensioenfonds. In het verleden verleende toeslagen geven geen garantie voor de toekomst.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft in het boekjaar op basis van de beleidsdekkingsgraad per 30 september 2021 besloten om per 1 januari 2022 een toeslag van 1,20% te verlenen aan alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Per 1 januari 2021 is geen toeslag verleend.

6. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2021	31-12-2020
Schuld inzake ontvangen zekerheden	222.188	504.497
Derivaten met negatieve waarde	78.694	80.104
Belastingen en sociale lasten	2.039	2.012
Kosten	1.203	878
Waardeoverdrachten	170	5
Nog te verwerken premies	25	5
Uitkeringen	1	3
	304.320	587.504

Alle schulden behalve de derivaten met een negatieve waarde hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

De derivaten met een negatieve waarde zijn als volgt te specificeren:

specificatie naar soort	31-12-2021	31-12-2020
Valutaderivaten negatieve waarde	1.335	321
Rentederivaten negatieve waarde	77.359	79.783
	78.694	80.104

De valutaderivaten met een negatieve waarde hebben een looptijd van korter dan een jaar. De rentederivaten met een negatieve waarde hebben een looptijd van langer dan vijf jaar.

Om het kredietrisico te beheersen wordt voor derivaten onderpand ontvangen of betaald. Ultimo 2021 betreft de positie uit hoofde van collateral management een schuld van per saldo € 222.188 (2020: € 504.497). Daarnaast is er ultimo 2021 onderpand in stukken uitgeleend ter waarde van € 130.726 (2020: € 144.611 uitgeleend).

Verbonden partijen

Transacties met verbonden partijen vinden plaats tegen marktconforme condities. Voor de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de Pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. In 2021 hebben één bestuurslid (2020: twee) en vier leden van het Verantwoordingsorgaan (2020: vier) premie afgedragen aan het fonds.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met APG DWS en Fondsenbedrijf nv tot en met eind 2022. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2022 bedraagt circa 3,1 miljoen euro.

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer uitbesteed aan verschillende vermogensbeheerders. Met de verschillende vermogensbeheerders zijn contracten afgesloten waarvan de opzegtermijn varieert van 1 tot 3 maanden.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen heeft het fonds op de balansdatum investerings- en stortingsverplichtingen. Ultimo 2021 betreft dit de volgende verplichtingen;

- 33,6 miljoen euro aan infrastructuur
- 7,2 miljoen euro aan private equity
- 6,0 miljoen euro aan vastgoed

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Aanpassing UFR

Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur (RTS) van DNB voor pensioenfondsen bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR). De UFR werd tot en met 31 december 2020 gebaseerd op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 20-jaars forward rate.

In 2019 is door de Commissie Parameters een aangepaste UFR-methode geadviseerd. DNB heeft besloten deze nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke jaarlijkse stappen in te voeren. Met de stapsgewijze invoering zal de nieuwe UFR begin 2024 volledig zijn ingevoerd. Deze stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode in de dekkingsgraden van pensioenfondsen geleidelijk tot uiting komt.

Het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad per 1 januari 2021 (eerste stap) was een daling van 1,6 procentpunt en is verwerkt in de cijfers van 2021. De tweede stap (die is doorgevoerd per 1 januari 2022) zorgt voor een aanvullende daling van 1,2 procentpunt. Het effect van de resterende twee stappen wordt geschat op een daling van de dekkingsgraad met 2,4 procentpunt (gebaseerd op de financiële situatie van het fonds ultimo 2021).

Oorlog in Oekraïne

Op 24 februari 2022 is Rusland Oekraïne binnengevallen. Deze inval heeft verstrekkinge gevolgen en wij hebben onze afschuw uitgesproken over deze onacceptabele en verwerpelijke gebeurtenissen. Naast de menselijke impact zullen de economische consequenties aanzienlijk zijn. Europa is kwetsbaar gegeven de afhankelijkheid van de levering van Russisch gas. Het dichtdraaien van deze gaskraan kan leiden tot een energietekort, een verdere explosie van gasprijzen, inflatie en productieverstoringen. We houden de ontwikkelingen in de regio dan ook nauwlettend in de gaten.

Samen met onze vermogensbeheerders bekijken we hoe we onze beleggingen in Rusland zo snel mogelijk kunnen afbouwen. Het gaat om 0,35% van onze beleggingsportefeuille, zo'n € 18,8 miljoen (stand 25 februari 2022). De handel in Russische obligaties en aandelen is op dit moment echter niet mogelijk. Daardoor kunnen we onze bestaande belangen niet verkopen totdat in die situatie verandering komt. Onze beleggingen zijn in feite bevroren.

Het aandeel van de Russische economie en van de Russische aandelenmarkt op de wereldeconomie is klein. We zien wel dat de waarde van ons belegd vermogen ten opzichte van jaareinde is gedaald, maar de bewegingen op de financiële markten zijn vooralsnog beperkt. Eerdere geopolitieke crises leidden in het algemeen niet tot een langdurige terugval in de waarde van de beleggingen. De onzekerheid is echter groot en de beweeglijkheid kan verder toenemen bij een verdere escalatie van het conflict. Als pensioenfonds zijn we een langetermijnbelegger. Daarmee reageren we niet direct op een waardedaling of -stijging, maar kijken we naar het verwachte rendement op de lange termijn. Vanuit dat oogpunt is er nu geen aanleiding om verder in te grijpen in onze beleggingsportefeuille.

Risicobeheer

De tabellen in de risicoparagraaf zijn opgesteld op basis van de doorkijkbenadering.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's.

Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door DNB worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de ondernemingen en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenuitkeringen moet verminderen.

	31-12-2021	31-12-2020
Technische voorzieningen	4.616.283	4.927.192
Buffers:		
S1 Renterisico	63.613	38.039
S2 Risico zakelijke waarden	667.249	710.994
S3 Valutarisico	150.365	178.276
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	206.586	218.523
S6 Verzekeringstechnisch risico	136.585	165.671
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	-	-
Diversificatie-effect	-378.511	-418.421
Totaal S (vereiste buffers)	845.887	893.082
Vereist vermogen (art. 132 Pensioenwet)	5.462.170	5.820.274
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	5.687.567	5.528.109
Overschot	225.397	-292.165

De totstandkoming van de verschillende risico's is op de pagina's hierna toegelicht.

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaardmodel van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in de evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Marktrisico's (S1-S3)

Het marktrisico omvat het renterisico, het risico zakelijke waarden, het inflatierisico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven en vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico van de wijziging van de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen door veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duratie. De duratie is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duratie geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duratie geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2021		31-12-2020	
	Waarde balanspost	Duratie	Waarde balanspost	Duratie
Vastrentende waarden (voor derivaten)	2.475.088	10,2	2.467.382	10,8
Vastrentende waarden (na derivaten)	2.702.170	21,3	2.940.879	23,2
Technische voorzieningen	4.616.283	20,4	4.927.192	20,8

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen in vastrentende waarden (voor derivaten) aanzienlijk korter dan de duratie van de technische voorzieningen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duratie-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen in vastrentende waarden minder snel daalt dan de waarde van de technische voorzieningen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen in vastrentende waarden minder snel stijgen dan de waarde van de technische voorzieningen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het pensioenfonds heeft de volgende beheersmaatregelen genomen:

- Het strategisch renteafdekkingspercentage is 55,8% op marktbasis. Dit is op basis van marktrentes, curveneutraal (o.b.v. een aangepast curve-profiel) uitgevoerd. De instrumenten die daartoe worden gebruikt zijn renteswaps inclusief liquiditeiten (voor onderpand), Euro staatsobligaties, bedrijfsobligaties en hypotheeklen. In de uitvoering zal het feitelijke renteafdekkingspercentage op totaalniveau binnen een bandbreedte van -4 procentpunt en +4 procentpunt en binnen een bandbreedte van -4 procentpunt en +4 procentpunt op looptijdsegmentniveau liggen.
- De netto impact van de renteafdekking op de dekkingsgraad wordt in de kwartaal- en risicorapportages inzichtelijk gemaakt. In deze rapportages wordt eveneens de effectiviteit van de rentehedge inzichtelijk gemaakt.

Het pensioenfonds maakt gebruik van rentederivaten. De rentederivaten zijn gecleard bij een centrale tegenpartij. Door middel van rentederivaten kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

In onderstaande tabel is de contractomvang van de rentederivaten ultimo 2021 opgenomen:

Type contract	Expiratiedatum	Contractomvang
Renteswaps	2022-2029	571.000
Renteswaps	2030-2039	736.719
Renteswaps	2040-2049	777.968
Renteswaps	2050-2059	308.504
Renteswaps	2060-2069	125.882

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Resterende looptijd < 1 jaar	270.666	10,4	400.214	14,1
Resterende looptijd > 1 jaar < 5 jaar	712.707	27,2	595.950	20,9
Resterende looptijd > 5 jaar	1.632.524	62,4	1.850.556	65,0
	2.615.897	100,0	2.846.720	100,0

Inflatierisico

Een pensioenfonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Het (gedeeltelijk) streven naar een reëel pensioen geeft een risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd wordt door een waardeverandering van de beleggingen.

Beheersmaatregel:

De indexatieambitie wordt in de ALM getoetst en indien nodig worden beleggingsinstrumenten opgenomen die specifiek bescherming bieden tegen inflatie, zoals inflatieobligaties en -swaps. Dat is ultimo 2021 en 2020 niet het geval.

Risico zakelijke waarden (S2)

Risico zakelijke waarden is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen van vastgoedbeleggingen en aandelen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

Specificatie vastgoedbeleggingen naar sector	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Woningen	309.164	63,5	65.807	15,0
Winkels	57.531	11,8	57.425	13,1
Kantoren	80	-	753	0,2
Participaties in vastgoedmaatschappijen	120.240	24,7	314.010	71,7
	487.015	100,0	437.995	100,0

Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Europa	428.348	87,9	394.181	90,0
Noord-Amerika	41.021	8,4	25.846	5,9
Azië en Oceanië	15.871	3,3	16.397	3,7
Ontwikkelde markten	485.240	99,6	436.424	99,6
Opkomende markten	1.775	0,4	1.571	0,4
	487.015	100,0	437.995	100,0

Specificatie aandelen naar sector	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Informatietechnologie	555.256	24,2	430.571	21,7
Consumptiegoederen	459.742	20,0	419.308	21,1
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	331.232	14,4	288.206	14,5
Gezondheidszorg	262.131	11,4	225.450	11,4
Industrie	244.341	10,7	200.659	10,1
Telecommunicatie	208.767	9,1	189.573	9,6
Grondstoffen	98.870	4,3	103.301	5,0
Energie	73.230	3,2	63.664	3,2
Nutsbedrijven	57.789	2,5	58.135	2,9
Overige	4.401	0,2	9.723	0,5
	2.295.759	100,0	1.988.590	100,0

Specificatie aandelen naar regio	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Noord-Amerika	1.418.333	61,8	1.050.893	52,9
Azië en Oceanië	433.181	18,9	499.668	25,1
Europa	398.441	17,3	364.470	18,3
Ontwikkelde markten	2.249.955	98,0	1.915.031	96,3
Opkomende markten	45.804	2,0	73.559	3,7
	2.295.759	100,0	1.988.590	100,0

Valutarisico (S3)

Valutarisico is het risico van waardeverandering door de ontwikkeling van de waarde van vreemde valuta ten opzichte van de euro. Door middel van valutaderivaten wordt dit risico afgedekt. Valutaderivaten zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum.

Het totaalbedrag dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo verslagjaar € 2.531.078 (2020: € 2.220.513).

Beheersmaatregelen: De beleggingsportefeuille is voor 67% (2020: 59%) afgedekt door de valutaderivaten.

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutaderivaten € 1.773 (2020: € 24.243).

Het valutarisico wordt via een zogenaamde overlay uitgevoerd, waarbij de valutaposities van de betreffende beleggingen geaggregeerd worden afgedekt.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valutaderivaten	Nettopositie na afdekking 2021	Nettopositie na afdekking 2020
EUR	3.328.403	1.696.619	5.025.022	5.074.370
USD	1.467.670	-1.455.444	12.226	66.988
JPY	145.653	-127.148	18.505	10.005
GBP	108.292	-112.781	-4.489	-2.562
HKD	85.832	-	85.832	112.836
CAD	58.794	-	58.794	46.202
CHF	59.752	-	59.752	49.479
AUD	55.568	-	55.568	46.668
Overige	549.517	527	550.044	570.862
	5.859.481	1.773	5.861.254	5.974.848

De vreemde valutapositie per beleggingscategorie per ultimo 2021 is:

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
EUR	425.938	205.372	2.344.320	1.912.542	136.851	5.025.023
USD	41.328	1.375.777	2.560	-1.455.444	48.005	12.226
JPY	4.241	137.593	-	-127.148	3.819	18.505
GBP	1.059	84.748	-	-112.781	22.485	-4.489
HKD	6.048	79.103	-	-	681	85.832
CAD	156	57.145	-	-	1.493	58.794
CHF	416	56.874	-	-	2.462	59.752
AUD	2.592	41.947	-	-	11.030	55.569
Overige	5.237	257.200	269.017	534	18.054	550.042
	487.015	2.295.759	2.615.897	217.703	244.880	5.861.254

Per ultimo 2020 was de vreemde valutapositie per beleggingscategorie als volgt verdeeld:

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
EUR	392.610	169.152	2.579.615	1.805.472	127.522	5.074.371
USD	25.832	1.091.294	3.483	-1.100.279	46.659	66.989
JPY	3.153	130.654	-	-128.243	4.442	10.006
GBP	765	68.821	892	-91.724	18.682	-2.564
HKD	7.141	105.076	-	-	619	112.836
CAD	0	45.224	-	-	978	46.202
CHF	375	47.216	-	8	1.879	49.478
AUD	2.128	39.213	-	-	5.327	46.668
Overige	5.991	291.940	262.730	211	9.990	570.862
	437.995	1.988.590	2.846.720	485.445	216.098	5.974.848

In onderstaande tabel is de contractomvang van de valutaderivaten ultimo 2021 opgenomen:

Type contract	Expiratiedatum	Contractomvang
Valutatermijncontract EUR/USD	14-01-2022	1.454.353
Valutatermijncontract EUR/JPY	14-01-2022	138.027
Valutatermijncontract EUR/GBP	14-01-2022	111.923

Kredietrisico (S5)

Het risico dat een tegenpartij contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, leningen, vorderingen) niet nakomt al dan niet als gevolg van het aan restricties onderhevig zijn van buitenlandse betalingen.

Het risico dat wordt gelopen is een gewenst risico voor zover daar een voldoende compensatie in de vorm van een hoger rendement tegenover staat.

Beheersmaatregelen:

- in de strategische risicoafweging op basis van de ALM wordt op basis van risicomaten een allocatie naar vastrentende waarden met kredietrisico bepaald; en
- binnen de beleggingsportefeuilles worden limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren.

Kredietrisico ontstaat ook bij het aangaan van transacties met externe partijen (onder andere derivatenposities) waarbij risico wordt gelopen op zulke tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden. Dit is een ongewenst risico dat, binnen redelijke grenzen, dient te worden geminimaliseerd.

Beheersmaatregelen:

- bij het aangaan van nieuwe transacties wordt de tegenpartij getoetst op kredietwaardigheid, bestaande blootstelling en andere relevante aspecten;
- iedere tegenpartij mag - afhankelijk van de kredietwaardigheid - slechts een bepaald percentage van het totale risico uitmaken, er wordt onderpand bedongen en de kwaliteit en frequentie van aanpassing worden vooraf vastgelegd en voortdurend gemonitord.

Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het pensioenfonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen. Voor de rentederivaten wordt gebruikgemaakt van centrally cleared renteswaps, waarbij de posities dagelijks worden afgerekend.

Specificatie vastrentende waarden naar regio	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
Europa	2.172.834	83,1	2.410.991	84,7
Noord-Amerika	222.529	8,5	188.420	6,6
Azië en Oceanië	134.013	5,1	129.201	4,6
Ontwikkelde markten	2.529.376	96,7	2.728.612	95,9
Opkomende markten	86.521	3,3	118.108	4,1
	2.615.897	100,0	2.846.720	100,0

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille wordt het volgende overzicht gegeven:

	31-12-2021	in %	31-12-2020	in %
AAA	529.581	20,3	617.872	21,7
AA	393.184	15,0	507.870	17,9
A	383.035	14,6	387.327	13,6
BBB	526.932	20,1	628.624	22,1
< BBB	86.379	3,3	134.492	4,7
Geen rating	696.786	26,7	570.535	20,0
	2.615.897	100,0	2.846.720	100,0

De in bovenstaande tabel vermelde ratings zijn gebaseerd op de ratings afgegeven door ratingbureaus S&P, Moody's en Fitch.

In de categorie 'Geen rating' zijn hoofzakelijk beleggingen in hypotheekbeleggingsfondsen en in bedrijfsobligaties opgenomen.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

De belangrijkste verzekeringstechnische risico's voor het fonds zijn de levensverwachting en arbeidsongeschiktheid. Wanneer ontwikkelingen op deze gebieden moeten leiden tot aanpassing van de grondslagen, zal het fonds hiertoe direct overgaan.

Beheersmaatregel:

- het verzekeringstechnisch risico wordt bewaakt aan de hand van de jaarlijkse actuariële analyses van het fonds en landelijke publicaties inzake levensverwachting en arbeidsongeschiktheid.

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat (gewezen) deelnemers of pensioengerechtigden langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van de Prognosetafel AG2020 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico op basis van de actuele inzichten verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een partnerpensioen moet toekennen waarvoor

door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds mogelijk op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Gegeven het feit dat een groot deel van de beleggingsportefeuille snel verhandelbaar is en in liquiditeiten is om te zetten, is het liquiditeitsrisico op nihil gesteld bij de toepassing van het standaardmodel van DNB voor de bepaling van het vereist eigen vermogen.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2021 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2021: 10% respectievelijk ultimo 2020: 12%):

Vastrentende waarden	31-12-2021	31-12-2020
Staatsobligaties Nederland	259.978	314.970
Staatsobligaties Duitsland	162.278	190.267
Staatsobligaties Frankrijk	151.481	213.060

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Beheersmaatregelen:

- concentraties worden beperkt via de mandaatrichtlijnen die aan de vermogensbeheerders worden opgedragen. Op basis van analyses wordt beoordeeld of deze acceptabel zijn of dat deze teruggebracht moeten worden.

Bij de bepaling van het vereist eigen vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. De (naar voorziening gewogen) gemiddelde leeftijd bedraagt 60,6 jaar (2020 : 59,1 jaar), waarbij sprake is van een gelijkmatige leeftijdsverspreiding.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat er daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij verschillende vermogensbeheerders. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements (SLA's) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerd doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille is ondergebracht bij custodian CACEIS. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder APG. Met APG is een uitbestedingsovereenkomst en een SLA gesloten. Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders, custodian en pensioenuitvoerder door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages, incontrolstatements en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (Standaard 3402-rapportages). Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's, houdt het pensioenfonds hiermee geen rekening in de solvabiliteitstoets.

Actief beheer risico (S10)

Wanneer er sec voor een actief beleggingsbeleid geopteerd wordt met als doelstelling de benchmark te verslaan brengt dit extra risico met zich mee ten opzichte van een belegging in de benchmark. Een extra schok of een opslag op de betreffende standaardschok in het standaardmodel lijkt in dit verband logisch. Immers het risico is groter en dus moet de benodigde buffer hoger zijn.

Actief beheer kan echter ook ingezet worden met andere doelstellingen dan een hoger rendement dan de benchmark te behalen.

Mogelijke strategieën zijn:

- De volatiliteit van de gevolgde benchmark verlagen en daarmee het risico beperken
- De volatiliteit van de gehele portefeuille verlagen
- Investeren in beleggingscategorieën waarvoor (nog) geen ontwikkelde benchmark beschikbaar is. Bijvoorbeeld in het geval van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Er is geen expliciet voorschrift voor de verwerking van actief beheer binnen het standaardmodel. Voor de bepaling van de benodigde buffer voor het actief beheer-risico heeft DNB een methode uitgewerkt (handreiking actiefbeheerisico (S10) standaardmodel vereist eigen vermogen, Q&A 01673).

Het fonds neemt S10 op als voor beursgenoteerde aandelen de tracking error (TE) van het mandaat ten opzichte van de benchmark meer bedraagt dan 1%. Het fonds berekent dan de S10 voor het additionele risico boven de TE van 1% conform de handreiking.

6 Toelichting op de staat van baten en lasten

(Bedragen in duizenden euro's, tenzij anders vermeld)

7. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)

	2021	2020
Premiebijdragen werkgevers en werknemers	64.795	60.300
Afschrijving premievorderingen	-25	-122
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	22	68
	64.792	60.246

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 23,0% (2020: 23,0%) van de loonsom.

De zuivere kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2021	2020
Zuivere kostendekkende premie	112.561	105.350
Gedempte kostendekkende premie	62.241	46.875
Feitelijke premie	64.795	60.300

De zuivere kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2021 gepubliceerd door DNB).

De feitelijke premie is als bate verantwoord. De feitelijke premie is exclusief mutaties inzake premievorderingen en inclusief de opslag voor premievrije deelneming (PVD) van € 2.843 (2020: € 2.644).

Het pensioenfonds hanteert voor de jaarlijkse toetsing van de hoogte van de kostendekkende premie een gedempte kostendekkende premie. Hierbij wordt de gedempte kostendekkende premie jaarlijks vastgesteld op basis van een verwacht reëel rendement.

De samenstelling van de zuivere kostendekkende premie is als volgt:

	2021	2020
Actuarieel benodigde premies	94.765	88.143
Opslag voor uitvoeringskosten	644	812
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	17.152	16.395
	112.561	105.350

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2021	2020
Actuarieel benodigde premies	33.357	25.334
Opslag voor uitvoeringskosten	644	812
Solvabiliteitsopslag (vereist eigen vermogen)	6.038	4.712
Voorwaardelijke onderdelen	22.202	16.017
	62.241	46.875

Voor de gedempte premie is aangesloten bij de methodiek van het FTK voor een gedempte premie op basis van verwacht rendement: een opslag ter grootte van de hoogte van het vereist eigen vermogen en de kosten voor toekomstige toeslagen. De kosten voor toeslagen zijn gebaseerd op een toeslag ter grootte van het gemiddelde van de prijsindex. Deze kosten zijn hoger dan de opslag voor het vereist eigen vermogen, dus is het meerdere (boven de opslag voor het VEV) verwerkt in een aanvullende premie voor voorwaardelijke onderdelen.

8. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen

2021	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	10.839	26.072	-234	36.677
Aandelen	-	543.783	-1.262	542.521
Vastrentende waarden	20.655	-98.410	-1.586	-79.341
Derivaten	21.675	-324.081	-251	-302.657
Overige beleggingen	3.731	12.624	-86	16.269
	56.900	159.988	-3.419	213.469
Algemene kosten toegerekend vanuit pensioenuitvoeringskosten	-	-	-859	-859
	56.900	159.988	-4.278	212.610

2020	Directe beleggingsopbrengsten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.204	8.064	-233	17.035
Aandelen	-	171.229	-1.196	170.033
Vastrentende waarden	26.417	79.156	-1.649	103.924
Derivaten	22.502	288.069	-281	310.290
Overige beleggingen	11	1.655	-69	1.597
	58.134	548.173	-3.428	602.879
Algemene kosten toegerekend vanuit pensioenuitvoeringskosten	-	-	-913	-913
	58.134	548.173	-4.341	601.966

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de custodian en vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen

zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen € 16.600 (2020: € 13.318).

De beleggingskosten bedragen hiermee rekening houdend in totaal € 20.878 (2020: € 17.659). Deze kosten bestaan voor € 9.717 uit beheervergoedingen (2020: € 8.759), voor € 4.370 uit performance-gerelateerde vergoedingen (2020: € 2.018), voor € 5.932 uit transactiekosten (2020: € 5.969) en voor € 859 uit algemene kosten die zijn toegerekend vanuit de pensioenuitvoeringskosten (2020: € 913).

9. Overige baten

Hieronder zijn verantwoord retour ontvangen btw € 562 (2020:€ 12), rentebaten incasso € 13 (2020: € 9) en overige baten € 5 (2020:€ 2) .

10. Pensioenuitkeringen

	2021	2020
Ouderdomspensioen	93.111	90.862
Partnerpensioen	19.570	19.195
Arbeidsongeschiktheid	401	415
Wezenpensioen	155	173
Afkopen	999	1.204
	114.236	111.849

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 503,24 (2020: € 497,27) per jaar overeenkomstig artikel 66 van de Pensioenwet (vermelde bedragen zijn in euro's).

Het bestuur heeft besloten per 1 januari 2021, net als per 1 juli 2020, geen toeslag op de uitkeringen te verlenen.

11. Pensioenuitvoeringskosten

	2021	2020
Administratiekosten	2.919	2.595
Bestuurskosten	605	650
Kosten bestuursbureau	563	489
De Nederlandsche Bank	257	271
Advieskosten	245	290
Accountantskosten	74	72
Raad van Toezicht	66	64
Pensioenfederatie	29	26
Autoriteit Financiële Markten	21	18
Overige kosten	27	40
	4.806	4.515
Hiervan toegerekend aan kosten vermogensbeheer	-859	-913
	3.947	3.602

Honoraria onafhankelijke accountant

De externe onafhankelijke accountant is evenals in 2020 PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Het onderzoek van de jaarrekening omvat zowel de wettelijke controle van de statutaire jaarrekening als de verslagstaten in het kader van de Pensioenwet.

Op grond van artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is de vermelding van de honoraria van de onafhankelijke accountant als volgt (de kosten zijn toegerekend aan het boekjaar):

	2021		2020	
	PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Overig PwC-netwerk*	PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	Overig PwC-netwerk
Onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten	74	-	72	-
Andere controleopdrachten	-	-	-	-
Fiscale adviesdiensten	-	23	-	3
Andere niet-controlediensten	-	-	-	-
	74	23	72	3

* De kosten Overig PwC-netwerk betreffen kosten in het kader van btw-advies

Vergoeding bestuurders

Het pensioenfonds heeft zowel in 2021 als in 2020 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van APG DWS en Fondsenbedrijf nv dan wel de vermogensbeheerders.

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit beloningen van € 346 (2020: € 403) en vergoedingen van reiskosten van € 6 (2020: € 10).

Raad van Toezicht

De kosten met betrekking tot de Raad van Toezicht bestaan uit vergoedingen voor de werkzaamheden op het gebied van intern toezicht. In 2021 bedroegen deze kosten € 66 (2020: € 64).

Bestuursbureau

Het bestuursbureau houdt zich bezig met de ondersteuning van de werkzaamheden van het bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht. De personeelsleden van het bestuursbureau zijn in loondienst van Stichting Technisch Bureau Bouwnijverheid dan wel extern ingehuurd. Het bestuursbureau opereert onafhankelijk van de uitvoeringsorganisaties. Om dit te waarborgen zijn onafhankelijkheidsverklaringen opgesteld. De medewerkers van het bestuursbureau leggen rechtstreeks verantwoording af aan het bestuur.

12. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

	2021	2020
Pensioenopbouw	90.225	84.124
Toeslagverlening	54.475	-
Rentetoevoeging	-26.155	-14.436
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-117.197	-114.399
Wijziging marktrente	-314.819	607.057
Wijziging actuariële uitgangspunten	-1.501	-104.108
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-246	-2.067
Overige mutaties technische voorzieningen	4.309	36
	-310.909	456.207

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,533% (2020: -0,324%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2020.

Wijziging marktrente

Door de invoering van de eerste stap van de nieuwe UFR-methodiek is de voorziening pensioenverplichtingen in 2021 met € 75.091 gestegen. De reguliere wijziging van de rentetermijnstructuur heeft geleid tot een daling van de voorziening pensioenverplichtingen met € 389.910. Per saldo daalde de voorziening pensioenverplichtingen door de wijziging marktrente dus met € 314.819.

Wijziging actuariële uitgangspunten

	2021	2020
Invoering nieuwe overlevingstafels	-	-108.048
Wijziging correctiefactoren	-	-15.195
Wijziging opslag excassokosten	-	19.135
Wijziging opslag wezenpensioen	-1.501	-
	-1.501	-104.108

Overige mutaties technische voorzieningen

	2021	2020
Wijziging door kanssystemen en overige		
Sterfte	3.355	-357
Arbeidsongeschiktheid	2.689	1.486
Mutaties	-1.735	-1.093
	4.309	36

13. Saldo overdrachten van rechten

	2021	2020
Inkomende waardeoverdrachten	-2.671	-3.223
Uitgaande waardeoverdrachten	2.966	4.715
	295	1.492

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra aanspraken.

	2021	2020
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	2.355	2.991
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-2.601	-5.058
	-246	-2.067

Het resultaat op waardeoverdrachten is als volgt:

	2021	2020
Overgenomen pensioenverplichting	-316	-232
Overgedragen pensioenverplichting	364	-343
	48	-575

14. Overige lasten

Hieronder zijn de rentekosten (€ 46) verantwoord (2020: € 44).

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus heeft de jaarrekening 2021 vastgesteld in de vergadering van 8 juni 2022.

Namens het bestuur en de raad van toezicht,

8 juni 2022, Harderwijk

Bestuur

G.T.J Meulenbroek, voorzitter
H.W.T. de Vaan, vicevoorzitter
R.G. Nagtegaal
J.G.E. van Leeuwen
M.M.E.P. Groenen
I. Slikkerveer
P. de Groot
A. Soederhuizen

Raad van toezicht

H.G.I.M Peters, voorzitter
M.A. Bongers
P.G.E. van Gent

III. Overige gegevens

1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten en lasten over 2021 is opgenomen in de jaarrekening.

2 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus te Harderwijk is aan Milliman Pensioenen B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2021.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Milliman Pensioenen B.V.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de uitvoeringsmaterialiteit bepaald op € 25.900. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1.700 te rapporteren.

Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn, als geheel bezien, toereikende technische voorzieningen vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende.

Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de toeslagen beperkt zijn.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Oekraïne-crisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Amsterdam, 21 juni 2022

drs. R.K. Sagoenie AAG
verbonden aan Milliman Pensioenen B.V.

3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus

Verklaring over de jaarrekening 2021

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2021 en het saldo van baten en lasten over 2021 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek ('BW').

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2021 van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus te Harderwijk gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2021;
- de staat van baten en lasten over 2021; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds voor de Architectenbureaus zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat ook andere informatie. Dat betreft alle informatie in het jaarverslag anders dan de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 21 juni 2022

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door N.C. Doets RA

IV. Bijlagen

1. Benoemende organisaties

De volgende organisaties benoemen leden in het bestuur en/of het verantwoordingsorgaan:

- Koninklijke Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandse Architecten (BNA);
- De Unie;
- FNV;
- CNV Vakmensen;
- CSO;
- ANBO.

2. Externe partijen

Het fonds werkte in 2021 samen met de volgende externe partijen:

Uitvoeringsorganisatie

Pensioenbeheer

APG DWS & Fondsenbedrijf N.V.

Vermogensbeheer

BMO Global Asset Management

Bouwinvest Real Estate Investment Management B.V.

PGGM Vermogensbeheer B.V.

Syntrus Achmea Real Estate & Finance

Bestuursbureau

Technisch Bureau Bouw & Infra

Ortec Finance B.V.

Sprenkels & Verschuren B.V.

Fiduciair Management

BMO Global Asset Management (EMEA)

Custodian

CACEIS

Monitoring vastgoedbeleggingen

Finance Ideas B.V.

Adviserend actuaris

Triple A - Risk Finance B.V.

Certificerend actuaris

Milliman Pensioenen B.V.

Onafhankelijke externe accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Vervuller sleutelfunctie risicomanagement en actuariële functie

Sprenkels & Verschuren B.V.

Vervuller sleutelfunctie interneaudit

Mazars

Compliancewerkzaamheden

Nederlands Compliance Instituut B.V.

Sprenkels & Verschuren B.V.

Vertrouwenspersoon

Nederlands Compliance Instituut B.V.

3. Gegevens pensioenregeling

	2021	2020	2019	2018	2017
Uitkeringsovereenkomst	Middellood	Middellood	Middellood	Middellood	Middellood
Opbouwpercentage ouderdompensioen	1,390%	1,738%	1,738%	1,738%	1,875%
Opbouwpercentage partnerpensioen	1,3125%	1,3125%	1,3125%	1,3125%	70% van het OP
Opbouwpercentage wezenpensioen	0,2625%	0,2625%	0,2625%	0,2625%	14% van het OP
Pensioenrichtleeftijd	67	67	67	67	67
Maximumloon	80.041	78.223	76.382	74.876	74.022
Franchise	14.789	14.383	14.044	13.767	13.562
Maximum pensioengrondslag	65.252	63.840	62.338	61.109	60.460
Feitelijke pensioenpremie verplichte regeling	23,00%	23,00%	23,00%	23,00%	23,00%
Werkgeversdeel	12,65%	12,65%	12,65%	12,65%	12,65%
Werknemersdeel	10,35%	10,35%	10,35%	10,35%	10,35%
Verhoging ingegane pensioenen	0,00%	0,00%	0,53%	0,10%	0,00%
Verhoging pensioenrechten (gewezen) deelnemers	0,00%	0,00%	0,53%	0,10%	0,00%

4. Nevenfuncties

De bestuursleden hebben in 2021 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

M.M.E.P. Groenen

DGA MG Advies B.V.

DGA GLS Architectuur | Interieur B.V.

P. de Groot

Lid raad van advies Inbo architecten, adviseurs en stedenbouwkundigen

Lid bestuur pensioenfonds DNB

Extern lid AC pensioenfonds Rabobank

Voorzitter raad van toezicht pensioenfonds Delta Lloyd

Lid RvC Woningborg

Voorzitter Vereniging Intern Toezichhouders Pensioensector

J. van Leeuwen

Lid redactieraad Financial Investigator

Lid bestuur Pensioenfonds Zoetwaren

Lid bestuur PNO Media

R.G. Nagtegaal

Voorzitter begeleidingscommissie sociaal plan Agrifirm

Voorzitter Aandeelhouders Stichting AT Osborne

Voorzitter Stichting Geerestein (beheerder werknemersparticipatieregeling Inbo)

Diverse adviesfuncties in met name de architectenbranche

G.T.J. Meulenbroek

Medewerker/risicomanagementadviseur Achmea Pensioenservices

Sleutelfunctiehouder risicobeheer Pensioenfonds Particuliere Beveiliging

Manager Bestuursadvies a.i. Achmea Pensioenservices

I. Slikkerveer

Senior adviseur pensioenen bij De Unie

Bestuurslid Pensioenfonds Nederlandse Groothandel

Lid bestuur ING CDC Pensioenfonds

Partner Merlijn Groep

A. Soederhuizen

Lid adviesraad Amundi Asset Management Nederland

Lid beleggingsadviescommissie PH&C

Lid beleggingsadviescommissie Unilever APF (2 kringen)

H.W.T. de Vaan

Werkzaam bij CNV Vakmensen

Lid bestuur Bedrijfstakpensioenfonds BPL

Deelnemer werkverband Compensatie met betrekking tot het pensioenakkoord van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Lid Klantenraad PGGM

Lid Klantenraad SAREF

De leden van het verantwoordingsorgaan hebben in 2021 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

E. Borgert

Eigenaar/architect bij Aerde Borgert Architecten

Lid Ladies' Circle Tilburg

B. van den Bos

Adviseur bij Stichting De Kunsthaven te Enschede

Adviseur Stichting Behoud Bungalowpark Het Teesinkbos

Bestuurslid VVE de Valkenburgh Amsterdam

G.J. Groeneveld

Financieel directeur bij Gortemaker Algra Feenstra Architects B.V.

Bestuurslid namens BNA in algemeen bestuur Stichting Fonds Architectenbureaus

Secretaris/penningmeester Stichting Familie Sponsorplan Roemenië

Vrijwilliger thuisadministratie Hart voor Woerden

M. Kuijt

Ambassadeur bij Ingenieursbureau Multical B.V. te Rotterdam

Zelfstandig trainer/coach bij Juncta Juvant te Capelle aan den IJssel

D. Verweij

Bureaumanager bij LEVS

S. Vink

Projectleider bij Inbo

De leden van de raad van toezicht hebben in 2021 de volgende relevante nevenactiviteiten vervuld:

M.A. Bongers

Lid raad voor Beroepsethiek Nederlandse Orde van Register EDP-Auditors (NOREA)

Lid commissie toelating en kwaliteitsonderzoek Nederlandse Orde van Register EDP-Auditors (NOREA)

Penningmeester ITACS

Lid raad van commissarissen Accon Avm Adviseurs en Accountants

Adviseur voor verschillende instellingen en bedrijven, onder andere op het gebied van toezicht, IT, finance en strategie

Lid raad van advies start-ups inzake cybersecurity, privacyonderzoek en financial recruitment

Examinator en docent accountantsopleiding Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA)

P.G.E. van Gent

Lid beleggingsadviescommissie Pensioenfonds IBM Nederland

Lid beleggingsadviescommissie De Nationale APF

H.G.I.M. Peters

Voorzitter Kring van Pensioenspecialisten

Lid auditcommissie Pensioenfonds Particuliere Beveiliging

Uitvoerend bestuurder vermogensbeheer Pensioenfonds Citigroup

Lid werkgroep Pensioenfederatie inzake het IMVB-convenant

De onafhankelijke leden van de Klachten- en geschillencommissie hebben in 2021 de volgende relevante nevenfuncties vervuld:

L. Berrich

Geen relevante nevenfuncties

B.J. Bodewes

Voorzitter geschillencommissie BPF Schilders

F. Prins

Adviseur bij BSG

(Aspirant-)mentor bij Stichting Mentorschap Haag en Rijn

Adviseur bij Ortec

Adviseur Monitoringscommissie Code Pensioenfondsen

5. Samenstelling bestuursbureau

Samenstelling bestuursbureau per ultimo 2021:

R. van Asselt, specialist risicomanagement

N. van Blitterswijk, specialist vermogensbeheer

P.O. Bos, directeur

E.M. Bosman, bestuursadviseur

R. Goris, specialist vermogensbeheer

M. Heijs, medewerker risicomanagement

H. Kuiper, specialist communicatie

E. Lock, specialist risicomanagement

6. Begrippen en afkortingen

Abtn (actuariële en bedrijfstechnische nota): Pensioenfondsen dienen te werken volgens een Abtn. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

AFM (Autoriteit Financiële Markten): Toezichthouder op het gedrag van pensioenfondsen.

ALM (asset liability management): Een methode om de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen en af te stemmen op de verplichtingen.

Benchmark: Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve maatstaf waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Beleidsdekkingsgraad: De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de twaalf dekkingsgraden van de laatste twaalf maanden.

Dekkingsgraad: De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

FTK (Financieel Toetsingskader): Het Financieel Toetsingskader geeft regels over de wettelijke financiële verplichtingen van pensioenfondsen en is opgenomen in de Pensioenwet.

Governance: Goed ondernemerschap; onder andere integer en transparant handelen door het bestuur, alsmede goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt eronder.

High yield: Hoogrenderende obligaties, uitgegeven door ondernemingen met een lage kredietwaardigheid.

Performancetoets: De performancetoets is een middeling van de z-score over 5 jaar.

Private equity: Investerings in niet-beursgenoteerde ondernemingen.

Rekenrente: Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentetermijnstructuur (RTS): De rentetermijnstructuur geeft het verband weer tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds.

Solvabiliteit: Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

Swap: Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente tijdens een vastgestelde looptijd.

UFR (Ultimate Forward Rate): Voor de bepaling van de rentetermijnstructuur wordt onder andere de UFR toegepast. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd.

Vastrentende waarden: Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties en leningen.

Waardeoverdracht: Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score: Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de normportefeuille.